

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΘ'.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1956

ΑΡΙΘ. 167

Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΕΝ ΤΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΤΗΣ ΝΟΣΟΥ

Ἡ ἀλματωδῶς προιοῦσα ἐξέλιξις τῆς ἰατρικῆς καὶ νοσηλευτικῆς κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, βασιίζεται ἐπὶ τῶν δεδομένων ἐκ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς βιολογίας. Ἀνεγνωρίσθη ἡ λειτουργία ἐκάστου ὀργάνου καὶ ἡ συλλειτουργία τῶν ὀργάνων διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς, ἡ δὲ νόσος ὅτι ἀποτελεῖ διαταραχὴν τῆς εὐμενοῦς ταύτης συλλειτουργίας. Τὰ θεραπευτικὰ μέσα ἀνεξητήθησαν, συμφώνως πρὸς τὰ ἀξιώματα ἅτινα διέτουν τὴν ὕλην, εἰς ὕλικὰ μέσα καὶ ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν ὕλικὴν ὑπόστασιν τοῦ ὀργάνου. Ἡ ἐπιστήμη καθυθύνετο ἀπὸ ὄλως ὕλιστικὰς ἀντιλήψεις. Μόλις ἀπὸ τοῦ πέρατος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ἤρχισεν ἐπικρατοῦσα ἡ ἀντίληψις, ὅτι, *εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς συμμετέχει, παρὰ τὸν σωματικόν, καὶ ἕτερος παράγων, ὁ πνευματικὸς*, ὅστις μάλιστα προέχει κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν καὶ καθοδηγεῖ ταύτην κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ζωῆς.

«*Οὐδεμία ὀργανικὴ λειτουργία ὑπάρχει, ἡ ὁποία νὰ μὴ κατευθύνεται ἀπὸ τὴν ψυχὴν, οὐδεμία λειτουργικὴ παρεκτροπή, ὡς εἶναι ἡ ἐκδήλωσις τῆς νόσου, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ μὴ συμμετέχη ἡ ψυχὴ*». Προτρέχει μάλιστα ἡ ἐκ τῆς ψυχῆς ἐκδήλωσις, ἡ κόπωση, ἡ ἀδιαθεσία, τὸ αἶσθημα γενικῆς καταβολῆς, πολὺ πρὶν ἢ ἐμφανισθῶν τὰ σωματικὰ συμπτώματα. Σήμερον ὁμιλοῦμεν γενικῶς πλέον περὶ *ψυχοσωματικῆς ἰατρικῆς*.

Ἐτέρα βασικῆς σημασίας ἐπίγνωσις εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦ τελευταίου πολέμου ἐπικρατήσασα *ἀναγνώρισις τῆς προσωπικότητος* τοῦ ἀτόμου. Ἐκαστον ἄτομον ἐμφανίζει *ἰδίαν ψυχοσωματικὴν ἰδιοσυγκρασίαν*. Αὕτη προκύπτει ἐκ κληρονομικῶν παραγόντων καὶ ἐξ ἐπιδράσεων, αἰτινες ἐπέρχονται ἐκ τοῦ ἀμέσως περιβάλλοντος φυσικοῦ κόσμου καὶ ἐκ τῆς διαβίωσης τοῦ ἀτόμου ἐντὸς τῆς κοινωνίας, ἐκ τοῦ οἰκογενειακοῦ, τοῦ ἐπαγγελματικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Ἐκαστον ἄτομον ἔχει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἱστορίαν ἐξέλιξεως, φέρει ἐν ἑαυτῷ τὴν δι' αὐτὸ ἰδιάζουσαν ἰκανότητα ἀντιστάσεως ἢ ἐτοιμότητα, ὅπως ὑποκύνη εἰς ἔξωθεν ἢ ἔσωθεν ἐπερχομένην βλάβην. Ἐκαστον ἄτομον ἔχει ὅθεν ἰδικὴν του αἰτιολογίαν τῆς ἐπελθούσης νόσου, ἔχει ἀλλοίαν, ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ προσωπικότητος προκύπτουσαν, πορείαν καὶ ἔκβασιν ταύτης. Ἐδραιώθη οὕτως ἡ ἀντίληψις τῆς *ἰατρικῆς τῆς προσωπικότητος*.

Ἀναφορικῶς εἰς τὴν αἰτιολογίαν τῆς νόσου ἀνεγνωρίσθη ὅτι, παρὰ τὸ φυσικὸν ἢ βιολογικὸν αἶτιον, ὑφίσταται συχνότατα καὶ ἕτερον, ἐκ τοῦ βάθους τῆς ὑπάρξεως ἐπενεργοῦν *πνευματικὸν αἶτιον*. Τὰ συνήθη αἶτια: Ψῦξις, ἐπιβλαβὴς διατροφή, πλημμελὴς διαβίωσις, ἐργατάσταις παθογόνου μικροβίου κλπ., ἀποτελοῦν *τὰ τυχαῖα, συμπαρομαρτοῦντα αἶτια*, τὰ ὁποία φέρουν πρὸς ἐκδήλωσιν καὶ καθορίζουν τὴν ἐντόπισιν τῆς νόσου, ἐνῶ τὸ *βασικὸν νοσογόνον αἶτιον* συχνότατα εἶ-

ναι *πνευματικῆς προελεύσεως*. Ψυχική καταπόνησις ἔνεκα βιοτικῶν δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας τὸ ἄτομον ἀδυνατεῖ νὰ ὑπερνικήσῃ, μὴ ἀποκατασταθεῖσα ἠθικὴ παρεκτροπὴ προκαλοῦσα ἔμμονον τύψιν συνειδήσεως κλπ. ἀποτελοῦν τὸ ἐκ τοῦ συνειδητοῦ ἢ ὑποσυνειδήτου ἐπενεργοῦν βασικὸν *πνευματικὸν αἷτιον*. Καὶ ἔτερα ἀκόμη γεγονότα προκύπτοντα ἐκ τῆς διαβιώσεως ἐντὸς τῆς οἰκογενείας ἢ τῆς κοινωνίας, ὡς οἰκογενειακὴ διχόνοια, συνεχῆς λύπη ἔνεκα ἠθικῆς παρεκτροπῆς ἑτέρων μελῶν τῆς οἰκογενείας, περιουσιακαὶ ἀπώλειαι, οικονομικαὶ καταπιέζουσαι δυσχερεῖαι, ἢ ἀποτυχίαι κλπ., ὁποιοδήποτε τοιοῦτον ἔξωθεν ἐπερχόμενον καὶ καταθλιπτικῶς ἐπενεργοῦν γεγονός, δύναται ν' ἀποτελέσῃ τὸ βασικὸν αἷτιον ἐκδηλώσεως κατὰ καιροῦς καὶ ἐν συνεχείᾳ, ἄλλοτε ἄλλης νόσου.

'Ο καθηγητὴς τῆς παθολογικῆς κλινικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἀμβούργου Δ. Jores εἰς τὸν πρυτανικὸν αὐτοῦ λόγον ἐκφωνηθέντα κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1951, πραγματεύεται τὸ θέμα τοῦτο καὶ ἐπιβεβαιοῖ ὅτι ὄχι μόνον ψυχο-νευρικὰ παθήσεις, ἀλλὰ καὶ κοινὰ τοιαῦτα προφανοῦς αιτιολογίας νόσοι, ὡς λ.χ. ἡ πυώδης ἀμυγδαλίτις, ἡ πνευμονία, ὁ τυφοειδῆς πυρετός, παθήσεις τῆς καρδίας, τοῦ ἥπατος, τῶν νεφρῶν κλπ., ἅπασαι αἱ ἐξ οἰασδήποτε φυσικῆς αιτιολογίας ἐπερχόμεναι νόσοι, ἔχουν συχνότατα τὴν βαθυτέραν αὐτῶν ἀφετηρίαν εἰς ψυχικὴν καταπόνησιν, εἰς τὴν τύψιν τῆς συνειδήσεως, πολλάκις διεγειρομένην ἀπὸ ἠθικὰ παραπτώματα. 'Ο Jores εἰδικώτερον ἀποδίδει τοιαύτας ἐπιδράσεις εἰς τὴν συναίσθησιν τοῦ πάσχοντος ὅτι *ἐξέπεσεν ἀπὸ τὴν θεϊθὲν τεθεῖσαν τάξιν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἁμαρτίας*.

'Απόρροια τῆς τοιαύτης ψυχικῆς καταπόνησεως εἶναι, ὅτι ἀλληλοδιαδόχως κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα εἰς τὸ αὐτὸ ἄτομον, ἐμφανίζεται ἐκάστοτε ἄλλη νόσος, κοινῆς αιτιολογίας, ἐκ τυχαίας φυσικῆς ἀφορμῆς προερχομένη, τῆς ὁποίας τὸ βαθύτερον νοσογόνον αἷτιον ἀποτελεῖ ἡ διηνεκῶς ἀπὸ τοῦ ὑποσυνειδήτου ἐπενεργοῦσα ψυχικὴ δυσμενὴς ἐπίδρασις, ἐφ' ὅσον ἡ διαταραχθεῖσα ἠθικὴ ἰσορροπία δὲν ἀπο-

καθίσταται.

'Ἐκ τούτων ὄλων προκύπτει ὁποία σημασία ἀποδίδεται σήμερον εἰς τὸν πνευματικὸν παράγοντα διὰ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ θεραπείαν τῆς νόσου. 'Ο ἰατρός πρέπει νὰ ἔχη πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι «ἡ ὑποχρέωσις αὐτοῦ ἀπέναντι τοῦ πάσχοντος δὲν ἐκπληροῦται ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τῆς παροχῆς φαρμάκων καὶ συμβουλῶν πρὸς κατευνασμὸν τῶν ἐνοχλημάτων, πρὸς συμπωματικὴν θεραπείαν τῆς νόσου, ἀλλὰ πέραν ταύτης πρέπει οὗτος νὰ προχωρῇ εἰς τὴν ἀνίχνευσιν ψυχικῶν αἰτίων, ἅτινα τυχόν προεκάλεσαν ταύτην, εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀποκρύφου εἰς τὸ βάθος τῆς ὑπάρξεως ἐδραζούσης ψυχικῆς δυσχερείας, εἰς τὴν ὀλοκληρωτικὴν κατανόησιν τῆς προσωπικότητος τοῦ πάσχοντος»⁽¹⁾.

Εἰς τὴν περιορισμένην κοινωνίαν τῶν μικρῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου, ὁ ἰατρός προέρχεται ἐκ ταύτης καὶ ἐξακολουθεῖ καὶ ζῆ ἐντὸς ταύτης καὶ ἐπομένως εὐρίσκειται εἰς ἄμεσον ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν κατοίκων, γνωρίζει τὴν οἰκογένειαν τοῦ πάσχοντος καὶ τὰς βιοτικὰς περιστάσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας διατελεῖ οὗτος, ἔρχεται εὐχερῶς εἰς ψυχικὴν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πάσχοντος καὶ δύναται νὰ κατανοήσῃ τὰς ἀνθρωπίνους αὐτοῦ ἀδυναμίας καὶ βιοτικὰς δυσχερείας, ὁπότε ἐκ διαισθήσεως διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐνδεδειγμένης καθοδηγήσεως, συμβάλλει εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν.

'Ο κατὰ τὴν ἔθνικὴν τοῦ γένους ἐξέγερον τοῦ 1821 πολυτρόπως δράσας ἰατρός *Πύρρος ὁ Θετταλός*, εἰς ἰατρικὸν ἐγκόλιον ἐκδοθὲν ὑπ' αὐτοῦ τὸ 1826, γράφει: «Πᾶς ἀσθενὴς διὰ νὰ ἰατρευθῇ τὸ ταχύτερον πρέπει νὰ ἐξομολογηθῇ εἰς τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πατέρα, διὰ νὰ ἐλαφρώσῃ τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τὰς ἀντιπαθείας καὶ οὕτω με ὀλίγον ἰατρικὸν καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ταχέως γίνεται καλά». 'Οχι εἰς τὸ «ὀλίγον ἰατρικόν», ἀλλὰ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ πάσχοντος ἀ-

(1) Μ. Γερουλάνου: 'Ἡ ἱατρικὴ ἐν τῇ πράξει ἄλλοτε καὶ σήμερον. Νοσοκομειακὰ Χρονικὰ «Εὐαγγελισμοῦ». Ἀπρίλιος 1952.

ποδίδεται ἡ μεγαλύτερα ἐπίδρασις πρὸς θεραπείαν.

Σήμερον εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, ὡς ἐκ τῆς συγκεντρώσεως μεγάλου ἀριθμοῦ ἀπόρων ἀτόμων, τῶν ὁποίων τὴν ἱατρικὴν περιθαλψὴν ἀναλαμβάνει ἡ πολιτεία, προέκυψεν, ἀντὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἢ **κοινωνικῆς ἱατρικῆς**. Αὕτη, δυστυχῶς, ἐν τῇ πράξει καθοδηγεῖται ἀπὸ τὸν οἰκονομικὸν παράγοντα, ὥστε, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, νὰ παραβλέπεται ὁ σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἀρωγὴν αἰτούμενος ἄνθρωπος. Ὁ ἱατρός ἀπεμαρύνθη οὕτω ἀπὸ τὸν πάσχοντα. Ὁ πάσχων ἀποτείνεται ἐκάστοτε, ἀναλόγως τῆς νόσου, εἰς ἄλλον ἄγνωστον εἰς αὐτὸν ἱατρόν, ὅστις οὐδὲ τὰ μέσα, οὐδὲ τὸν χρόνον διαθέτει πρὸς κατανόησιν τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως, τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ πάσχοντος.

Ἡ ἱατρικὴ ὑπὸ τὰς σημερινὰς κοινωνικὰς περιστάσεις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι, ὅπως ἄλλοτε, συναισθηματικὴ, ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τοῦτο πρέπει νὰ διέπεται ἀπὸ ἀνατέρας ἠθικὰς ἀρχάς. Ὁ ἱατρός δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ, ὅτι ἔχει πρὸ αὐτοῦ τὸν **σωματικῶς καὶ ψυχικῶς** πάσχοντα συνάνθρωπον, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου ἔχει ὑποχρέωσις, ὠρισμένην εὐθύνην, πρὸς θεραπείαν τοῦ ὁποίου δὲν ἀρκεῖ τὸ παρεχόμενον φάρμακον, ἢ ὕλικὴ ἀρωγὴ, ἀλλ' ἀπαιτεῖται πρὸ πάντων ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ ἀποκατάστασις.

«Βεβαίως δὲν εἶναι ἔργον τοῦ ἱατροῦ ἡ πνευματικὴ τοῦ πελάτου αὐτοῦ ἀποκατάστασις, ὅσον καὶ ἂν θεωρῆται τοῦτο, διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῆς νοσηρᾶς αὐτοῦ προδιθέσεως, ἀπαραίτητον. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἔργον τῆς πνευματικῆς καθοδηγήσεως τοῦ ἀτόμου ἐντὸς τῆς κοινωνίας, εἶναι ἔργον καὶ τοῦ πνευματικοῦ λειτουργοῦ. Ἄλλ' ὑποχρέωσις τοῦ ἱατροῦ εἶναι νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς εὐκαιρίας, τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ προσφυγὴ τοῦ ἀσθενοῦς εἰς αὐτόν, ἕνεκα τῆς νόσου, ὅπως ἀναζητήσῃ καὶ ἀναγνωρίσῃ τὸ πνευματικὸν αἶτιον τῆς νοσηρᾶς καταστάσεως τοῦ πελάτου του, ἐὰν τοιοῦτον ὑφίσταται, ὁπότε νὰ διαφωτίσῃ περὶ τούτου τὸν ἀσθενῆ του καὶ νὰ καθοδηγήσῃ αὐτόν, ὅπως ἀπαλλαγῇ τῆς τοιαύτης νοσογόνου ψυχικῆς καταστάσεως, ἀποτενόμενος πρὸς

τοῦτο εἰς τὸν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐντεταλμένον»⁽²⁾.

Ἡ τοιαύτη ἀναγνώρισις τῆς σημασίας τοῦ πνευματικοῦ παράγοντος διὰ τὴν κατανόησιν τῆς αἰτιολογίας καὶ πρὸς καθορισμὸν τῆς θεραπείας τῆς νόσου, ὠρίμασε τὴν ἀντίληψιν τῆς ἀνάγκης στενωτέρας συνεργασίας, εἰς τὸ πνευματικὸν πεδῖον, μεταξὺ ἱατροῦ, ἀδελφῆς νοσοκόμου καὶ πνευματικοῦ λειτουργοῦ. Εἰς Συνέδριον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συνδέσμου Διακονίας (Konferenz des oecum. Bundes der diaconie-Gesellschaften), γενομένην εἰς Oslo τῆς Νορβηγίας τὸ 1954, ὁ ἱατρός Gordon Johannsen ἐκθέτει τὸν τρόπον τῆς τοιαύτης συνεργασίας εἰς τὰς Σκανδιναυϊκὰς χώρας. Ὁ ἱερεὺς ἀποτελεῖ εἰς τινὰ νοσοκομεῖα μόνιμον μέλος τοῦ προσωπικοῦ τοῦ νοσοκομείου. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ μιᾶς κατὰ καιροὺς ἢ καθ' ἐκάστην ἐπισκέψεως τῶν ἀσθενῶν ὑπὸ τοῦ ἱερέως πρὸς παρηγορίαν καὶ ψυχικὴν ἐνίσχυσιν τούτων, ἀλλὰ περὶ πραγματικῆς συνεργασίας, ἀφορώσης εἰς τὴν διερεύνησιν τῆς συναισθηματικῆς καταστάσεως τοῦ πάσχοντος καὶ περὶ καθορισμοῦ τυχόν ἀπαιτουμένης παρεμβάσεως ἀπὸ τῆς πνευματικῆς πλευρᾶς. Ὁ ἱερεὺς καθίσταται οὕτω ἐνεργὸς συνεργάτης τοῦ ἱατροῦ.

Καθ' ὠρισμένην ὥραν, ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, γίνεται ἀπὸ κοινου ἐπίσκεψις τῶν ἀσθενῶν εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ ἱατροῦ, τοῦ ἱερέως καὶ τῆς προϊσταμένης Ἀδελφῆς. Κατὰ ταύτην κατατοπίζεται ὁ ἱερεὺς περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ πάσχοντος καὶ ὅπου ἤθελε θεωρηθῇ ἀναγκαῖον, κατόπιν συνεννοήσεως ἱατροῦ καὶ ἱερέως, δύναται οὗτος εἰς ἰδιαιτέραν ἐπίσκεψιν, νὰ ἔλθῃ εἰς βαθυτέραν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ πάσχοντος πρὸς διευκρίνισιν τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως καὶ πρὸς παροχὴν ἐκ μέρους τοῦ ἱερέως τῆς ἀπαιτουμένης πνευματικῆς συνδρομῆς. Εἰς τινὰ νοσοκομεῖα ἔχει ὁ ἱερεὺς, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς κατ' ἴδιαν συνομιλίας μετὰ τοῦ νοσηλευομένου, ἰδιαίτερον γραφεῖον ἐντὸς τοῦ νοσοκομείου.

(2) Μ. Γερουλάνου: Ἡ ἱατρικὴ ἐν τῇ πράξει. Ἀπρίλιος 1952.

Εἰς τὰ τοιαῦτα νοσοκομεῖα, ὅπου πρόκειται περὶ ἐκπαιδεύσεως διακονισῶν ἀδελφῶν, προέχει ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ, ὅστις διέπει ὅλην τὴν λειτουργίαν τοῦ ἰδρυμάτος. Ἄλλὰ καὶ ἐξ ἄλλης πλευρᾶς, τῆς καθαρῶς κοινωνικῆς, διαπιστοῦται ἡ σημασία, ἢ ὁποία σήμερον ἀποδίδεται εἰς τὸν πνευματικὸν παράγοντα πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ αἰτίου καὶ ἐπίτευξιν τῆς θεραπείας τῆς νόσου.

Ἡ διευθύνουσα τὴν σχολὴν ἐκπαιδεύσεως ἀδελφῶν νοσοκόμων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Heidelberg, Olga von Lersner, εἰς ὁμιλίαν αὐτῆς εἰς ἐπιστημονικὸν συνέδριον κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1955, ὑπὸ τὸν τίτλον *Unsere Kranke und wir*, ἀναφέρεται πρῶτον εἰς τὸ γεγονός, τὸ ὁποῖον ἀποκαλεῖ ἰδιαίτερος εὐχάριστον, ὅτι συνέρχονται ἰατροὶ καὶ ἀδελφαί, ὅπως ἀνταλλάξουν τὰς σκέψεις των, ἀναφορικῶς πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τοῦ πάσχοντος καὶ τὴν πλήρωσιν τούτων. Τονίζει κατὸ πιν ὅτι αἱ ἀδελφαί, ὡς αὕτη διδάσκει καὶ εἰς τὰς μαθητοῖας τῆς ὑπ' αὐτὴν *ἐλευθέρως σχολῆς νοσοκόμων*, ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ὑπηρεσίας των, οὐδέποτε πρέπει νὰ λησμονοῦν τὸν πνευματικῆς ἐνισχύσεως αἰτούμενον ἄνθρωπον, τὸν πάσχοντα συνάνθρωπον. Τοῦτο πρέπει ν' ἀποτελῇ τὴν βᾶσιν τῆς ὑπηρεσίας πάσης ἀδελφῆς νοσοκόμου.

Θεωρεῖ ἀπολύτως ἀναγκαίαν τὴν στενὴν συνεργασίαν ἱατροῦ καὶ ἀδελφῆς, καθόσον μόνος ὁ ἱατρὸς ἢ μόνη ἡ ἀδελφὴ δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς πρὸς ὀλοκληρωτικὴν τοῦ πάσχοντος ἀποκατάστασιν. Ἐκάστον μέρος ἔχει ἴδιον τομέα ἐνεργείας. Ὁ ἱατρὸς ἔχει τὴν μεγαλυτέραν εὐθύνην καὶ καθορίζει τὰ ἐπιστημονικῶς ἐνδεδειγμένα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς θεραπείας. Ἡ δὲ ἀδελφὴ δὲν εἶναι ἀπλῶς ὁ ἐκτελεστὴς τούτων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδίας αὐτῆς δράσεως παρέχει καὶ αὕτη ἄμεσον συμβολὴν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ κοινου σκοποῦ. Διὰ τῆς ἀκριβείας, μετὰ τῆς ὁποίας ἐκτελεῖ αὕτη τὴν λειτουργίαν αὐτῆς, διὰ τῆς ἐπισταμένης παρακολούθησεως τῆς πορείας τῆς νόσου καὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἀκολουθουμένης θεραπείας, συμβάλλει εἰς τὴν καλὴν ἀπόδοσιν τῆς ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ καθοριζομένης θερα-

πευτικῆς ἀγωγῆς. Ἐξ ἄλλου διὰ τῆς ὅλης αὐτῆς προσωπικότητος, τῆς ἀφοσιώσεως καὶ προθύμου αὐτῆς συμπεριφορᾶς πρὸς τὸν ἀσθενή, τῆς ἐξυπηρετήσεως καὶ κατὰ τὸ δυνατόν πληρώσεως καὶ ἀσημάντων αὐτοῦ ἐπιθυμιῶν, δημιουργεῖ αὕτη ἀτμοσφαιραν οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος εἰς τοὺς χώρους οὓς αὕτη διέπει, ὅπερ ἔχει ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς συναισθηματικῆς καταστάσεως τοῦ πάσχοντος καὶ ἐμμέσως ἐπὶ τῆς πορείας τῆς νόσου.

Ὁ καθηγητὴς R. Siebeck εἰς Heidelberg, εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ πρὸς τὰς μαθητοῖας, τονίζει πάντοτε, ὅτι ὁ χρόνος τῆς νοσηλείας τοῦ πάσχοντος εἰς τὸ νοσοκομεῖον παρέχει εἰς αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν ἠρέμου σκέψεως καὶ ἀνασκόπησεως τῆς ὅλης αὐτοῦ διαβιώσεως ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ κοινωνίᾳ. Ἡ ἀδελφὴ ἀποκαθιστᾷ τὴν πρὸς τοῦτο ἀναγκαίαν ἠρεμίαν σώματος καὶ πνεύματος. Ὡς ἐκ τῆς ἐμπιστοσύνης, τὴν ὁποίαν αὕτη πρὸς τὸν πάσχοντα ἐμπνέει, γίνεται οὗτος, ὅλος ἐξ ἰδίων, κοινωνὸς πρὸς τὴν ἀδελφὴν τῶν σκέψεων καὶ φροντιδῶν, αἰτινες καταθλίβουν αὐτόν. Ἡδη ἡ τοιαύτη πνευματικὴ ἐπικοινωνία ἐπενεργεῖ εὐμενῶς ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὁποία παρέχεται εἰς τὴν ἀδελφὴν εὐκαιρία, ὅπως διὰ τῶν ἐνδεδειγμένων μέσων συμβάλλῃ εἰς ἀποκατάστασιν τῆς πνευματικῆς τοῦ εἰς αὕτη ἐμπιστευομένου ἰσορροπίας!

Διὰ τῆς συνδεδασμένης ἐνεργείας ἱατροῦ καὶ ἀδελφῆς, τοῦ μὲν ἱατροῦ ἀπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς, τῆς δὲ ἀδελφῆς ἀπὸ τῆς πνευματικῆς πλευρᾶς, ἐπιτυγχάνεται ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἐξυγιάνσις τοῦ πάσχοντος.

Ὁ ἱερεὺς, καὶ παρ' ἡμῖν, ἐπισκέπτεται τακτικὰ τοὺς ἀσθενεῖς εἰς διάφορα νοσοκομεῖα τῶν Ἀθηνῶν, ὡς εἰς τὸν «Εὐαγγελισμὸν», τὸ νοσοκομεῖον τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τὸ νοσοκομεῖον ὁ «Ἅγιος Σάββας» καὶ ἄλλα. Ἡ παρουσία αὐτοῦ παρέχει ἐνθάρρυνσιν καὶ ψυχικὴν ἐνίσχυσιν εἰς τὸν πάσχοντα, ὅπερ ἀποτελεῖ ἀξιολόγον συμβολὴν εἰς τὴν θεραπείαν. Θὰ ἦτο ὁμως εὐκταῖον ἢ τοιαύτη πνευματικὴ συμβολὴ νὰ ἀξιοποιῆται εἰς ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερον κύκλον.

Διὰ τῆς στενωτέρας συνεργασίας ἱατροῦ, ἱερέως καὶ ἀδελφῆς νοσοκόμου, ὡς

ἀνωτέρω ἐκτίθεται, καλλιεργεῖται συστηματικῶς ἢ ἀπὸ τῆς πνευματικῆς πλευρᾶς ἐνίσχυσις τῆς προσπάθειας τοῦ ἱατροῦ.

Ὁ ἀσθενὴς ἀποκτᾷ μεγαλύτεραν πεποίθησιν εἰς τὴν θεραπείαν του, βλέπων τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἱερέως καὶ τὴν συμμετοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν προσπάθειαν ἀποκατάστασως τῆς υγείας του. Ὁ ἱατρός, καὶ ἰδίως ὁ νεώτερος, ὁ μαθητευόμενος, δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν πάσχοντα μόνον ἀπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς πλευρᾶς, ἀλλὰ θὰ προσέξῃ αὐτὸν καὶ ὡς συνάνθρωπον, ὅστις ἔχει ἀνάγκην ἐνίσχυσεως διὰ τοῦ καλοῦ λόγου καὶ τῆς ἐπιδεικνυομένης πρὸς αὐτὸν προσωπικῆς συμπαθείας. Ἀναγνωρίζει ὡσαύτως τὴν συμβολὴν τῆς ἀδελφῆς, φέρεται μὲ ἐκτίμησιν τῆς ὑπηρεσίας, τὴν ὁποίαν αὕτη πρὸς ἐνιαῖον σκοπὸν παρέχει, καὶ ἀποκαθίσταται οὕτω σχέσις συναδελφικῆ μεταξὺ ἱατροῦ καὶ ἀδελφῆς. Ἐπὶ τῆς ἀδελφῆς, ἰδίως τῆς μαθητευομένης, ἔχει ἡ συνεργασία τοῦ ἱερέως τὴν αὐτὴν εὐμένῃ ἐπίδρασιν. Καὶ αὕτη θὰ φροντίσῃ τὸν πάσχοντα καὶ θὰ φέρεται πρὸς αὐτὸν μετὰ ἔτι μεγαλυτέρας κατανοήσεως καὶ προθύμου ἐξυπηρετήσεως. Ἡ δὲ προϊσταμένη ἀδελφή, διὰ τοῦ προσηνοῦς τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ὑποδεχθῇ τὸν ἄρρωστον, τῆς φροντίδος ὅπως ὁ προσερχόμενος ἀσθενὴς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς αἰσθανθῇ, ὅτι εὐρίσκεται εἰς θερμὸν ἐνδιαφερόμενον δι' αὐτὸν περιβάλλον, διὰ τῆς παρεχομένης οὕτω ψυχικῆς ἐνίσχυσεως, συμβάλλει ἐξαιρετικῶς εἰς τὴν καλὴν πορείαν καὶ ἔκβασιν τῆς νόσου.

Ὁ πάσχων, αἰσθανόμενος, εἰς τὴν νοσηρὰν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποῖαν εὐρίσκεται, τὴν ἀδυναμίαν νὰ βοηθήσῃ αὐτὸς ἑαυτὸν, ἀποδέχεται εὐγνωμόνως πᾶσαν τοιαύτην ψυχικὴν ἐνίσχυσιν, ἔχει ἀνάγκην ταύτης, ὅπως τὸ καταπονούμενον παιδίον ἀποτείνεται εἰς τὴν μητρικὴν ἀγάπην, ζητοῦν ἐκεῖθεν ἄρωγὴν.

Ὁ ἱερεὺς, προσερχόμενος καὶ ἐπιδει-

κνύων τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ διὰ τὸν πάσχοντα, εὐρίσκει πρόσφορον τὸ ἔδαφος. Ὁ πάσχων εὐχαριστεῖται πάντοτε διὰ τὸ ἐπιδεικνυόμενον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς υγείας του. Διατεθειμένος εὐμένως πρὸς τὸν ἐπισκέπτην αὐτοῦ, προσέρχεται αὐθορμήτως, ὅπως διανοίξῃ τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον καὶ ἐξομολογηθῇ καταπιέζουσαν αὐτὸν ψυχικὴν δυσχέρειαν. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ ἱερέως πρὸς ἐξουδετέρωσιν ταύτης ἀποτελεῖ ἄμεσον συμβολὴν πρὸς ὀλοκληρωτικὴν ἐξυγίανσιν τοῦ πάσχοντος.

Δυνατὸν ὁ πάσχων, μὴ κατανοῶν τὴν σημασίαν τῆς προσπάθειας ἀποκατάστασως τῆς υγείας του ἀπὸ τῆς πνευματικῆς πλευρᾶς, νὰ διατίθεται ἀδιαφόρως ἢ ἐνίοτε ν' ἀντιτίθεται ἐκ προθέσεως εἰς πᾶσαν πνευματικὴν ἐπίδρασιν, περισσότερον ἀκόμη ἐὰν ἤθελε διαισθανθῇ πρόθεσιν ὑποβολῆς ἢ ἐπιβολῆς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, ὅποτε ἡ ἐπέμβασις τοῦ ἱερέως δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τοῦ πάσχοντος. Ὁ πνευματικὸς λειτουργὸς καὶ τότε ἀκόμη, ἐπιδεικνύων τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἀνωτερότητα, θὰ εἶναι εἰς θέσιν, διὰ τῆς ἀρμοζούσης εἰς αὐτὸν στάσεως, ἐπιδεικνύων ἀνεκτικότητα, νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἀντίθεσιν εἰς εὐμένῃ πρὸς τὴν ἐπέμβασιν αὐτοῦ διάθεσιν.

Ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιστήμη ἀναγνωρίζει τὴν πνευματικὴν ἐπίδρασιν εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν αἰτιολογίαν, τὴν ἐκδήλωσιν, πορείαν καὶ θεραπείαν τῆς νόσου, ἐπιβάλλεται νὰ ζητηθῇ ἡ τοιαύτη συμβολὴ τοῦ πνευματικοῦ λειτουργοῦ, ὅπως ἐπιτευχθῇ, παρὰ τὴν σωματικὴν, καὶ ἡ πνευματικὴ τακτοποίησις τοῦ πάσχοντος, ἢ ἐπάνοδος αὐτοῦ, ὡς ὁ Jorges λέγει, εἰς τὴν «θειόθεν τεθεῖσαν τάξιν».

Μ. ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου
Ἀκαδημαϊκός

Η ΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΥ

Μέσα στην ιστορική κίνησι για την δι-
αμόρφωσι του πολιτισμού, διαπιστώνομε
διάφορα στάδια, μερικούς σταθμούς που
επισημαίνονται από τάσεις ανανεώσεως
και μεταβολής, από ένα άγωνα του σκεπτο-
μένου ανθρώπου να γυρίση πίσω στις ρί-
ζες του πολιτισμού και των πρωταρχικών
αιτίων του, για να αντλήση εμπνευσι, να
δανεισθῆ ιδέες, να δεχθῆ επιδράσεις.

Ὁλόκληρος ὁ μεσαίωνας καὶ ἡ κατοπινὴ
ἐποχὴ ἀναμοχλεύεται ἀπὸ δημιουργικὲς
ἀναζητήσεις, πού σημαδεύουν δύο ἀφετη-
ρίες, τὸν Χριστιανισμό καὶ τὸν κλασικισ-
μό. Ὁ ἄνθρωπος σ' ὀρισμένες ιστορικὲς
στιγμὲς κουρασμένος ἀπὸ τὴν ἀκίνητοποι-
ησι μερικῶν νοημάτων σὲ συγκεριμένα
σχήματα, αἰσθάνεται τὴν ἐσωτερικὴ πίεσι
μῆς προοδευτικῆς ἀνανεώσεως, ἐνὸς ἀνα-
σχηματισμοῦ, πού νὰ εἰσδῆ βαθύτερα στὸ
εἶναι του, ἀλλὰ καὶ στὸν πολιτισμό, καὶ νὰ
γίνεται ἀναγέννησις.

Τούτῃ ἡ προσπάθεια συντελεῖται μὲ πό-
νο, μ' ἀγωνία καὶ ἀναζητήσεις, σὲ στροφῆ
τῆς σκέψεως στὶς πρωταρχεὲς τοῦ πολιτι-
σμοῦ. Κι' ὁ δυτικὸς εὐρωπαῖος ἀπὸ τὸν
καιρὸ πού ἀποβάλλει τὴν βαρβαρότητα
καὶ ἀποκτᾷ αὐτοσυνείδησι, μεταφέρει τὴν
σκέψι του στὴν θεμελιακὴ δόμησι τοῦ πο-
λιτισμοῦ του, πού δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὸν
Χριστιανισμό καὶ τὸν κλασικισμό.

Ὁ ἄνθρωπος, ἀνάλογα μ' ἀσυνείδητες ἀν-
τιδράσεις κατὰ τῆς ἐποχῆς του, ζητεῖ ἄρ-
δευσι ἀπὸ τὰ δροσερὰ ρεύματα τοῦ ἄρ-
χαίου κλασικοῦ, ἑλληνικοῦ καὶ λατινικοῦ,
στοχασμοῦ ἢ παίρνει εἰσπνοὲς ἀπὸ τὴν ζεί-
δωρη αὐρα τῆς χριστιανικῆς λεπτότητος·
ὄχι ὅμως ταυτόχρονα καὶ ἰσότητα. Ποτέ,
ἢ σχεδὸν ποτέ, ἐκτὸς ἀπὸ ἐξαίρεσεις, δὲν

κατάφερε ἁρμονικὰ νὰ ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὶς
δύο πνευματικὲς ἐπιρροές. Ἡ στάσις του
ἦτο μία θέσις καὶ μία ἄρνησις· ὅταν κατέ-
φασκε στὴν ἀναγεννητικὴ δύναμι τοῦ Χρι-
στιανισμοῦ καὶ πίστευε στὴν αὐτάρκειά
του, ἔρριχνε βέλη περιφρονήσεως κατὰ τῶν
«εἰδώλων». Τὸ ἴδιο ἔκανε ἀπὸ τὴν δική
του θέσι ὁ οὐμανιστῆς· νόμιζε πὼς τὸ χρι-
στιανικὸ πνεῦμα ἔφραζε τὸν δρόμο στὴν
ὀλόπλευρη κι' ὀλόψυχη ἀποδοχὴ τῆς κλασ-
σικῆς μεγαλοφυΐας⁽¹⁾.

Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τὴν ἀπόδοσι
τῶν πρωτείων στὶς πηγὲς τῆς ἐμπνεύσεως
γιὰ τὴν προώθησι στὴν ἀναδημιουργία τοῦ
πολιτισμοῦ, αὐτὲς οἱ ἀναγεννητικὲς ὠθή-
σεις ἔχουν καταφάνερα τὰ σημάδια τῆς
ζωῆς πέρα ἀπὸ τὸ βιολογικὸ τῆς νόημα.
Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος μ' ἀφομοιωτικὴ ἐνέργ-
για γυρίζει στὴν βαθύτερη οὐσία τῶν πο-
λιτιστικῶν φαινομένων ἀναζητῶντας μὲ
διεισδυτικὸ μάτι τὴν ἀποκάλυψι τῶν δημι-
ουργικῶν ἀξιῶν, πού θ' ἀποτελέσουν τὸ πε-
ριεχόμενο καινούργιων ἀνασυνδέσεων γιὰ
νέες πραγματώσεις.

Ἀλλὰ ἡ ἀνθρωπίνη διανόησις δὲν εἶχε
πάντοτε τὴν εἰλικρίνεια, οὔτε τὴν φρε-
σκάδα μ' ἀνοικτὰ μάτια νὰ ἐπισημαίνῃ καὶ
νὰ διαχωρίζῃ τὸ γλυκὸ σάρομα τοῦ καιρ-
οῦ ἀπὸ τὸν φλοιὸ του. Γι' αὐτὸ δὲν εἶχε
πάντα τὴν δυνατότητα συνολικῆς συλλή-
ψεως τῆς πραγματικότητος καὶ ἀξιολογή-
σεως τῶν φαινομένων, ἀλλ' ἀρκετὲς φορὲς
πελάγωνε σὲ μάταιες καὶ ἀνώφελες ἀναζη-
τήσεις ἢ κατεποντίζετο σὲ μία δουλικὴ μί-
μησι τύπων καὶ μορφῶν, μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς

(1) Π. Μελίτη, Ἡ πάλη τῶν διδοχῶν, «Ἀ-
κτίνες» 1954 σ. 385-391.

θυλακώσεως τῶν βαθυτέρων νοημάτων τοῦ πνεύματος. Πάντως ἡ τάσις αὐτῆ τῆς τελείας ἀνανεώσεως, τῆς μεταλλαγῆς καὶ μεταμορφώσεως ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην «αἰωνία Ἀναγέννησις», κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ ἐπιτυχημένα ἢ ἄστοχα νὰ γυρίσῃ στὸν ἑαυτό του, νὰ γνωρίσῃ τὶς ρίζες τῆς ὑπάρξεώς του, δηλαδὴ τὸ πνεῦμα μὲ τὶς ἀπειρες δυνατότητες καὶ τὶς ἀφάνταστες προεκτάσεις, γιὰ νὰ τὶς βοηθήσῃ σ' ἀνάπτυξιν σύμφωνα μὲ τὰ χριστιανικὰ ἢ κλασσικὰ πρότυπα. «Τὸ φαινόμενον τῆς Ἀναγεννήσεως ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικώτερον, τὸ ἰδιαίτατον στοιχεῖον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ» γράφει ὁ Ἰ. Συκουτρῆς⁽²⁾.

Φυσικά, ἡμεῖς συνήθως γνωρίζομε τὴν Ἀναγέννησιν ποῦ τοποθετεῖται περίπου στὸν 150 καὶ 160 αἰῶνα· γιὰ αὐτὴ ἦταν ἡ πιὸ ἐντυπωσιακὴ σὲ ἐπιτεύγματα. Ἡ παρουσία τῆς ἐπισημαίνεται μὲ τὶς ἀνακαλύψεις τῶν νέων χωρῶν, τὴν κάποια ἰδιαίτερη δίψα μελέτης τῶν ἀρχαίων⁽³⁾, κυρίως ὅμως μὲ μία τάσιν αὐτονομίας καὶ ἀτελεθερωσέως ἀπὸ τοῦ θεοκρατικοῦ πνεύματος τοῦ Μεσαίωνα⁽⁴⁾.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἀναγεννήσεως ζήτησαν καινούργιες ἀξίες μέσα στὴν ἴδια τὴν ζωὴ, στὴν φαιδρότητα, τὶς ἀπολαύσεις τῆς ζωϊκότητος καὶ τῆς φύσεως. Θέλησαν τὸν ἄνθρωπον εὐαίσθητον τοὺς νυγμοὺς τοῦ προσαίρου, ποῦ ἔχει ὅμως λάμψιν καὶ θέλησιν. Ἐτσι τὸ χρῆμα, τὰ ταξίδια, τὰ ἀρχαῖα βιβλία ἀποτελοῦσαν τοὺς φορεῖς τῶν νέων ἀξιών. Ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ καλλιεργήσῃ τὴν αἰσθητικὴν εὐαισθησίαν του, ὥστε νὰ ἀπολαμβάνῃ καὶ νὰ χαίρεται τὰ φυσικὰ ἢ τεχνητὰ (μὲ τὴν συνδρομὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἐμπνεύσεως καὶ μόχθου) φανερώματα τῆς ὁμορφιάς.

(2) Ἰ. Συκουτρῆ, Δοκίμια 1939, σ. 179. Ὁ σ. ὅμως αὐτὸς πιστεύει στὴν ἀποκλειστικὴν ἀνθρωποπλαστικὴν καὶ ἀναγεννητικὴν δύναμιν τοῦ ἀρχαίου πνεύματος.

(3) Πολλοὶ συγγραφεῖς σημειῶνουν τὸν πρόωρον μαρasmus τοῦ ἀρχαιογεννητικοῦ ἐνδιαφέροντος· βλ. «Διακήρυξιν» Χριστ. Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, Ἀθήναι 1946 σ. 162.

(4) Γ. Βερίτη, Ἀναδρομὴ στὸν ἄγνωστο Μεσαίωνα, «Ἀκτίνες» 1944, σ. 62-68 καὶ 111-117.

Ἐτσι ἡ παρουσία τοῦ ὑπερφυσικοῦ στοιχείου στὴ ζωὴ δὲν εἶχε καμμία ἀξία. Ὁ ἄνθρωπος ἐφαίνετο πὼς εἶχε στεγνώσει τὸν ἐσωτερικὸν του χυμὸν μὲ τὶς ἐξαυλώσεις, τὶς μεταφυσικὰς ἀναζητήσεις καὶ τὴν προβολὴν τῶν διαφερόντων σὲ μία μεταθανάτια ζωὴ. Ἡ Ἀναγέννησις⁽⁵⁾ ἤθελε νὰ ξεκόψῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ μελλοντικὰς, ἀκαθόριστες ψηλαφησείας, γιὰ νὰ γυρίσῃ στὴν χαρὰ τοῦ παρόντος, ἀντλῶντας δύναμιν ἀπὸ τὸ παρελθόν.

Τὴν δυνατότητα αὐτὴ ἔδιναν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Αὐτοὶ εἰσέδυσαν στὸ βάθος τῆς ἐννοίας τοῦ ἀνθρώπου, ἐπεσήμαναν τὴν πολὺπτυχὴ πνευματικὴ του προδιάθεσιν, στὴν ὁποία ἔδωσαν ἐλευθέρως ἔκφρασιν. Οἱ ἀρχαῖοι κλασσικοὶ κατάφεραν τὸ βαθὺ πνευματικὸν περιεχόμενον τοῦ ἀνθρώπου νὰ πάρῃ ἔκφρασιν, μορφὴν τελείαν, ἀπαράμιλλην, ὑποδειγματικὴν. Αὐτοὶ λοιπὸν στέκουν τὰ ἀληθινὰ καὶ ἀμίμητα ὑποδείγματα πνεύματος καὶ ἐκφράσεώς του, ψυχικοῦ περιεχομένου καὶ αἰσθητοποιήσεώς του σ' ἀντικειμενικὰς μορφάς. Σ' αὐτὴ τὴν πολυδύναμην καὶ μεγαλόπυρρον ἀρχαιότητα, οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἀναγεννήσεως εὗρισκαν τὸ πρότυπον, τὸ ἰνδαλμα⁽⁶⁾, τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἀνανεώσεως, τὶς ἀκένωτες πηγὰς ἐμπνεύσεως καὶ παραδειγματισμοῦ. Γι' αὐτὸ οἱ λόγιοι τῆς Ἀναγεννήσεως πιστεύοντες στὴν αὐτάρκεια τοῦ οὐμανισμοῦ ποῦ πῆγαξε ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς μμητὰς τῶν τοὺς Λατίνους⁽⁷⁾, περιφρόνησαν τὸν

(5) Ζ. Ν. Συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως, «Ἀκτίνες», 1946, σ. 281-287.

(6) Ὁ Δ. Μωραΐτης στὴν ἱστορίαν τῆς Παιδαγωγικῆς, Ἀθήναι 1953, σ. 76, γράφει: «οἱ ἀνθρωπισταὶ ἤθελον νὰ μορφώσουν ἄνθρώπους, ποῦ νὰ εἶναι ἐμπειροὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν, νὰ τρέφονται ἐξ αὐτῆς, νὰ εἶναι ἱκανοὶ εἰς τὸν λόγον καὶ τὴν γραφήν, νὰ σκέπτανται καλαισθητικὰς καὶ φιλοσοφικὰς, νὰ κάμνουν τὴν ὑπαρξίν των εὐγενικὴν καὶ φημισμένην. Περιεφρόνουν τὸν φορμαλισμὸν καὶ βερμπαισμὸν τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεσαίωνα. Πράγματι ὅμως ἀντικατέστησαν αὐτοὺς δι' ἄλλων ὁμοίων. Ἀντὶ τῆς λογικῆς διαλεκτικῆς λογοκοπίας τοῦ Μεσαίωνα ἔθεσαν τὸν τῆς φιλολογίας καὶ τοῦ ὕψους, ἀμφοτέρας κενὰς περιεχομένου μὲ πομπῆς φράσεις».

(7) R. Grousset, K. Barth etc, Pour un nouvel humanisme, Neuchâtel—Paris 1949, σ. 14.

Χριστιανισμό, πήραν ἐχθρική στάσι ἀπέναντί του ἢ τοῦ παρεχώρησαν ἐπικουρική ιδιότητα. Μεγάλες μορφές τοῦ οὐμανισμοῦ, καθὼς ὁ Ἔρασμος, δὲν ἀρνήθησαν ἴσως τὸν Χριστιανισμό, ἀλλὰ καὶ δὲν πίστευαν στὴν ἀναγεννητική του συμβολή. Γι' αὐτοὺς τὸ μεγάλο πάθος, ἡ ἀνυπερέβλητη γνῶσις τῆς ἀληθείας, τοῦ ὠραίου, τοῦ ἠθικοῦ ἀνέβουζε ἀπὸ τοὺς κλασικούς.

Κι' ὅταν ἀργότερα τὸ κύμα αὐτὸ ἀνακόπηκε, ἀπὸ τίς ρεαλιστικὲς τάσεις καὶ τὴν δῆθεν προσγείωσι τοῦ Διαφωτισμοῦ, στὴν πραγματικότητα νέα οὐμανιστικὴ κίνησις παρουσιάσθηκε. Μία σειρὰ ἀπὸ ἐξέχοντας γερμανοὺς φάνηκε, τὸν Heyne, τὸν Herder, τὸν Wolf, τὸν Humboldt κ. ἄ. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ νεοουμανισταὶ καταλάβαιναν πὼς ἡ ρασιοναλιστικὴ μονομέρεια, ἡ περὶ ἕνασχόλησις μετὰ τὴν μελέτη τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀπιστεύτων δυνατοτήτων της στένευε τὸν ὀρίζοντα τοῦ πνεύματος, πὺ εἶχε μεγαλύτερη εὐρύτητα. Μὲ πάθος ὅλοι αὐτοὶ θέλησαν νὰ γυρῶσιν στοὺς ἀρχαίους, νὰ τοὺς μελετήσουν, νὰ ζήσουν τὴν ἀτμόσφαιρά τους, νὰ πάρουν δυνάμεις, νὰ δώσουν νέες ὠθήσεις στὸ πνεῦμα, πὺ ἦταν προωρισμένο γιὰ πτήσεις ὑψηλές, αἰθέριες.

Ζήτησαν νὰ πετύχουν ἕνα καινούργιο οὐμανισμὸ ἀκολουθώντας διαφορετικὸ δρόμο ἀπὸ τοὺς λογίους τῆς Ἀναγεννήσεως⁽⁸⁾. Γι' αὐτοὺς δὲν ἦταν ἀρκετὴ ἡ γλωσσικὴ μίμησις τῶν ἀρχαίων, ἡ ἀσκησις καὶ ἐκμάθησις τοῦ Κικερωνείου ὕφους καὶ εὐγλωττίας. Γι' αὐτοὺς ἡ μορφὴ ἦταν τὸ ἐπιστέγασμα τῆς παρουσίας τοῦ πνεύματος, ἡ ἀπόλυτη καὶ ἐπιτυχὴς σάρκωσις του, πὺ ἔπαιρνε ἀπὸ τὴν παρουσία σὲ στιγμὲς ἀπόλυτης ἐξάρσεως. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς, ὁ

(8) «Ἦρχισαν νὰ ἐκτιμῶν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν ἐλληνικὴν λογοτεχνίαν. Εἰς τοὺς ἀρχαίους δὲν ἔβλεπον πλέον ὑποδείγματα πρὸς πιστὴν γλωσσικὴν μίμησιν, ὅπως κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, ὅποτε ἐζήτησαν νὰ μιμηθοῦν τὴν τέχνην τοῦ λόγου τοῦ Κικερωνος, ἀλλ' ἐξήρσαν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος τὸ γενικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἠδύναντο νὰ ἀποδώσουν ἀξίαν διαρκή. Ἦθελον νὰ διευθύνουν τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ ιδεώδους ἀνθρώπου καὶ διὰ τῆς προσλήψεως νέων γενικῶν ἐκπολιτιστικῶν ἀξιών ἐκ τῆς ἀρχαιότητος νὰ καταστήσουν δυνατὴν μίαν νέαν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου», Δ. Μωραϊτῆ, ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 144.

Herder διατυπώνει πολὺ καθαρὰ τίς ἀπόψεις αὐτές: «ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες πᾶν τὸ ὠραῖον, ἔξοχον, ἐξαιρετον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀνέπτυσσον μέχρι τῆς ἀνωτάτης αὐτοῦ ἀξίας καὶ σημασίας, μέχρι τοῦ ἀνωτάτου βαθμοῦ τῆς τελειότητος αὐτοῦ, μέχρι θεότητος καὶ τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεῖον ἀνύψωνον μέχρι τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρῶνται διδάσκαλοι ἡμῶν πρὸς τὸν ἀνθρωπισμόν». Κάθε ἐκδοσις, «μετὰφρασις, πραγματικὴ ἐρμηνεῖα ἔχει ἀξίαν, ὅχι ὡς ἀντικείμενον σχολαστικῶν σπουδῶν ἢ μαθητικῆς ἀπομιμήσεως, ἀλλ' ὡς προοριζόμενον νὰ ἀφυπνήσῃ ἐν ἡμῖν τὸν τρυφερόν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ πυρῆνα»⁽⁹⁾. Γι' αὐτὸ ὅλοι οἱ ὀπαδοὶ τοῦ οὐμανισμοῦ καταλάβαιναν πὼς οἱ ἀπόψεις αὐτὲς ἔπρεπε νὰ γίνον ἀρχεὲς παιδείας, νὰ διοχετευθοῦν στὸ σχολεῖο καὶ στὸ Πανεπιστήμιον. Γι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐγιναν δάσκαλοι καὶ παιδαγωγοί. Ἀλλὰ κι' ὅλοι τοὺς περιφρόνησαν ἢ ὑποτίμησαν τίς ἀξίες τοῦ Χριστιανισμοῦ· τουλάχιστον δὲν ἐλογάριασαν τὴν ἀγάπη καὶ τὴν χαρὰ, δύο οὐσιώδεις καὶ πρωταρχικὲς ἀξίες τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἔτσι ὁ οὐμανιστὴς ἐπιζητοῦσε νὰ «ἐξανθρωπίσῃ τὸν ἀνθρώπον» ἀγνοώντας τὴν ἀναγεννητικὴ ἐπιρροὴ τῆς χριστιανικῆς θεωρήσεως τῆς ζωῆς· τὸ ἴδιον ὅμως ἔκαναν ἀπὸ τὴν δική τους σκοπιὰ κι' ὅσοι πίστευαν στὸ παιδευτικὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ· ἄς σκεφθοῦμε τοὺς Jansenistes, τοὺς ἀγραμμάτους ἀδελφοὺς τοῦ La Selle ἢ τοὺς εὐσεβιστὰς τοῦ Franke.

Αὐτοὶ οἱ μικροὶ ἱστορικοὶ νυγμοὶ δεῖχνουν τὴν αὐτάρχη μονομέρεια τῶν ὀπαδῶν τῶν δύο ρευμάτων, οἱ ὁποῖοι κομματιάζουν τὴν ἀλήθεια καὶ βλέπουν ἕνα μέρος της, στὸ ὁποῖο ἀποδίδουν ἰδιαίτερον ἀξιολογικὸ βάθος. Μὲ τὴν μυωπική τους ὄρασι χάνουν τὴν ἀξιολογικὴ ὀλοκλήρωσι· γι' αὐτὸ πέρα ἀπὸ τὴν δική τους ἄποψιν ἀνιχνεύουν πλάνες, αἰρέσεις καὶ ἀνοήτους ἢ ἐχθρικοὺς ἀντιπάλους. Θέλον νὰ δικαιώσουν τίς γνώμες τους μ' ἐξαντλητικὸν ἀγῶνα καὶ δι-

(9) G. F. Lippss, Αἱ περὶ κόσμου καὶ ζωῆς ἀντιλήψεις καὶ τὰ ιδεώδη περὶ μορφώσεως, μετ. Γ. Παναγιωτίδη, Ἀθήναι 1932, σ. 31.

αἰώνισι τοῦ «Πελοποννησιακοῦ πολέμου»⁽¹⁰⁾. Χωρὶς τὴν ὀλόπλευρη καὶ συνθετικὴ νοητικὴ σύλληψι, οἱ τάσεις αὐτὲς πάνω στὸν ἀλληλοσπαραγμὸ τους συνήτησαν ἓνα ἀπρόβλεπτο σὲ κινδύνους ἐχθρό, τὴν νεώτερη φυσικὴ μὲ τὶς τεχνικὲς ἐπινοήσεις καὶ ἐφαρμογές, πού συνεκλόνηζαν καὶ συνέτριβαν τὸ παλαιὸ κοσμοεἶδωλο καὶ διεκδικούσαν μὲ πείσμα τὴν ἀποκλειστικὴ θέσι στὰ ἰδεώδη καὶ τὴν παιδεία. Οὔτε οἱ ρομαντισμοὶ τῶν οὐμανιστῶν, οὔτε οἱ ἄκαρποι συναισθηματισμοὶ τῶν χριστιανῶν, κατὰ τὴν γνώμη τῶν νέων διεκδικητῶν, ἦσαν τὰ σταθερὰ θεμέλια τοῦ καινούργιου πολιτισμοῦ.

Οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες μὲ τὴν καταπληκτικὴ προόδὸ τους, ἡ τεχνικὴ⁽¹¹⁾ μὲ τὶς ὄνειρώδεις ἐπινοήσεις τῆς ἔδιναν τὸ μαγικὸ κλειδί τῆς ὑποταγῆς τῆς φύσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἀντὶ νὰ ψάχνῃ καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ ἰδεώδη ὠραιοπαθείας καὶ ψυχικῶν λυτρώσεων, ἔπρεπε νὰ γυρίσῃ στὴν φύσι, τὴν μοναδικὴ καὶ ἀναντίρροπη πραγματικότητά, νὰ τῆς ζητήσῃ ἀποκάλυψι τῶν μυστικῶν τῆς καὶ ὑποταγῆ.

Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν δύναμι τοῦ λογικοῦ του θὰ δημιουργοῦσε ὅλες τὶς ἀπαραίτητες συνθήκες τῆς εὐημερίας του. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔχομε στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ἓνα ὠμὸ ὕλισμὸ μὲ διάφορες ἀποχρώσεις καὶ πραγματιστικὲς τάσεις γιὰ τὴν παιδεία. Ἰδιαίτερα στὴν Ἀγγλίᾳ ὁ Spencer δίνει καινούργιες κατευθύνσεις εἰσάγοντας τὴν ἔννοια τοῦ utilitarianism⁽¹²⁾. Ἡ θήρευσι τοῦ ὠφελίμου βιολογικὰ καὶ τοῦ χρησίμου κοινωνικὰ, ἡ ἀναζητήσις καὶ κριτικὴ ἀξιολόγησις γνώσεων πού θὰ ἔχουν ἄμεση ὠφελιμότητα καὶ ὄχι ὑποθετικὴ καὶ μελλοντικὴ, ἡ ἐπιδίωξις αὐτοῦ πού προάγει καὶ καλυτερεύει τὴν ἀτομικὴ ζωὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ συμβίωσι, ἀποτελοῦν κύρια σημεῖα τῆς χρησιμοθηρίας τοῦ Spencer. «Δὲν πρέπει νὰ ἀρκοῦμεθα νομίζοντες ὅτι τοιαύ-

τη ἢ τοιαύτη γνώσις θὰ ἀποβῆ χρήσιμος εἰς τὸν μετέπειτα βίον ἢ ὅτι τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον εἶδος ἔχει περισσοτέραν πρακτικὴν ἀξίαν. Ὅχι· ὀφείλομεν νὰ ἐξεύρωμεν μέθοδον πρὸς ἐκτίμησιν τῆς σχετικῆς ἀξίας τῶν διαφόρων γνώσεων οὕτως, ὥστε θετικῶς νὰ γνωρίζωμεν ποῖα εἶναι ἐκεῖναι, ἐφ' ὧν πρέπει νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν»⁽¹³⁾.

Παραπλήσιες ἰδέες διατυπώνουν ὁ F. C. S. Schiller καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ ὁπαδοὶ τοῦ πραγματισμοῦ Peirce καὶ W. James, πού στὴν ἔννοια τοῦ ὠφελίμου δίνουν περισσότερη γνωσιολογικὴ ἀξία. Αὐτοὶ τείνουν νὰ ταυτίσουν τὸ χρῆσιμο μὲ τὸ ἀληθινὸ. Ἡ ἀλήθεια γι' αὐτοὺς δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀπόλυτον καὶ ἀντικειμενικὰ ὑπαρκτό, ἀλλὰ ντύνεται μὲ νόημα καὶ παίρνει ἀξία, ὅταν ἔρχεται σὲ συνάφεια μὲ τὸν βιολογικὸ δυναμισμὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὶς κοινωνικὲς του τάσεις. Γι' αὐτὸ ὠφελίμο καὶ ἄρα ἀληθινὸ εἶναι κάθε τι πού προάγει καὶ καλυτερεύει τὴν ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ. Ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ θηρεύῃ τὴν ὠφελιμότητα, νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν χρησιμότητα μὲ τὶς ἄμεσες πρακτικὲς συνέπειες.

«Μία πρότασις εἶναι ἀληθινὴ ἢ ἐσφαλμένη ἀπὸ τὸ ἂν τὰ συμπεράσματά της ἔχουν ἢ δὲν ἔχουν πρακτικὴ ἀξία· ἢ ἀλήθεια ἢ τὸ σφάλμα ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτὸ πρὸς τὸ ὅποιο τείνομε». «Ὁ ἀνθρωπισμὸς, γράφει ὁ F. C. S. Schiller, εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀντίληψις ὅτι τὸ φιλοσοφικὸ πρόβλημα ἀφορᾷ τὰ ἀνθρώπινα ὄντα, πού προσπαθοῦν νὰ κατανοήσουν τὸν κόσμον τῆς ἀνθρωπίνης ἐμπειρίας μὲ τὰ μέσα τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ»⁽¹⁴⁾.

Ἔτσι ὁ ἀνθρωπισμὸς τείνει νὰ πάρῃ ἔνα τρίτον καινούργιον περιεχόμενον, διάφορον ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ πετύχῃ τὴν ἀνέλιξι τῶν ἱκανοτήτων του καὶ τὴν πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ, πρέπει νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν παραδοχὴ τῶν ἀντικειμενικῶν ἀξιῶν τοῦ πνεύματος καὶ νὰ στραφῆ στὴν ἴδια τὴν φυσικὴ πραγματικότητά,

(10) Π. Μελίτη, Ἀπὸ τοὺς χαλασμοὺς καὶ τὰ ἐρείπια, «Ἀκτίνας» 1954, σ. 337-341.

(11) Δ. Πυργιώτη, Γιατί περνᾷ κρίσι ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς, «Ἀκτίνας» 1948, σ. 81-86, 128-131.

(12) Ἄρ. Ἀσπιώτη, Ὁ ἐφηβὸς καὶ ἡ παιδεία, Ἀθῆναι 1952, σελ. 29.

(13) H. Spencer, Ἡ ἀγωγή, μετ. Δ. καὶ Π. Α. Λασκάρως, ἔκδοσις τρίτη, σελ. 21.

(14) A. Lalande, Λεξικὸν τῆς φιλοσοφίας, μετ. Εὐτ. Φικιώρη, Ἀθῆναι 1955, σελ. 162.

ἀλλὰ καὶ στὴν προσωπικὴ ὑποκειμενικότη-
τα. Ἡ ἄρνησις τοῦ ἀνόθευτου ἰδεαλισμοῦ
προσφέρει δυνατότητες ἐπιτυχέστερης ἐ-
νατενίσεως καὶ διακριβώσεως τῶν ἀνθρω-
πίνων καὶ ὀδηγεῖ ἀμεσώτερα στὴ σύλληψη
τῆς ἀληθείας. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀρκετοί, κα-
θὼς ὁ de Rougemont, πὺ ἐπιζητοῦν ἓνα
«καθαρὸ ἀνθρωπισμὸς» περιορισμένο στὸ
φυσικό, ἀληθινὸ «ἐγώ», μακριὰ ἀπὸ τὴν
ὑπερβατικότητα τοῦ θείου καὶ τῶν μεταφρ-
σικῶν ἐπιταγῶν. «Ὁ καθαρὸς ἀνθρωπι-
σμὸς θὰ πέσῃ πάντα μέσα στὸν νατουρα-
λισμὸς»⁽¹⁵⁾.

Ἔτσι βλέπομε πὼς ἡ ἔννοια τοῦ ἀνθρω-
πισμοῦ καθίσταται πολύπλευρη καὶ πολυ-
σήμαντη μὲ διαφορετικὸ κάθε φορὰ οὐσια-
στικὸ περιεχόμενο, μὲ ποικιλία ἐννοιολογι-
κῶν ἀποχωρήσεων, πολλὰς φορὰς ἀντιφατι-
κῶν. Ἄλλ' ὁ τελευταῖος αὐτὸς τολμηρὸς
σημασιολογικὸς καθορισμὸς, πὺ ἐπιδιώ-
κει τὴν ταύτισι τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ μὲ τὸ
ὑποκειμενικὸ καὶ ὠφέλιμο ἢ τὸ καθαρὰ να-
τουραλιστικὸ, εἶναι μεταγενέστερος καὶ
ἔρχεται μὲ κάποιο προσωπεῖο ραφιναρ-
σμένου ὕλισμοῦ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν κα-
τάφασι τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως στὸ πνεῦ-
μα καὶ στίς ἀπειρες δυνατότητες λειτουρ-
γίας του. Γι' αὐτὸ ἀδίστακτα θὰ μπορού-
σαμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ μορφή αὐτὴ τοῦ
ἀνθρωπισμοῦ ἔχει ἐπίφρασι ἀνθρωπιᾶς, ἀ-
φροῦ ἀρνεῖται τὸ βάθος καὶ τὴν οὐσία τοῦ
ἑσωτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τίς βαθύτερες
πηγὲς τοῦ πνεύματος, πὺ ἀποτελοῦν τὴν
ἀφετηρία τῆς «ἡμερώσεως», τῆς «culture»,
τοῦ «πολιτισμοῦ».

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πὺ μᾶς ἀναγκάζει
νὰ παραδεχθοῦμεν πὼς ὁ ὅρος ἀνθρωπι-
σμὸς ἀρμόζει στὴν ἀρχαία ἐλληνική⁽¹⁶⁾
καὶ στὴ χριστιανική⁽¹⁷⁾ σκέψι. Ἀπὸ τὴν
ἐποχὴ τοῦ Σωκράτη καὶ τῶν σοφιστῶν
γίνεται ἀπτή ἡ παρουσία τοῦ «ἀνθρώπου»
ὡς προβλήματος, πὺ ἀπασχολεῖ τὸν ἐλεύ-
θερα σκεπτόμενο ἀνθρώπο. «Τί ποί' ἐστὶν
ἀνθρώπος». Ὁ ἀνθρώπος γίνεται τὸ ἐπί-

κεντρο τῶν μεταφρσικῶν καὶ ὄντολογικῶν
προβλημάτων' ποῖα εἶναι ἡ οὐσία καὶ τὸ
βάθος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ποιὲς εἶναι
οἱ κλίσεις καὶ οἱ δυνατότητές τους, πὼς
καταφρατικὰ θὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς εὐ-
δαμονίας. Οἱ διάφοροι ἀνθρωπισταί, ἀπὸ
τὴν Ἄναγέννησι καὶ ὕστερα, ὕψωσαν τὸν
ἐλληνικὸ προβληματισμὸς⁽¹⁸⁾ σὲ ἀπόλυτη
ἀξία καὶ πίστεψαν στὴν αὐτάρκη ἐπιβί-
ωσι τοῦ ἐλληνισμοῦ· ἔτσι πῆραν ἐχθρική
θέσι ἀπέναντι σὲ κάθε χριστιανικὴ ἐκδή-
λωσι.

Καὶ ἡ τάσις αὐτὴ πὺ διαχωρίζει τὸ ἀν-
θρώπινο ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ ὑπάρχει ἀ-
κόμη σήμερα. Ὁ Bréhier δὲν δυσκολεύε-
ται νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν Χριστιανισμὸν ὡς
ἐπικίνδυνο ἀντίπαλο τοῦ γνησίου, κατ' αὐ-
τόν, ἀνθρωπιστικοῦ πνεύματος⁽¹⁹⁾, γιατί
ἀναφέρεται ὄχι στὸ ἀνθρώπινο, ἀλλὰ στὸ
ὑπερανθρώπινο. Νομίζει πὼς ὁ Χριστιανι-
σμὸς ἐνδιαφέρεται πῶς πολὺ γιὰ τὸν Θεὸ
παρὰ γιὰ τὸν ἀνθρώπο· ἐνῶ ὁ ἀνθρωπι-
σμὸς, πὺ στηρίζεται στοὺς ἀρχαίους κλασ-
σικούς, ἐπιζητεῖ τὴν διείσδυσι στὰ ἀνθρώ-
πινα προβλήματα, τὴν βοήθεια καὶ συμ-
παράτασι στὴν ἀνάτασι καὶ βελτίωσι τῶν
ἀνθρώπινων. Ὁ ἐλληνικὸς ἀνθρωπισμὸς
κηρύσσεται ἀντιμέτωπος τῶν ὑπεργηίνων,
γιατί θέλει τὸν ἀνθρώπο στὸ ἐπίκεντρο
τῶν σπουδῶν ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος εἶναι ὁ
ἀνθρώπος· ξεκινᾶμε ἀπὸ τὸν ἀνθρώπο, τίς
ἀνθρώπινες ἀνάγκες, τὴ γνῶσι τους καὶ κα-
ταλήγομε στὸν ἀνθρώπο· γιατί αὐτὸς ση-
μαδεύεται ὡς σκοπὸς τῆς μελέτης. Γι' αὐ-
τὸ σωστὰ παρατηρεῖ ὁ Lalande πὼς ὁ ἀν-
θρωπισμὸς δὲν εἶναι «ἡ ἀγάπη τοῦ ἀρχαί-
ου πολιτισμοῦ, ἀλλ' εἶναι αὐτὴ ἡ λατρεία
του»· γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει ψυχικὸς χώρος
γιὰ τὴν θεραπεία τοῦ θείου καὶ τὴν ἀπο-
δοχὴ τῶν ἀξιώσεών του. Ἔτσι νόμισαν,
πὼς ὁ ἐλληνικὸς ἀνθρωπισμὸς μπορεῖ νὰ
γίνῃ ἀτμόσφαιρα, ψυχικὸ κλίμα, πὺ θὰ
βοηθῇ τὸν ἀνθρώπο νὰ καλλιεργηθῇ μό-
νος του.

(15) A. Lalande, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 163.

(16) W. Jaeger, «Οἱ Ἕλληνας καὶ ἡ ἀγω-
γὴ τοῦ ἀνθρώπου», «Δελτίον» τῆς Χ.Ε.Ε.Λ.
1955, σ. 164-168 καὶ 196-202.

(17) Π. Μπρατσιώτου, Οὐμανισμὸς καὶ
Χριστιανισμὸς, Διαλέξεις, Ἀθῆναι 1955.

(18) Ὅλοι δέχονται πλέον ὅτι ἡ οὐσία τοῦ
τοῦ κλασικισμοῦ κρύβεται μέσα στὸν ἐλλη-
νισμὸ καὶ ὅτι οἱ Λατίνου συγγραφεῖς ἐμιμή-
θησαν καὶ ἀκολούθησαν ἐλληνικὰ πρότυπα.

(19) E. Bréhier, Science et huménisme
Paris 1947 σ. 47 κ. ἔ.

Τέτοιες ὁμως χιμαιρικές ἀπόψεις ὠδήγησαν σὲ μία ἀρχαιογνωστικὴ στεριότη-
τα, σ' ἓνα ἄγονο ἱστορισμό, σ' ἓνα ρομαν-
τικὸ θαυμασμὸ γιὰ τὰ ἀθλήματα τοῦ ἑλ-
ληνικοῦ πνεύματος, χωρὶς πρακτικὲς συνέ-
πειες. Ὁ ἄνθρωπισμὸς ποὺ στήν κύρια
(λέγεται καὶ οὐμανισμός), τὴν συνήθη του
ἔννοια ταυτίζεται μὲ τὸν κλασικισμὸ, τὴν
ἀπεριόριστη ἀποδοχὴ καὶ μίμησι τῶν ἀρ-
χαίων ἑλληνικῶν προτύπων, ὠδήγησε σὲ
μία ἀποτυχημένη δουλικότητα⁽²⁰⁾.

Ἡ ἀποτυχία αὐτὴ μαζί μὲ τὴν δοκιμα-
σία τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὶς ὑλιστικὲς περι-
πλανήσεις ὠδήγησαν τὴν χριστιανικὴ σκέ-
ψι σὲ μία κριτικὴ ἀναθεώρησι⁽²¹⁾. Γιατί
ἡ παρουσία τῶν ἠθικῶν καὶ μεταφυσικῶν
παραγγελμάτων δὲν ἀποτελεῖ λύσι τοῦ προ-
βλήματος «τοῦ ἀνθρώπου», ἀλλ' ἀφετηρία
βαθύτερης κατανοήσεως καὶ μελέτης του.
Ὁ σύγχρονος χριστιανὸς ἐρευνητὴς ἔρχε-
ται μὲ τὰ κριτήρια τῆς αἰωνιότητος, τοῦ
σεβασμοῦ, τῆς ἀγάπης νὰ σταθῇ κοντὰ
στὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου,
νὰ κατανοήσῃ τὶς ἀνάγκες καὶ τὶς ἀδυνα-
μίες του, νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἀτομικὴ
καὶ κοινωνικὴ ἀγωνία του, ὥστε μὲ τὴν
συνδρομὴ τῆς ἐπιστήμης νὰ βοηθήσῃ τον

σύγχρονο ἄνθρωπο νὰ πάρῃ ἔμπνευσι ἀπὸ
τὸ ὑπερφυσικὸ καὶ τὸ αἰώνιο, γιὰ νὰ ἐν-
τάξῃ τὴν ζωὴ του σὲ μία ἀποστολὴ λυτρώ-
σεως.

Μία ὁμως σύγχρονη ἀνθρωπολογία⁽²²⁾
καὶ κοινωνιολογία, ἡ ὁποία μὲ ἀπροκατάλη-
πτη ἔρευνα θὰ δῇ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὶς πολ-
λαπλῆς του ἀνάγκες, θὰ δώσῃ εὐρύτητα
στὴν ἔννοια τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ποὺ θ' ἀ-
ποβλέπῃ στὸν ἄνθρωπο, στὴν κατάρτισι
καὶ ὀλοκλήρωσι τῆς προσωπικότητός του,
ποὺ θὰ μελετᾷ καὶ θὰ κατανοῇ τὸ ἀνθρώ-
πινο, θὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ καὶ
θὰ ἐφοδιάζεται ἀπὸ τὴν πολύτιμη πείρα
τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ποὺ ἀγωνί-
σθηκε μέσα στὴν κονίστρα τῆς ἱστορίας
τοῦ πολιτισμοῦ του καὶ ἐσημείωσε ἰδιαίτε-
ρες ἐπιδόσεις στὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα.
Τέτοια συνθετικὴ πορεία, πολύτιμη καὶ
ἐλπιδοφόρα, θὰ κάμῃ νέες τομὲς στὸν ἐν-
νοιολογικὸ κύκλο τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ποὺ θὰ
μελετᾷ, θὰ κατανοῇ, θὰ σέβεται καὶ θὰ
καθοδηγῇ τὸν ἄνθρωπο· γιατί στὸ βάθος
ὁ ἀνθρωπισμὸς ἀποβλέπει σὲ μία «ἀνιδιο-
τελῆ καλλιέργεια» τῶν ἀναγκῶν τοῦ πνεύ-
ματος (culture désintéressée)⁽²³⁾.

Γ. ΜΠΟΖΩΝΗΣ

(20) R. Grousset, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 15.

(21) Βλ. τὴν σχετικὴ ἀρθρογραφία τοῦ Π. Μελίτη εἰς τὶς «Ἀκτίνες», καθὼς καὶ τὴν ἔκδο-
σι τῆς Χριστ. Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων: «To-
wards a Christian Civilization», Ἀθῆναι
1950.(22) Ἄρ. Ἀσπιώτη, Πρὸς ὀλοκλήρωσιν
τῆς προσωπικότητος, Ἀθῆναι 1955.

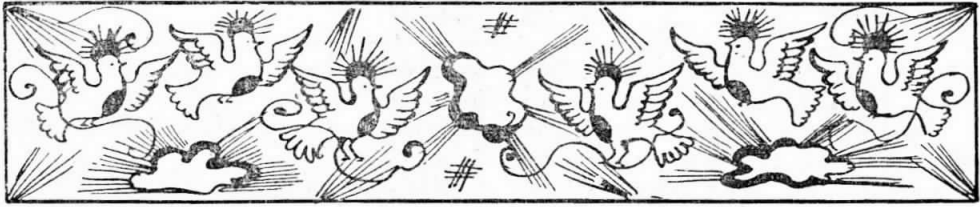
(23) R. Grousset, σελ. 35.

ΕΞ ΙΔΙΩΝ

Μέρες κλεισμένοι τώρα,
στ' ἔρημικὸ τοῦ τὸ γραφεῖο,
τὶς παλαιῆς δικογραφίης
τ' ἀρχεῖου τακτοποιεῖ,
ποὺ στὸν διάδοχό του,
τὸν νέο δικηγόρο ἀνηψιὸ του
θὲ ν' ἀφίση.
Οἱ φάκελλοι ὄλοι, ἄψυχες,
νεκρὲς πιά μοιάζουν ἱστορίες.
Κάπου ἓνα διαζύγιο, μιὰ κληρονομικὴ,
τῶν πελατῶν,
τὰ μάτια πάθη τοῦ θυμίζουν:
τὶς ἔχθρες, τὰ μίση συγγενῶν,
ἀχαριστίες, τόσα-τόσα...
Καὶ νά! Μιὰ ὑπόθεσι

ἀσήμαντη προβάλλει,
ἡ ἔξωσι κάποιης γερόντισσας φτωχῆς,
ποὺ χρώσταγε, τῆς κάμαράς της
κάτι νοίκια.
Ὁ φάκελλος εἶν' ἄδειος,
μ' ἀπ' ἔξω, μὲ τὸ χέρι του εἶχε γράψει
«ἐπλήρωσα ἐξ ἰδίων».
Στέκει. Μὲ πρόσωπο ἱλαρὸ ἀναπολεῖ.
Τὴν τότε π' ἔνοιωσε χαρὰν ἀναθυμιάται.
Κι' εὐλαστικά, τὴν ξέθωρη
δικογραφία ψηλαφῶντας
θλιμμένα ψιθυρίζει:
—"ὦ νάτανε τέτοιες πολλῆς,
νάχα τακτοποιήσει ὑποθέσεις ἐξ ἰδίων!...

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

«Ο χριστιανικός ανθρωπισμός δεν είναι ανακάλυψις τοῦ 16ου αἰῶνος. Ἐνας Ἐρασμος ἢ ἕνας Θωμᾶς Μῶρος δὲν ἔκαμαν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἐπανεύρουν μὲ δυσκολίαν τὸν φωτισμένον καὶ ἀσφαλῆ δρόμον τῶν καλυτέρων συγγραφέων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας... Καὶ ἰδικόν μας ἔργον σήμερον εἶναι νὰ ἀναζητήσωμεν τὰς πηγὰς αὐτοῦ τοῦ χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ νὰ ἀκούσωμεν ἕνα ἀπὸ τοὺς διανγεστέρους καὶ ἀρμονικωτέρους ἀντιπροσώπους του, τὸν Κλήμεντα, τὸν περίφημον διδάσκαλον τῆς Ἀλεξανδρείας».

Ἔτσι τοποθετεῖ τὸν Κλήμεντα εἰς τὴν τετράτομον «Ἱστορίαν τῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ» ὁ Francis Hermans (Ed. Casterman, 1948). Ἐνῶ δηλ. ἀσχολεῖται ὁ συγγραφεὺς μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῶν χριστιανικῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀρχῶν εἰς τοὺς τελευταίους αἰῶνας, θεωρεῖ ἀπαράιτητον νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τοὺς πρωτοπόρους καὶ θεμελιωτάς. Καὶ ὡς «δείγμα τῶν 15 πρώτων αἰῶνων» ἐλέγει τὸν συγγραφέα τοῦ «Παιδαγωγοῦ», αὐτὸν τὸν «πλήρως ἀνθρωπον». Ἄς τὸν παρακολουθήσωμεν (*).

(*) Σημειωτέον ὅτι ὁ Hermans δὲν εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὸν Κλήμεντα ὡς ἀνθρωπιστὴν. Ὑπάρχουν ἄρκεταί εἰδικαὶ μελέται ποὺ καὶ μόνον οἱ τίτλοι τῶν δείχνουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θέματος.

W. Capitaine: Die Moral des Clemens van Alexandrien, Paderborn 1903.

K. Ernesti: Die Ethik des T. F. Klemens, oder die erste zusammenhängen Begründung der christlichen Sittenlehre, Paderborn 1903

R. B. Follinto, Clement of Alexandria. A study of christian liberalism, London 1914.

P. Lhande, Petit code d' éducation au foyer, d' après Clément. 4em éd. Paris 1923.

Ὁ Τίτος Φλάβιος Κλήμης ἦτο πιθανότατα Ἀθηναῖος, ὁποσδήποτε ὅμως Ἕλληνας. Γεννηθεὶς περὶ τὸ 150 μ. Χ. φαίνεται ὅτι ἐμύθη εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Ἀνήσυχον πνεῦμα καθὼς ἦτο, δὲν ἱκανοποιεῖτο ἀπὸ τὰς τότε διδασκαλίας. Διὰ νὰ εὔρη λοιπὸν λύσιν εἰς τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, πὺν τὸν ἀτησχόλον, ἐταξείδευσε ἀνὰ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον καὶ ἤκουσε τὰς πλέον παραδόξους φιλοσοφίας. Ἀλλὰ τίποτε δὲν τὸν ἱκανοποιούσε. Ἐπὶ τέλους συνήτησε καὶ παρηκολούθησε τὸν χριστιανὸν διδάσκαλον Πάνταινον. Ἴδου μὲ πόσον λυρισμὸν ἀναπολεῖ τὴν μεγάλην ἐκείνην στιγμὴν: «Ἵσάτω δὲ περιτυχῶν (δυνάμει δὲ οὗτος πρῶτος ἦν) ἀνεπαυσάμην... Σικελικῇ τῷ ὄντι ἦν μέλιττα προφητικὸν τε καὶ ἀποστολικὸν λειμῶνος τὰ ἀνθη δρεπόμενος, ἀκέρητόν τι γνώσεως ἀρχὴμα ταῖς τῶν ἀκροωμένων ἐνεγέννησε ψυχαῖς». (Στρωματεῖς 1, 1, 10. Ἐκδοσις Πρωσοικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ὑπὸ Ο. Stählin, Leipzig 1936-1939).

Μία τέτοια φωτεινὴ διάνοια, σὰν τὸν Κλήμεντα, ὅταν εὐρίσκη τὸ φῶς, δὲν τὸ ἀφίνει. Εἰσδύει δλονὲν καὶ περισσότερον εἰς τὰς ἀκτῖνας του, πλησιάζει πρὸς τὴν πηγὴν του. Ἔτσι ὁ Κλήμης, ὡς διάδοχος τοῦ Πανταίνου εἰς τὴν σχολὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀναπτύσσει τὰς φαινὰς διδασκαλίας του ποὺ τόσο ἐλκύουν τοὺς εἰδωλόλατρας τοῦ ἑλληνιστικοῦ αὐτοῦ κέντρου. Σαφῆς, εὐχάριστος καὶ συγχρόνως βαθύς,

C. Sclafert, Un éducateur optimiste, Clément (Études t. CLXXV. 1923, p. 532).

W. Wagner, Der Christ und die Welt nach Clemens, Göttingen 1903.

O. Van der Hagen: De Clementis Alexandrini sententiis oeconomicis, socialibus. Utrecht, 1903.

συγκεντρώνει γύρω του πολλὰ ἀνήσυχτα πνεύματα, πὺν διψοῦν κάποιαν βαθυτέραν φιλοσοφίαν, ρήτορας καὶ διαλεκτικούς, πὺν ἀναζητοῦν κάτι νέον. Δὲν εἶναι πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς χριστιανοί. Προπαιδεύονται ὁμῶς εἰς τὴν ἀληθῆ γνῶσιν.

Ὁ Κλήμης εἶναι πρὸ πάντων ἀνθρωπιστής. Ἡ μεγάλη του ἐπιδιώξις εἶναι νὰ παρουσιάσῃ τὴν θαυμαστὴν συμφωνίαν τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, φιλοσόφων καὶ ρητόρων, Ὁμήρου, Ἡσιόδου, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, μὲ τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην. Τὸ ἔργον εἶναι δύσκολον, ἀλλὰ τὸ ἀναλαμβάνει μὲ χαρὰν καὶ τὸ φέρει εἰς πέρας μὲ πεποίθησιν. Εἶναι γεννημένος διὰ καθηγητῆς. Ἔχει μίαν εὐρυτάτην κλασικὴν μόρφωσιν, συγχρόνως δὲ ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν καὶ ἐμβριθείαν. Χάρις εἰς αὐτὸν γνωρίζομεν περισσοτέρους τοῦ ἑνὸς συγγραφεῖς, τῶν ὁποίων τὸ ἔργον ἔχει χάθῃ. Ἐνα ἄλλο γνῶρισμά του, χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀληθινοῦ διδασκάλου, εἶναι ἡ θαυμαστὴ δροσερότης τῆς ψυχῆς του. Ἐτοίμῳ μᾶς παρουσιάζει ζωντανὸν ἐνώπιόν μας τὸν ὑπέρτατον Παιδαγωγὸν καὶ Διδάσκαλον, τὸν Ἰησοῦν. Μὲ πόσον πλοῦτον παραδειγμάτων ἀναλύει τὴν ἀνθρωπιστικὴν ἠθικὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ! Καὶ αἰφνης, μὲ ἓνα πέταγμα, μᾶς ἀνεβάζει εἰς τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τῆς μυστικῆς θεωρίας, ἀπὸ τὰ μονοπάτια τῆς γνώσεως. Εἶναι διδάσκαλος, ἀλλ' ὄχι ξηρός. Φίλοσοφεῖ, ἀλλ' ὄχι κατὰ τρόπον πεζὸν καὶ ἀνιαρόν.

Εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον θὰ ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν τοῦ Κλήμεντος καὶ θὰ ἀπασχοληθῶμεν μὲ τὰς ἀνθρωπιστικὰς του ιδέας. Δὲν θὰ τὸν ἀκολουθῶμεν κυρίως εἰς τοὺς «Στρωματεῖς» του, ὅπου ἔχει συλλέξει τὴν γῦριν ἀπὸ τοὺς λειμῶνας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οὔτε εἰς τὸν «Προτρεπτικὸν πρὸς Ἑλληνας», ὅσον κυρίως εἰς τὸν «Παιδαγωγικόν» του, ὅπου καθοδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν νέαν του ζωὴν. Γράφει διὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κόσμου, τοὺς ὁποίους κατανοεῖ καὶ συμπαθεῖ καὶ θέλει νὰ τοὺς βοηθήσῃ εἰς τὰ καθημερινὰ των προβλήματα καὶ εἰς τὰς ποικίλας των ἀνάγκας. Τοὺς καθοδηγεῖ μὲ στοργὴν καὶ στέκεται πλησίον των μὲ ἐνδιαφέρον.

«Πάντα νῦν ὁ Διδάσκαλος κατηχεῖ, καὶ τὸ πᾶν ἤδη Ἀθῆναι καὶ Ἑλλάς γέγονε τῷ Λόγῳ» (Προτρεπτικὸς XI 112). Αὐτὸ εἶναι μία βασικὴ ἀρχὴ διὰ τὸν μέγαστον μας χριστιανὸν ἀνθρωπιστὴν. Εἰς τί συνίσταται αὐτὸς ὁ νέος ἀνθρωπισμός; Ἐν πρώτοις δὲν ὑποτιμᾷ τὴν Ἑλλάδα, οὔτε τὰ ἀρχαῖα της πλοῦτη. Ἀλλ' ἐν συνεχείᾳ διακηρύσσει τὴν ἀνεπάρκειάν της εἰς τὸ νὰ ἀναπτύξῃ πλήρως τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα. Μόνον ὁ Χριστὸς, ὁ καθολικὸς παιδαγωγός, καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ὁλοκλήρωσιν της. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἀνθρωπισταὶ τῶν τελευταίων αἰώνων, ἀπὸ τοῦ Ἐράστου, Θωμά Μώρου, Μαρσίλιου Φιζίνου, Πίκο ντε λά Μιράντολα μέχρι τοῦ Φενελὸν καὶ τοῦ Νιούμαν, ὅλοι αὐτοὶ ἠγάπησαν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἀλλ' ὁμολόγησαν καὶ τὴν ἀδυναμίαν της. Διότι τί λέγει ἡ ἀρχαία Ἑλλάς; Ὅτι πρέπει νὰ δώσωμεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα διὰ τὴν ζῆσιν ὡς προσωπικότης. Μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸ εἶναι ἀνθρωπισμός. Ὁ χριστιανικὸς ὁμῶς ἀνθρωπισμὸς ἔρχεται νὰ εὐρύνη καὶ νὰ πλουτίσῃ τὸ θέμα καὶ νὰ δώσῃ νέας δυνάμεις ὑπερφυσικὰς εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἰδοὺ πῶς τὸ διατυπώνει αὐτὸ παραστατικώτατα ὁ Κλήμης: «Ὁ Χριστὸς οὐ μεμερίσται» οὔτε βάρβαρός ἐστιν, οὔτε Ἰουδαῖος, οὔτε Ἕλλην... καινὸς δὲ ἄνθρωπος Θεοῦ πνεύματι ἀγίῳ μεταπεπλασμένος». Ἡ δὲ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι «καθολικὴ προτροπὴ μόνῃ καὶ πρὸς ὅλον δηλαδὴ τὸν βίον, ἐν παντὶ καιρῷ, ἐν πάσῃ περιστάσει πρὸς τὸ κυριώτατον τέλος, τὴν ζωὴν, συντείνουσα» (Προτρεπτικὸς XI 113). Τόση εἶναι ἡ εὐρύτης καὶ ἡ καθολικότης τῆς καινῆς διδαχῆς, ἡ ὁποία ἀποβλέπει «πρὸς ὅλον τὸν βίον», πρὸς κάθε χρονικὴν περίοδον καὶ περιστάσιν τῆς ζωῆς.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς δὲν εἶναι λοιπὸν ἐπαρκής, ἀλλ' ἡ ἀφειρηγία της εἶναι καλή: ἡ φύσις. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀναγνωρίζουν οἱ χριστιανοὶ ἀνθρωπισταὶ ἀπὸ τοῦ Ἀλεξανδρέως. Ἡ θεία χάρις σκοποῦν ἔχει νὰ μεταμορφώσῃ, καὶ ὄχι νὰ ποδοπατήσῃ, τὴν φύσιν. Ὁλόκληρον τὴν φύσιν: ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ καθεμίαν ἀπὸ τὰς ιδιότητάς των. Τίποτε τὸ ἀνθρώπινον δὲν εἶναι ξένον εἰς τὸν

Χριστιανισμόν. Θέλει τὴν ἄσκησιν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἄσκησις δὲν ἔχει ἄλλον σκοπὸν ἀπὸ τὴν ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καί, δι' αὐτῆς, τῆς κοινότητος. Ὁ χριστιανικὸς ἀνθρωπισμὸς ἐπομένως δὲν περιφρονεῖ καμμίαν ἀνθρωπίνην ἀξίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κλήμης πιστεύει ὅτι ἡ φιλοσοφία ἐδόθη εἰς τοὺς Ἑλληνας ὡς μία «ὑποβάθρα τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας» (Στρομ. VI, 8, 67). «Προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία προοδοποιούσα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον» (I, 5, 28). Πόσον λοιπὸν εἶναι ἀνόητον νὰ ἀπορρίπτῃ ὁ χριστιανὸς τὴν φιλοσοφίαν, τὸ κάλλος, τὴν τέχνην, τὴν ἐπιστήμην! Ἔτσι, χωρὶς νὰ τὸ ἔννοῃ, σμικρύνει καὶ περιορίζει τὸν ἄνθρωπον. «Ἐνιοὶ δέ, παρατηρεῖ εἰρωνικῶς ὁ Ἀλεξανδρεύς, εὐφρεῖς οἰόμενοι εἶναι, ἀξιοῦσι μῆτε φιλοσοφίας ἄπτεσθαι μῆτε διαλεκτικῆς, ἀλλὰ μὴδὲ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ἐκμανθάνειν, μόνην δὲ καὶ ψιλὴν τὴν πίστιν ἀπαιτοῦσιν, ὥσπερ εἰ μηδεμίαν ἠέξιον ἐπιμέλειαν ποιήσασθαι τῆς ἀμπέλου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοὺς βότρυας λαμβάνειν» (I, 9, 43). Τὴν χριστιανικὴν ἀμπελον θὰ τὴν τρυγήσῃ κανεὶς μὲ τὴν γεωργικὴν τέχνην, «τὴν κατὰ τὸν λόγον», ἀφοῦ μὲ τὰ κατάλληλα κλαδευτήρια θὰ τὴν καλλιεργήσῃ διὰ νὰ λάβῃ καρπὸν. Ἔτσι ἡ χάρις προαπαιτεῖ τὴν φύσιν, ἀλλέως θὰ εἰργάζετο εἰς τὸ κενόν. «Πάντα ἀγαθὰ τοῖς ἀγαθοῖς». Χρηστομαθῆς εἶναι, κατὰ τὸν Κλήμεντα, «ὁ πάντα ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἀναφέρον, ὥστε καὶ ἀπὸ γεωμετρίας καὶ μουσικῆς καὶ ἀπὸ γραμματικῆς καὶ φιλοσοφίας αὐτῆς δρεπόμενος τὸ χρησίμον ἀνεπιβούλευτον φυλάσσει τὴν πίστιν».

Ἔτσι προέρχεται μία θαυμαστὴ ἔνωσις, μία μουσικὴ συμφωνία κατὰ τὴν ὑπέροχον εἰκόνα τοῦ Κλήμεντος: «Ἡ δὲ ἐκ πολλῶν ἔνωσις ἐκ πολυφωνίας καὶ διασποράς ἁρμονίαν λαβοῦσα θεϊκὴν μία γίνεται συμφωνία, ἐνὶ χορηγῶ καὶ διδασκάλῳ, τῷ Λόγῳ ἐπομένη, ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἀναπαυομένη» (Προτρεπτικὸς IX, 88). Ἡ μυστικὴ αὐτὴ μπαγκέτα τοῦ Λόγου διευθύνει καὶ συντονίζει ὅλας τὰς ἀξίας καὶ ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Καὶ αἱ λεπτομέρειαι τῆς ζωῆς μας ἐντάσσονται εἰς

αὐτὴν τὴν ἁρμονίαν, ὅπως εἶναι π.χ. «πορεία καὶ κατάκλισις καὶ τροφή καὶ ὕπνος καὶ κοίτη καὶ διαίτα καὶ ἡ λοιπὴ παιδεία». Διότι δὲν εἶναι «ὑπέροχος ἢ τοιάδε ἀγωγή τοῦ Λόγου, ἀλλ' εὐτονος» (Παιδαγωγὸς I, 12, 99). Δὲν εἶναι σκληρὰ καὶ αὐστηρὰ αὐτὴ ἡ καθοδήγησις, ἀλλὰ γλυκεῖα καὶ ἁρμονικὴ, τονίζει ὁ μεγάλος ἀνθρωπιστὴς τοῦ 2ου αἰῶνος.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ γνησία ἀνθρωπιστικὴ του σκέψις ἔρχεται νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς δύο συνήθεις ἰδέας τῶν μεταγενεστέρων θεολόγων. Πρῶτον δὲν παραδέχεται ὅτι ὁ χριστιανικὸς δρόμος εἶναι μόνον διὰ τοὺς ὀλίγους. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, κάθε φυλῆς καὶ ἔθνους, καλοῦνται εἰς αὐτόν. Ἡ χριστιανικὴ ὁδὸς, λέγει, εἶναι στενὴ ἀπὸ γῆς ὁρωμένη, πλατεία ὅμως ἐξ οὐρανῶν ἀτενιζομένη (Προτρ. X, 99).

Τὸ δεύτερον σημεῖον εἶναι ὅτι ἀποφεύγει τὰς ἀκρότητας μερικῶν μεταγενεστέρων θεολόγων, οἱ ὅποιοι ὑπερετόνισαν τὸν παράγοντα τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας (concupiscentia). Ὁ Κλήμης ποῦ ζῆ εἰς μίαν πολυάνθρωπον εἰδωλολατρικὴν πόλιν, γνωρίζει βέβαια τὰ θλιβερὰ ἀποτελέσματα τῆς ἁμαρτίας εἰς ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν τὴν θεῖαν χάριν, ἀλλὰ δὲν λησμονεῖ καὶ τὴν παντοδύναμον ἐπίδρασιν τῆς τελευταίας εἰς τοὺς πιστοὺς. Τὴν εἰκόνα τὴν λαμβάνει ἐδῶ ἀπὸ τὸν ἀθλητισμόν: «Εἴτε ὁ Θεὸς Πατὴρ ἔλκει πρὸς αὐτὸν καθένα ποῦ ζῆ καθαρῶς, εἴτε τὸ ἐν ἡμῖν αὐτεξούσιον, εἰς γνῶσιν ἔλθον τοῦ ἀγαθοῦ, σικριτᾶ καὶ πηδᾶ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, ὅπως λέγουν οἱ γυμνασταί, πλὴν ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν χωρὶς τὴν ἐξαίρετον χάριν νὰ πτερωθῇ καὶ νὰ ἀναστηθῇ καὶ νὰ ὑψωθῇ ὑψηλότερα ἢ ψυχῇ» (Στρομ. V, 13, 83). Καὶ προχωρεῖ ὁ διδάσκαλος τῆς Ἀλεξανδρείας διὰ νὰ πλέξῃ τὸ ἐγκώμιον τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας, τοῦ μεγάλου αὐτοῦ δώρου ποῦ λαμβάνει ὁ ἀγωνιστὴς χριστιανός. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν δίδει τὴν καλυτέραν ἀπάντησιν εἰς τὸν ἀντιανθρωπιστικὸν πεσομισμὸν μερικῶν διαμαρτυρομένων, οἱ ὅποιοι ὁμιλοῦν περὶ πλήρους διαστροφῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Σύμφωνα μὲ τὴν σκέψιν τοῦ Κλήμεντος ἡ ἀρετὴ συμπίπτει μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ χρι-

στιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ὁ ὁποῖος πάλιν ὑποδηλώνει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς χάριτος. Ὁ Κλήμης γνωρίζει τοὺς ἀρχαίους ὀρισμοὺς καὶ τοὺς ἀναφέρει. Διὰ τὸν Σωκράτη ἡ ἀρετὴ εἶναι κάλλος ψυχῆς, δι' ἄλλους εὐδαιμονία. Κατ' αὐτὸν ὁμῶς εἶναι τὸ ζῆν συμφώνως μετὸν ὀρθὸν λόγον. Οὕτω πῶς νοουμένη ἡ ἀρετὴ γίνεται διὰ τῆς ἀσκήσεως ἕξις. Ἐπομένως χρειάζεται καλλιέργεια τῆς ψυχῆς, ἰδίως διὰ τῆς ἀγάπης.

Ἄς ἀκούσωμεν πῶς ὁμιλεῖ διὰ τὴν πρῶτην τῶν ἀρετῶν: Ἡ ἀγάπη εἶναι «ὁμόνοια τῶν κατὰ τὸν λόγον καὶ τὸν βίον καὶ τὸν τρόπον» καὶ γενικῶς «κοινωνία βίου ἢ ἐκτένεια φιλίας καὶ φιλοστοργίας μετὰ λόγου ὀρθοῦ» εἰς τὴν πρὸς τοὺς φίλους διαγωγὴν. Καὶ ὀλίγον παρακάτω προσθέτει ὅτι τὸσον ἡ φιλανθρωπία, ἡ ὁποία εἶναι «φιλικὴ χρῆσις ἀνθρώπων», ὅσον καὶ ἡ φιλοστοργία, ἡ ὁποία εἶναι «φιλοτεχνία περὶ στέρξιν φίλων ἢ οἰκείων», «συμπαρομαρτοῦσιν ἀγάπη» (Στρομ. II, 9, 41). Αὕτη εἶναι ἡ πνευματικὴ θεμελίωσις τῆς ἀγάπης.

Ὅταν ἀσχολούμεθα μετὰ τὸ σῶμα καὶ μετὰς βιοτικὰς ἀξίας, τονίζει ὁ Ἀλεξανδρεὺς, δὲν θὰ λησμονοῦμεν ὅτι ὑπάρχει ἱεραρχία. «Ἡ δὲ τοῦ σώματος ἐπιμέλεια διὰ τὴν ψυχὴν γίνεται, ἐφ' ἣν ἡ ἀναφορά» (Στρομ. IV, 5, 22). Ἡ ἰσορροπημένη καὶ κλασικὴ σκέψις τοῦ Κλήμεντος φαίνεται καὶ ὅταν τονίῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ μέτρου καὶ τὴν ἀποφυγὴν τῶν περιττῶν ἢ ἐπικινδύνων ὑπερβολῶν. Εἶναι καὶ ἐδῶ ἀριστοτελικώτατος, ὅταν τονίῃ: «Πανταχοῦ τοῦ μέτρου στοχαστέον». Ὅπως, λέγει, πρέπει νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς κόπους, ἔτσι τὸ ὑπὲρ μέτρον πονεῖν εἶναι κάκιστον καὶ κοπιῶδες καὶ νοσοποιόν. Οὔτε λοιπὸν νὰ μένωμεν ἐντελῶς ἀργοί, οὔτε νὰ φθάνωμεν εἰς ὑπερκόπωςιν. Ὅπως εἶπαμεν, συνεχίζει, διὰ τὴν τροφήν, παραπλησίως καὶ εἰς ὅλα δὲν πρέπει νὰ ἀκολουθῶμεν δαιταν ἡδυπαθῆ καὶ ἀκόλαστον, οὔτε πάλιν τὴν ἐντελῶς ἀντίθετον, ἀλλὰ «τὴν μετὰ τούτων, τὴν ἐμμελῆ τε καὶ σώφρονα καὶ καθαρὰν ἐκατέρας κακίας, τρυφῆς τε καὶ φειδωλίας» (Παιδαγ. III, 10, 51).

Τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἐνδυμασίαν. Δὲν ἀποκλείεται καὶ τὸ «χρυσοφορεῖν», ἀλλὰ κανὼν εἶναι τὸ μέτρον καὶ ἡ κοσμιότης.

Θὰ ἦτο ἀνόητον νὰ φαντασθῆ κανεῖς ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι δυνατὰ νὰ ἐφαρμοσθοῦν χωρὶς ἄσκησιν. Οὐδεὶς χριστιανὸς ἀνθρωπιστὴς ἰσχυρίσθη ποτὲ παρόμοιον τι. Ὁ διδάσκαλος τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν τῆς ἐποχῆς του, οἱ ὁποῖοι στηριζόμενοι δῆθεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ περὶ ἐλευθερίας ἐκήρυσσαν τὴν κατάργησιν τῆς ἁμαρτίας καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀκολουθῶμεν πλήρως τὴν φύσιν. Ἡ μετάνοια καὶ ὁ ἠθικὸς ἀγὼν εἶναι ἀπαραίτητα, τονίζει ὁ Κλήμης, διότι ἡ ἁμαρτία ὑπάρχει. «Καλὸν εἶναι τὸ νὰ μὴ ἁμαρτήσῃ κανεῖς, ἀγαθὸν ὁμῶς καὶ τὸ νὰ μετανοήσῃ ὅταν ἁμαρτήσῃ, ὅπως ἀριστον εἶναι τὸ νὰ ὑγιαίνῃς πάντοτε, καλὸν ὁμῶς καὶ τὸ νὰ ἀναρρώσῃς ἐκ τῆς νόσου» (Παιδ. I, 9, 81), τονίζει ὁ ρεαλιστὴς ψυχολόγος καὶ παιδαγωγός.

Καὶ αὕτην τὴν προσγειωμένην παιδαγωγικὴν του φανερώνει καὶ εἰς ἓνα ἄλλο σημεῖον ὁ μέγας ἀνθρωπιστὴς τῆς Ἀλεξανδρείας. Δὲν κηρύσσει μίαν σκυθρωπὴν ἠθικὴν, ἀλλὰ μίαν νεανικὴν καὶ ἀνοιξιᾶτικην. Ἄς τὸν ἀκούσωμεν εἰς μίαν ὑπέροχον περικοπὴν τοῦ «Παιδαγωγοῦ», ὁποῦ ὁμιλεῖ διὰ τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς ἀπλότητος. «Ὁ ἀληθινὸς ἀνθρώπος, λέγει, εἶναι ἦπιος καὶ τρυφερός, ἀπαλὸς καὶ ἀπλοῦς καὶ ἄδολος καὶ ἀνυπόκριτος, εὐθὺς κατὰ τὴν γνώμην καὶ ὀρθὸς· αὐτὸ δὲ εἶναι ἡ ὑπόστασις τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἀληθείας. Διότι τοιοῦτος εἶναι ὁ παρθενικὸς χριστιανικὸς λόγος, ἀπαλὸς καὶ ἄπλαστος. Κατὰ συνέπειαν καὶ ἡμεῖς εἴμεθα τρυφεροὶ κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ εὐεργαστοὶ πρὸς ἀρετὴν, χωρὶς χολῆς, ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ κακοφροσύνης καὶ σχολιότητος. Ἡ παλαιὰ γενεά—ἡ πρὸ Χριστοῦ—ἦτο σχολιὰ καὶ σκληροκάρδιος, ἐνῶ ὁ καινούργιος λαὸς εἴμεθα χορὸς νηπίων, τρυφερὸς ὡς παῖδι. Καὶ τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας μας εἶναι ἡ ἀγήρως αὕτη νεότης, κατὰ τὴν ὁποῖαν πάντοτε εἴμεθα ἀκμαῖοι πρὸς νόησιν, πάντοτε νέοι καὶ πάντοτε ἦπιοι καὶ πάντοτε καινούργιοι. Διότι πρέπει νὰ εἶναι

καινούργιοι ὅσοι μετέλαβον τοῦ νέου λόγου. Καὶ ὅποιος ἔγινε κοινωνὸς τῆς αἰωνιότητος, ἀγαπᾷ νὰ ἐξομοιοῦται πρὸς τὸ ἄφθαρτον, εἰς τρόπον ὥστε νὰ χαρακτηρίζεται ἢ ἐν Χριστῷ παιδικὴ ἡλικία μας ὡς μία παντοτεινὴ ἀνοιξίς. Καὶ τοῦτο διότι ἢ ἐν ἡμῖν ἀλήθεια δὲν γηράσκει καὶ ἡ ζωὴ μας εἶναι ζυμωμένη μετὰ τὴν ἀλήθειαν».

Αὐτὸς εἶναι ὁ γλυκὺς καὶ διανυγῆς ἀνθρωπισμὸς τοῦ Κλήμεντος, πὺν ἐνθυμίζει ἀναγέννησιν πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησιν. Εἶναι κάτι πὺν βλαστάνει μόνον κάτω ἀπὸ τὸν αἴθριον οὐρανὸν καὶ μέσα εἰς τὸ εὐκρατον κλίμα μιᾶς ὠλοκληρωμένης καὶ ἐν Χριστῷ ἀναγεννημένης ζωῆς. Εἶναι ἡ αἰωνία νεότης τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀπλότητος.

Ἄς κλείσωμεν μετὰ ἓνα ἄλλο χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τῶν «Στρωματέων»: Οὔτε θυμῶνει ὁ τοιοῦτος—διότι δὲν ὑπάρχει κάτι πὺν θὰ τὸν ἐρεθίσῃ πρὸς θυμὸν,

ἐφ' ὅσον ἀγαπᾷ πάντοτε τὸν Θεὸν καὶ πρὸς αὐτὸν μόνον εἶναι ὄλος ἐστραμμένος καὶ διὰ τοῦτο κανένα ἀπὸ τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ δὲν μισεῖ. Ἄλλ' οὔτε φθονεῖ—διότι δὲν τοῦ λείπει τίποτε διὰ νὰ ὁμοιάσῃ πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν· οὔτε ἀγαπᾷ κανένα μετὰ τὴν κοινὴν φιλίαν, ἀλλ' ἀγαπᾷ τὸν Κτίστην διὰ τῶν κτισμάτων. Οὔτε περιπίπτει εἰς σφοδρὰν ἐπιθυμίαν διὰ κάτι, οὔτε στερεῖται ἀπὸ κάτι, πὺν ἔχουν οἱ ἄλλοι εἰς τὴν ψυχὴν, διότι ἔχει ἤδη τὸ ποθούμενον διὰ τῆς ἀγάτης, τὸ ἔχει ἐκλέξει καὶ τὸ ἀπολαμβάνει, καὶ διὰ τῆς ἀσκήσεως διαρκῶς τὸ πλησιάζει. Τοιοῦτοτρόπως εἶναι μακάριος, διὰ τὴν περιουσίαν τῶν ἀγαθῶν, διὰ τῶν ὁποίων σπευδεὶ νὰ ἐξομοιωθῇ πρὸς τὸν Διδάσκαλον ὡς πρὸς τὴν ἀπουσίαν τῶν παθῶν (ἀπάθειαν).

Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος, ὁ «γνωστικός», ὁ «κόντως βασιλικός», ὁ «θεοειδὴς καὶ θεοεικελός».

B. ΕΡΑΣΤΟΣ

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Σὺ πὺν εἶσαι χαλινάρι στ' ἄμαθα μικρ' ἀλογάκια,
 φτερὸ γιὰ τὰ πλανώμενα πουλιά,
 τιμόνι σίγουρο γιὰ τὰ μικρὰ παιδιά,
 τσοπάνης στὰ Βασιλικά τ' ἀρνιά,
 ξεσήκωσε τ' ἀθῶα Σου παιδιὰ
 ἅγια νὰ ψάλλουν κι' ἄγνὰ νὰ σὲ ὑμνοῦν
 μετὰ τ' ἄδολά τους χεῖλη
 Σένα, τὸν ἀρχηγό τους, τὸ Χριστό.

Βασιλῆ ἀγίων, Λόγε, δαμαστή τῶν ὄλων
 τῆς σοφίας τοῦ μεγάλου μας πατέρα ἀρχηγέ
 αἰώνια καὶ γλυκεῖα μαζὺ παρηγοριὰ τῶν πόων,

Σωτήρα τῆς θνητῆς γενιάς, Χριστέ,
 ποιμένα, ὄρωγῆ, τιμόνι, χαλινέ,
 φτερὸ οὐράνιο, τ' ἀγιασμένου κοπαδιοῦ·
 Ψαρά, ὅπου καθάρια ψάρια ἀνθρώπινα
 ἀπ' τὴν κακία τὴν θάλασσα τοῦ ἔχθρου
 μέ, τῆς γλυκεῖας ζωῆς, τὸ δόλωμα ἔχεις σωμένα.

Τὰ λογικὰ ὀδήγα πρόβατα, βοσκέ,
 ὀδήγα, ἅγιε βασιλῆ, τ' ἀνέγγιχτα παιδιά,
 πὺν τὸν Θεὸν μετὰ τὴ σεμνὴ μὰ δυνατὴ φωνὴ
 δοξολογοῦνε,

στ' ἀχνάρια τοῦ Χριστοῦ, στὸ δρόμο τ' οὐρανοῦ.

Ἄφθαρτε Λόγε, π' ὄλους γιομίζεις τοὺς αἰῶνες,
 ἄχρονο φῶς, πηγὴ τῶν οἰκτιρμῶν, ἐργάτη τοῦ καλοῦ,
 Χριστέ Ἰησοῦ, ξύπνα τ' ἀθῶα Σου παιδιὰ,

οὐράνιο γάλα πὺν θηλάζουν στοὺς γλυκοὺς
 τῆς τρισχαριτωμένης ὕμνης, τῆς Σοφίας σου, μαστούς,

ἅγια νὰ ψάλλουν κι' ἄγνὰ νὰ τραγουδοῦν
 μετὰ τ' ἄδολά τους χεῖλη
 Σένα τὸν Ἀρχηγό τους τὸ Χριστό.
 Μικρὰ παιδιὰ μετὰ χεῖλη τρυφερὰ
 ἀπ' τῆς σοφίας πὺν τρέφεσθε τὴ ρῶγα
 μετὰ τὸ δροσάτο ἀγέρι χορτασμένα,
 μ' ἄγνους ψαλμούς καὶ μ' ἄτρεμα τραγούδια
 στὸ Βασιλῆ Χριστὸν ἀθῶα «Εὐχαριστῶ»
 γιὰ τὴ ζωὴ πὺν διδαχθήκαμε μαζὺ ἄς τραγουδοῦμε.

Ἄς τραγουδήσουμε ἄγνὰ, τὸ δυνατό παιδί
 μιὰ χορωδία εἰρηνικὴ—οἱ Χριστογεννημένοι
 λαὸς πολὺς οἱ συνετοὶ καὶ φωτισμένοι—
 γιὰ τῆς εἰρήνης τὸν Θεὸν ἄς ψάλλουμε μαζὺ.

Ἐπίδοσις: Ε. ΜΑ·Ι·ΝΑ

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΙΔΕΑ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἡ οὐσία τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ ἡ ὡς τώρα προσφορά του, ἀποτελοῦν σοβαρὲς ἐνδείξεις, ὅτι ἡ συνεταιριστικὴ ἰδέα μπορεῖ νὰ παίξῃ ἓνα σπουδαιότατο ρόλο στὴν ἀντιμετώπισι τῶν συγχρόνων ἀνθρωπίνων προβλημάτων καὶ ὅτι, ἀπὸ χριστιανικῆς πλευρᾶς, καλεῖται νὰ ἀποτελέσῃ τὴν πολιτιστικὴν ἔκφρασι τῆς ἀγάπης στὴν ὑπηρεσία τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἔτσι οἱ γραμμὲς αὐτές, χωρὶς νὰ ἀναφέρονται στὸν συνεταιρισμὸν ὡς κίνημα καὶ στὴν προοπτικὴ του, χωρὶς καὶ νὰ ἔχουν καὶ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν - σκοπὸν τοὺς τὴν κριτικὴν τῆς πορείας του, ἀποτελοῦν νύξεις γιὰ νὰ σκεφθοῦμε ἐπὶ τέλους, ἀπὸ χριστιανικὴ πλευρά, αὐτὸ τὸ μεγάλο θέμα τῆς ἀγάπης, τῆς μὲ ἐπιστήμη ζωντανῆς καὶ ἐμπρακτῆς ἀγάπης στὴν σύγχρονη ἐποχὴ, πὸν πρέπει, ἂν θέλωμεν νὰ ἐπιβιώσωμε ὡς πολιτισμὸς, νὰ ἰδῆ στὰ πράγματα τὴν δύναμι τοῦ Χριστιανισμοῦ. Νὰ νοιώσῃ τοὺς χριστιανοὺς ὡς «ἄλλας» καὶ ὡς «φῶς».

★

Στὴν ταραγμένη Εὐρώπῃ τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ μέσα στὸν ἀπεγνωσμένο ἀγῶνα τοῦ ἐργάτη ἐναντίον τοῦ «σιδερένιου νόμου», πὸν μὲ τὸ starvation limit πρόσφερε τὴν ἀσυδοσία στὴν ἐκμετάλλευσι, καὶ τοῦ ἀγρότη, πὸν στέναζε κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια πίεσι τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐμποροῦ καὶ τοῦ τοκογλύφου, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὸς γεννήθηκε ὁ συνεταιρισμὸς. Σκοπὸς του δὲν ἦταν καὶ δὲν εἶναι ἡ πάλῃ τῶν ἀδυνάτων κατὰ τῶν οικονομικῶς ἰσχυρῶν γιὰ νὰ τοὺς ἐκτοπίσῃ καὶ νὰ πάρουν αὐτοὶ τὴ θέσι τοὺς ὡς ἄτομα ἢ, ὡς θέλει ὁ σοσιαλισμὸς, ὡς κράτος⁽¹⁾. Ὁ συνεταιρισμὸς

γεννήθηκε μὲ σύνθημα τὴν αὐτοβοήθεια τῶν ἐργατῶν, τῶν ἀγροτῶν καὶ τῶν μικροαστῶν καὶ μὲ σκοπὸν τὴν ἀπελευθέρωσι τοὺς ἀπὸ τὸ κεφάλαιο καὶ τὴν ἀνεξαρτησία τοὺς ἀπέναντι σ' αὐτό. Καὶ μὲ τὴ σημαία τῆς ἀλληλεγγύης πὸν ἐκφράζεται μὲ τὴν ἀρχὴ «καθ' ἓνας γιὰ ὅλους καὶ ὅλοι γιὰ τὸν καθ' ἓνα», μέσα σὲ ἐποχὲς ἐπαναστατικῶν κοινωνικῶν διαφοροποιήσεων, προώδεσε, ἀπέδωσε καὶ ἀποδίδει πολλοὺς καρποὺς ὡς καθολικώτερο πιά κίνημα.

Ἄν ὅμως ἐξαιρέσῃ κανεὶς μερικὲς ἀπὸ τὶς πραγματικὰ σπουδαῖες μορφὲς τοῦ συνεταιριστικοῦ κινήματος ὡς οἱ J. Ludlow, Ch. Kingsley, E. Vansittart Neale, Th. Hughes στὴν Ἀγγλία, Boucher στὴ Γαλλία, Huber καὶ Raiffeisen στὴ Γερμανία καὶ ἄλλους γνωστοὺς ἢ ἀγνωστοὺς ἀγωνιστὰς τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας, πὸν ἡ χριστιανικὴ τους συνείδησι τοὺς ἔφερε στὶς ἐπάλλξεις γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῶν ἀδελφῶν τοὺς ἀπὸ τὴν δουλεία τοὺς στοὺς ἰσχυροὺς, ἡ συνεταιριστικὴ ἰδέα στὴν πορεία της μέσα στὸν πολιτισμὸν δὲν ἐννοίωσε στὸ πλευρὸ τῆς ζωντανῆς τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας καὶ, ἰδέα χριστιανικὴ καθ' ἑαυτήν, ἔμεινε ξένη στὴ διαμορφωτικὴ καὶ καθοδηγητικὴ δύναμι τοῦ Χριστιανισμοῦ. Σὰν ἐξαιρέσεις δὲ μόνο μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν συνεταιρισμοὶ πὸν γεννήθηκαν καὶ ἀναπτύχθηκαν ἀνάμεσα στοὺς πιστοὺς⁽²⁾ (ὡς, κυρίως, Ἀγροτικὰ Ταμεία τύπου Raiffeisen στὴ Γερμανία, Ἰταλία, Γαλλία καὶ ἄλλου), ὅταν δὲν ἔγιναν ἀντικείμενο πολιτικῆς ἢ θρησκευτικῆς ἐκμεταλλεύσε-

ρισμοὶ στὴν Ἑλλάδα», Πάτραι 1932, καὶ γιὰ τὴν καθ' ὅλου συνεταιριστικὴν κίνησι, E. Grünfeld, «Οἱ Συνεταιρισμοὶ ἀπὸ οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀπόψεως», (Μετ. Τ. Χασαποπούλου), Πάτραι 1932.

(2) Ch. Gide, «Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί», (Μετ. Α. Χατζηπαυστόλου), Ἀθήναι 1934 σ. 71, 81, ἐπ.

(1) Βλ. Δ. Καλλιτσουνάκι, «Περὶ συνεταιρισμῶν», Ἀθήναι 1924, Α', σελ. 6 ἐπ. Συνοπτικὰ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν Ch. Gide, Ἀρχαὶ Πολιτικῆς Οἰκονομίας (Μετ. Β. Παπακωνσταντίνου), ἐκδ. Δ', σελ. 508 ἐπ. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα Θ. Τζωρτζάκη, «Οἱ συνεται-

ως⁽³⁾. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει καθόλου πὼς ἡ συνεταιριστικὴ ἰδέα ἀγνοήθηκε καὶ ἀπὸ τὸ μέσο ἄνθρωπο, πού συνεχῶς ἀνακαλύπτει σ' αὐτὴ ἓνα σπουδαῖο τρόπο ρεαλιστικῆς ἀντιμετώπισεως πολλῶν ἀναγκῶν του.

Ἔτσι, γιὰ νὰ ἐπαναλάβω ὅτι ἔχει ἤδη ἀπὸ τὴν πλευρά μας τονισθῆ, ὁ Χριστιανισμὸς ἀγνοεῖ τὴ συνεταιριστικὴ ἰδέα στὴν κοινωνικὴ προβολή της, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἡ συνεταιριστικὴ κίνησι μένει ἔξω ἀπὸ τὴ ζωογόνο ἐπίδρασι τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ στ' ἀλήθεια, εἶναι κρίμα νὰ μὴν ἔχη βρεθῆ μέσα στὴν ἐκκλησία τῶν πιστῶν κάποιος χῶρος γιὰ ν' ἀναπτυχθῆ καὶ νὰ δώσῃ πλούσιους τοὺς καρπούς της ἡ ἰδέα τοῦ συνεργατισμοῦ, πού θὰ εὑρίσκει μέσα σ' αὐτὴν καὶ τὸ φυσικὸ κλίμα της. Γιατί ὁ συνεταιρισμὸς προϋποθέτει ἀνώτερους ἀνθρώπους πού δέχονται τὴν ἀλληλεγγύη μεταξὺ τους σὰν κάτι σπουδαῖο καὶ τὸ ἐκδηλώνουν με ὁυσία τοῦ προσωπικοῦ τους συμφέροντος χάριν τοῦ συμφέροντος τῶν ἄλλων. Καὶ ἡ συνεταιριστικὴ πράξι βοηθεῖ τὴν πνευματικὴ προαγωγή τῶν συνεταιρισμένων προσώπων, ὅταν τὸ βῆρος τοῦ ἐνός τὸ φέρουν ὅλοι μαζί ὄχι ἀπὸ καθαρὸ ὑπολογισμένο συμφέρον, ἀλλ' ἀπὸ ἀγάπη πού μόνο αὐτὴ, ἄλλωστε, μπορεῖ νὰ δώσῃ διάρκεια καὶ στερεότητα στὸ συνεταιριστικὸ δεσμὸ καὶ τὴ σίγουρη βάσι στὴν ἀλληλεγγύη πού αὐτὸς προϋποθέτει καὶ προάγει.

Μὲ τὴν ἀξιοποίησι τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας στὴν ὑπηρεσία ἐνός συγχρονισμένου Χριστιανισμοῦ θὰ εἶχαμε τὴ δυνατότητα τῆς λύσεως πολλῶν προβλημάτων καί, στὴν ἐποχὴ τὴν ἰδική μας, τὴν πραγματικότητα τοῦ πνεύματος τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ὅπου «...οὐδὲ γὰρ ἐνδεής τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς»⁽⁴⁾. Αὐτὴ ἡ πραγματικότης θὰ ἦταν καὶ ἡ μόνη ἀπάντησις σὲ μιά, ξεπερασμένη πιά βέβαια, ἀποψι, πού ἀκούστηκε ὅμως καὶ ἀπὸ συνεταιριστικὴ πλευρά, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει μικρὴ σχέση με τὰ κοινωνικὰ

πράγματα, ἀφοῦ «διάκειται με κάποιαν καταφρόνησιν πρὸς τὴν ἐπίγειον ζωὴν»⁽⁵⁾.

Ἀληθινά! Ἐνα πλῆθος προβλήματα γιὰ τὸ σύγχρονο πιστὸ θὰ εἶχαν βροῆ τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἐπίλυσί τους με τὴν ἀνάπτυξι τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος μέσα στὴν ἐκκλησία. Πόση ἄνεσι π.χ. δὲν θὰ ἔδινε, σὲ δοκιμαζόμενους οἰκογενειάρχες, ἡ πιστωτικὴ λειτουργία μιᾶς συνεταιριστικῆς ομάδος προσώπων πού συνδέονται με δεσμὸ ὄχι ἀπλῶς τὸ στοιχεῖο τῆς κοινῆς ἀνάγκης ἀλλὰ με πνευματικὸ δεσμὸ ἔξω καὶ πάνω ἀπὸ κάθε ἀνάγκη, δεσμὸ πού φυσικὰ πρέπει να εὑρῇ τὴν ἐκδήλωσι τῆς ὑπάρξεώς του, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ, ὅταν ὑπάρχη ἡ ἀνάγκη αὐτὴ. Καὶ γιατί τὸ πρόβλημα τῆς στέγης, πού σήμερα εἶναι ὀξὺτατο, ν' ἀντιμετωπίζεται καλύτερα, πιδ πρακτικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ ἀπὸ μιὰ ὁποιαδήποτε ἔνωσι προσώπων καὶ νὰ μὴν ἀντιμετωπισθῆ καὶ γιὰ τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὴ συνεταιριστικὴ τους ομάδα; Γιατί νὰ εἶναι προβληματικὸς ὁ γάμος γιὰ τὰ κορίτσια τόσων χριστιανῶν, πού, με τὶς σημερινῆς δύσκολες συνθήκες δὲν ἔχουν οὔτε ἓνα minimum ὑλικοῦ, μὰ καί, συνήθως, σχετικοῦ με τὸ γάμο, μορφωτικοῦ ἐξοπλισμοῦ ἐνῶ ἀπὸ μιὰ συνεταιριστικὴ ομάδα θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἡ κάλυψις καὶ αὐτῆς τῆς ἀνάγκης; Καί, ἀκόμη, ἀναφέροντας μερικά σκόρπια θέματα, θὰ προχωροῦσε κανεὶς στὶς περιπτώσεις μορφώσεως τῶν παιδιῶν, ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως, περιθάλψεως στὴν ἀρρώστεια καὶ στὰ γηρατεῖα, με τὴ μορφή τῆς ἀσφαλίσεως, γιὰ νὰ παραλείψωμε ἐκεῖνο πού θὰ μπορούσε νὰ ἀναφερθῆ πρῶτο σὰν ἄμεσος πρακτικὸς τρόπος γιὰ τὴν ἀνύψωσι τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου πολλῶν ἀνθρώπων με τὶς συνεταιριστικῆς ομάδες καταναλώσεως καὶ ἀκόμη—γιατί ὄχι—καὶ παραγωγῆς.

Εὔκολα πράγματα, βέβαια, δὲν εἶναι ὅλα αὐτά. Θέλουν κόπο, δουλειά, καὶ θέλουν ἀκόμη μελέτη. Ἀλλὰ χρειάζεται καὶ πολλὴ εὐπιστία γιὰ νὰ δεχθῆ κανεὶς ὅτι ὁ ἔμπροκτος καὶ ὁ συγχρονισμένος Χριστιανισμὸς εἶναι κάτι πού θὰ γίνῃ μόνο του.

★

Γιὰ νὰ δοῦμε τὸ Εὐαγγέλιο ὄχι μόνο λό-

(3) E. Grünfeld, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 58.

Γιὰ τὸ ὄλοτελα ξεχωριστὸ θέμα τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς οὐδετερότητος τῶν Συνεταιρισμῶν βλ. Δ. Καλλιτσουνάκι, ἐνθ' ἄν. σελ. 73, ἐπ.

(4) Πράξ. 8' 34.

(5) E. Grünfeld, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 54.

για, αλλά ζωντανή σύγχρονη πραγματικότητα, ή αγάπη πρέπει να εκδηλωθῆ με τὴν τακτική πού ἐπιβάλλουν οἱ σύγχρονοι καιροί. Νὰ οργανωθῆ με ἐπιστήμη καὶ νὰ ἀγωνισθῆ με δύναμι γιὰ νὰ δώσῃ ἀπάντησι στὸ ἐρώτημα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας: «Τώρα πού ἀπὸ ὅλα τ' ἄλλα συστήματα ἔχομε ἀτελειοθῆ μπορεῖτε ἄρᾳ γε σεῖς οἱ «Χριστιανοί»—καὶ ἄρα ἡ πίστις σας— νὰ μᾶς βοηθήσετε, νὰ μᾶς δώσετε τὸ αὐριο πού θάναί καλύτερο ἀπὸ τὸ σημερο;»⁽⁶⁾ Καὶ ἡ μόνη ἀπάντησις, φυσικά, εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς σὰν πραγματικότητα νὰ ὑπάρχῃ πρῶτα μέσα στὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας τῶν πιστῶν. Αὐτὸ ὅμως θὰ γίνῃ μόνο με τὴν ἐνότητα μεταξύ τους, ἐνότητα πού θὰ φανῆ στὴν ἀντιμετώπισι τῶν προβλημάτων πού προβάλλει ἡ ἐποχὴ μας. Ὁ συνεταιρισμὸς, ἔξ ἄλλου εἶναι ἓνα μοναδικὸ καὶ δοκιμασμένο μόρφωμα ἐνότητος, πού προσφέρει ὁ πολιτισμὸς γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ ὁ Χριστιανισμὸς στὴν ἀποστολή του. Ἄν ὁ Χριστιανισμὸς ἐξακολουθῆ νὰ ἀγνοῇ τὴν προσφορὰ αὐτή, ἡ συνέπεια εἶναι ὅτι, τοῦλάχιστον, χάνει ἓνα ὄπλο. Καὶ ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς ἀφήνῃ ἀχρησιμοποίητα τέτοια

(7) Π. Μελίτη, Γιὰ ν' ἀνοίξῃ ὁ δρόμος, «Ἀκτίνες» 1954, σελ. 482.

πολύτιμα ὄπλα γιὰ τὸν ἀγῶνα του τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι χωρὶς συνέπειες. Ἐάν, ἐννοεῖται, ἔχομε πάρει τὸν Χριστιανισμὸ μας στὰ σοβαρά.

Π. ΧΑΡΑΚΙΑΔΗΣ

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- Δ. Καλλιτσουάκι, Περί συνεταιρισμῶν, Ἀθήναι 1924.
 Herkper-Καλλιτσουάκι, Τὸ ἐργατικὸν ζήτημα, Ἀθήναι 1919.
 Ch. Gide, Ἀρχαὶ πολιτικῆς οἰκονομίας, (Μετ. Θ. Παπακωνσταντίνου), Ἀθήναι 1942.
 Ch. Gide, Οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως (Μετ. Α. Χατζηπαυστόλου), Ἀθήναι 1932.
 Ch. Gide, Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, (Μετ. Α. Χατζηπαυστόλου), Ἀθήναι 1934.
 E. Grünfeld, Οἱ συνεταιρισμοὶ ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀπόψεως, (Μετ. Τ. Χασαποπούλου), Πάτραι 1932.
 Α. Κλήμη, Ἀγροτικὴ Πίστις, (Ἱστορία τῆς ιδρύσεως τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης), Ἀθήναι 1954.
 Α. Κλήμη, Οἱ συνεταιρισμοί, Ἀθήναι 1947.
 V. Totomianz, Ἡ θεωρία τοῦ Συνεργατισμοῦ, (Μετ. Τηλικίδη-Κρήτικα), Ἀθήναι 1938.
 V. Totomianz, Ἐγχειρίδιον Συνεργατισμοῦ (Μετ. Μ. Γερακάρη), Ἀθήναι 1936.
 Κ. Τσάκα, Οἱ Συνεταιρισμοί, Ἀθήναι 1933.
 Περιοδικὸν «Ὁ Συνεταιριστής»: Ὅ,τι σχετικὸ ἀπὸ τὴν ὄψιν πλοῦσις ὕλη τῶν τόμων του (1925-1940 καὶ 1946 κ. ἔ.).

ΜΟΝΤΕΡΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Μὲ φωτεινὸ κοντύλι τὸ φεγγάρι
 Ὀλόρβες γράφει τὶς σκεπὲς στὸν οὐρανὸ
 Κι' ἡ βορεινὴ ἢ πόλη ἔχει πάρει
 Ξεστρατεμένη μιὰ θωριά: κάστρο παλιό.
 Τὴν ἱστοροῦν στὴ νύχτα οἱ τσιμινιέρες,
 Ἐρημοὶ δρόμοι ξετυλάν νοσταλγικὸ
 Σκίτισο Βὰν Γκόγκ—κι' οἱ ἀνήσυχες οἱ μέρες
 Λησμονηθῆκαν στὴς σιγῆς τὸν ἀπαλὸ
 Ἄνασασμό.

Σπίτια θωρῶ, παράθυρα κλεισμένα
 Μέσ' τ' ἀντιφέγγισμα τ' ἀχνὸ τοῦ φεγγαριοῦ,
 Κλεισμένα μάτια, σ' ὄνειρα δοσμένα
 Πίσω ἀπ' τὰ τζάμια τοῦ κλειστοῦ παραθυριοῦ.
 Καὶ τὶς καρδιές ἀκούω πού καρτερᾶνε,
 Πού γρηγοροῦν καὶ φτερουγᾶν γιὰ τὴν αὐγή,
 Πού τὶς ἑλπίδες κλῶθουν καὶ μετρᾶνε—
 Κι' ὦ, σὰν τὴ νύχτα εἶν' τῆς καρδιάς ἡ σκοτεινὴ
 Ὑπομονή—.

Σὲ περασμένα χρόνια παραθύρι
 Στὰ γαλανὰ εἶχα πελάγη νὰ κοιτᾷ
 Καὶ τὴ ζωὴ τὴν εἶχα γι' ἀκρωτήρι
 Πού τὸ κυκλώνουν καὶ τὸ φῶς καὶ τ' ἀνοιχτά.
 Τώρα, τὰ μάτια πῶς κοντὰ κοιτᾶνε
 Καὶ πῶς τὶς βίστες τὶς στενεύουν τὶς πλατιές:
 Μπροστά μου μόνο σπίτια—κι' ἀγρυπνᾶνε
 Πίσω ἀπ' τοὺς τοίχους οἱ ἀνθρώπινες καρδιές,
 Πού εἶναι βαριές

Μ' ὑπομονὴ κι' ἑλπίδες καὶ μὲ μόχθο.
 Τὰ ὄνειράτά τους δὲν τ' ἀγνάντεψα ποτὲ
 Καὶ σ' ὄρθρινὸ ἀντάμα ἂν πᾶμε δρόμο
 Δὲ θὰ τὸ ξέρουμ' οὔτε μεις, φίλε καλέ,
 Τὸ πῶς πιστά, τυφλά πάντα κρατᾶμε
 Ὅ ἓνας στὸν ἄλλο στὸ σκοτάδι συντροφιά.
 Στὸ φῶς, σὰν ξένοι, χώρια περπατᾶμε
 Καὶ μᾶς ἐνώνει μοναχὰ νύχτα βαθιὰ
 Στὴ Θεία Καρδιά.

ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΙΤΑ

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

Ὁ καπιταλισμός, ὡς κοινωνικὸ σύστημα, εἶναι, βέβαια, ἓνα θέμα πὺν ἀπασχόλησε, ὅσο λίγα ἄλλα, τοὺς συγγραφεῖς καὶ ξένους ἄλλα καὶ ἰδικούς μας. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ, ὅσο γιὰ τὶς «Ἀκτίνες», νὰ θυμίσω εἰδικώτερα τὴν σειρά τῶν ἀρθρῶν τοῦ κ. Π. Μελίτη πὺν ἐδημοσιεύθησαν ἐδῶ καὶ ἔξ χρόνια⁽¹⁾. Τώρα θὰ παρουσιάσωμε μιὰ ἔρευνα πὺν ἔγινε στὴν Ἀμερικὴ καὶ ἐδημοσιεύθη με τὸν τίτλο «Ἡ μεγάλη ἀλλαγὴ» (The Big Change). Στις σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ὁ συγγραφεὺς τοῦ Frederick Lewis Allen, περιγράφει τὴν ἐνδιαφέρουσα ἀλλαγὴ, πὺν συνετελέσθη μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἔθνους κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Ἄς τὸν παρακολουθήσωμε λοιπὸν, καθὼς ξετυλίγει μπροστά μας τὶς διάφορες φάσεις της, στὸν σπουδαιότερό της τομέα, δηλαδὴ στὴν μεταβολὴ ἀπὸ τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα τῆς παλιᾶς ἐποχῆς σὺτ σημερινὸ κοινωνικὸ σύστημα.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι καὶ σήμερα ἀκόμη, ἡ Ἀμερικὴ θεωρεῖται ὡς ἡ κατ' ἔξοχὴν χώρα τοῦ καπιταλισμοῦ. Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ εἰκόνα πὺν παρουσίαζε ἡ χώρα αὐτὴ, στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνος, δικαιολογοῦσε ἓνα τέτοιο χαρακτηρισμό. Ἐπῆρχε διαφορὰ, τεραστία διαφορὰ, μεταξύ τῆς ζωῆς τῶν πλουσίων καὶ τῶν φτωχῶν. Ἐπῆρχαν κοινωνικὲς διαφορᾶς ἐφάμιλλες ἐκείνων πὺν ἔπῆρχαν στὴν Εὐρώπη. Τὴν ἀριστοκρατία τὴν ἀποτελοῦσαν βέβαια οἱ πολυεκατομμυριοῦχοι, οἱ ὁποῖοι περνοῦσαν μιὰ ζωὴ τρυφῆς καὶ σπατάλης πὺν θὰ ὠνειρεύονταν καὶ οἱ μαχαραγιαδες τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ λεγομένη μεσαία τάξις ζοῦσε πὺν μετριώτερα ἀπ' ὅ,τι ὁ μέσος Ἀμερικανὸς τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Οἱ φτωχὲς τάξεις, ἔξ ἀντιθέτου, παρουσίαζαν μιὰ

πολὺ θλιβερὴ εἰκόνα, ἰδίως μετὰ τὴ βιομηχανικὴ ἐπανάστασι, ὅταν ἐφαρμόσθηκε ὁ «σιδηρῶν νόμος» τοῦ Ricardo, πὺν ἐπέφερε τὴν ἐξαθλίωσι τῶν ἐργατῶν. Οἱ οικονομικοὶ νόμοι τῆς ἀντιλήψεως τοῦ laissez faire ἐθεωροῦντο ἀπὸ τὸ ἀπαράδιαστο, ὡς ἓνα σχέδιο Θεοῦ. Τὸ ἡμερομίσθιο ἦταν ἀνάλογο με τὸ περιῆμιο ὄριο λιμοκτονίας, τὸ starvation limit. Ἡ ἐργασία ἐξαντλητικὴ, 60 ὥρες τὴν ἐβδομάδα. Ἀνήλικα παιδιὰ ἐχρησιμοποιοῦντο γιὰ βαρεῖες ἐργασίες, με ἀποτέλεσμα τὴν ἐμφάνισι πολλῶν δυστυχημάτων. Καὶ τὸ χειρότερο καὶ ἀξιοσημείωτο εἶναι, ὅτι ἡ κατάστασι αὐτὴ ἐβασίζετο σὲ μιὰ παράξενη ἀντίληψι περὶ ἠθικοῦ νόμου. «Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη προνοίας ἐκ μέρους τοῦ κράτους. Ὁ Θεὸς προνοεῖ πὺν καλύτερα με τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς οικονομίας». Αὐτὰ ἐδίδασκε ὁ Sumner σὺτ Πανεπιστήμιο τοῦ Yale. Καὶ ὅταν ὁ Rockefeller ἔλεγε: «Ὁ Θεὸς μοῦ ἔδωσε τὸ χρῆμα μου» δὲν ἐννοοῦσε βέβαια, ὅτι εἶχε τὴν ὑποχρέωσι νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἄν ὑπῆρχαν φτωχοὶ, ἔφταιγαν οἱ ἴδιοι, γιὰτὶ ἦταν τεμπέληδες. Ὁ συνδικαλισμὸς βρισκόταν σὲ νηπιώδη κατάστασι. Τὸ κράτος δὲν εἶχε τὴ δύναμι νὰ ἐπέμβῃ. Ἡ ἀπεργία ἐθεωροῦτο ἔγκλημα. Καὶ τὸ χειρότερο, οἱ ἐργοδοταὶ νόμιζαν ὅτι εἶχαν τὸ δικαίωμα ἀπ' τὸ Θεό, νὰ κανονίζον αὐτοὶ τὴν τύχη τῶν ἐργαζομένων. Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἐπιχειρηματίες τοῦ ἀνθρακος, ὁ George Baer, ἔγραφε χαρακτηριστικά: «Τὰ δικαιώματα καὶ συμφέροντα τοῦ ἐργαζομένου προστατεύονται ὄχι ἀπὸ τοὺς ἐργατο-ταραχοποιούς (ἔτσι ἀποκαλοῦσε τοὺς ἀπεργούς) ἀλλὰ ἀπὸ ἀνθρώπους χριστιανικῶν ἀρχῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἐν τῇ σοφίᾳ Του ἔδωσε νὰ ἐλέγχον τὰ συμφέροντα τῆς ἰδιοκτησίας σ' αὐτὴ τὴν χώρα».

Ἐδῶ λοιπὸν βλέπομε τὸν καπιταλισμὸ στὴν πὺν στυγνὴ του μορφῆ, πὺν ἐνῶ πρᾶ-

(1) Βλ. «Ἀκτίνες» 1949, σελ. 49-53, 209-15, 305-9.

γματι στηρίζεται σέ καθαρώς ὑλιστικές ἀρχές, παρουσιάζεται «ἐν ἐνδύμασι προβάτων», ὡς δῆθεν στηριζόμενος στό Χριστιανισμό!

Ἄλλα ἡ κατάστασις αὐτὴ δὲν ἔμποροῦσε παρὰ νὰ δημιουργήσῃ ἀντιδράσεις. Μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ προέδρου Θεοδώρου Ρουζβελτ, ἐσημειώθη στὴ συνείδησι τοῦ Ἀμερικανικοῦ λαοῦ ἐξέγερσις, τῆς ὁποίας κυριώτερος ἐκπρόσωπος ἦταν ὁ ἴδιος ὁ πρόεδρος, ὁ ὁποῖος καὶ ἔδωσε τὴν πρώτη μάχη κατὰ τῆς κεφαλαιοκρατίας. Μαζύ του εἶχε ὄλους τοὺς δυσαρεστημένους Ἀμερικανούς. Ἡ ἐξέγερσις αὐτὴ τῆς ἀμερικανικῆς συνειδήσεως ἔφθασε στό κατακόρυφόν της τὴν ἐποχὴ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ἐπὶ προεδρίας τοῦ δημοκρατικοῦ προέδρου Woodrow Wilson. Διαρκῶς ἐκέρδιζε ἔδαφος ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ ἀντίθεσις τῶν τάξεων ἦτο προσβολὴ γιὰ τὸ δημοκρατικὸ ἰδεώδες. Ἡ πρώτη αὐτὴ ἐξέγερσις τῆς ἀμερικανικῆς συνειδήσεως ἐσήμανε μίαν νέα περιοδο στὴν ἱστορία τῆς Ἀμερικῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἀμερική πού πολλοὶ ἐνόμιζαν πὼς βιάδιζε πρὸς τὴ βασιλεία τῆς πλουτοκρατίας, ἄρχισε νὰ ὑφίσταται μίαν βαθμιαία ἀναδημιουργία.

Ἄλλὰ μίαν ἀναδημιουργία δὲν γίνεται οὔτε χωρὶς ἐμπόδια οὔτε χωρὶς παλινδρομήσεις. Μετὰ τὸν πρώτον παγκόσμιον πόλεμον—ὅπως συμβαίνει δυστυχῶς σὲ κάθε μεταπολεμικὴ περίοδο, ὅταν ὁ κίνδυνος ἐκλείψῃ—παρητηρήθη μίαν ὕφεσις τοῦ ζήλου, πού εἶχε προηγουμένως ὁ λαὸς γιὰ τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς ἀνωτέρας καὶ δικαιότερας κοινωνίας, ἢ, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε καλύτερα, μίαν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὸ πνεῦμα. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὁ κόρος καὶ ἡ ἀπογοήτευσις. Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης ἐστράφη πρὸς ἀσήμαντα πράγματα. Τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα εἶχε ἐπίσης ἐξασθενήσει, κ' ἕνα κύμα σκεπτικισμοῦ καὶ στροφῆς πρὸς τὴν εὐμάρεια κατέκλυσε τὴν ἀμερικανικὴν κοινωνία. Στὸν οἰκονομικὸν τομέα, οἱ τίμιες συναλλαγῆς εἶχαν παραμερισθῆ καὶ ἐπεκράτησαν τὰ οἰκονομικὰ τεχνάσματα, ἡ κερδοσκοπία, καὶ μαζὺ μ' αὐτὴν, ὁ εὐκόλος πλουτισμὸς καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀδικία. Καὶ ὡς συνέπεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦλθε ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ κρί-

σις, πού ἄρχισε τὸ 1929, μὲ μίαν μεγάλη πτώσιν τῶν ἀξιῶν στό χρηματιστήριον. Σὲ λίγες ἐβδομάδες τριάντα δισεκατομμύρια δολάρια—ἕνα ποσὸν μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ δημόσιον χρέος τῆς Ἀμερικῆς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη—ἔφυγε ἀπὸ τὰ χεῖρια τῶν κατόχων ἀξιῶν, λόγω τῆς καταπληκτικῆς ὑποτιμῆσεώς των. Ἡ Wall Street εἶχε παύσει νὰ εἶναι ὁ ρυθμιστὴς τῆς ἀμερικανικῆς ζωῆς. Τὴν οἰκονομικὴ κρίσις ἀκολούθησε ἡ ἀνεργία. Τὸ 1932 πάνω ἀπὸ δώδεκα ἑκατομμύρια Ἀμερικανῶν ἐργατῶν ἦταν ἀνεργοὶ παρ' ὅλην τὴν ἐργατικότητά των. Ἡ πίστις στὴν ἀρχή, ὅτι ὁ ἐργατικὸς καὶ φιλόπρονος πολίτης δὲν μπορεῖ νὰ πεινάσῃ, ἄρχισε νὰ κλονίζεται καὶ ἡ ἀπογοήτευσις ἐπικρατοῦσε παντοῦ.

Τότε ἐνεφανίσθη ἡ προσωπικότης τοῦ προέδρου Φραγκλίνου Ρουζβελτ, πού ἔβλεπε ὅτι τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα εἶναι στὴν βάσι του ἠθικὸ πρόβλημα. Ὁ Ρουζβελτ ἐφήρμοσε μίαν νέα, δραστηρικὴ μεταρρυθμιστικὴ οἰκονομικὴ πολιτικὴν, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα New Deal. Μ' αὐτὴν κατώρθωσε νὰ κάμψῃ τὴν ὀξυτέρα τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος καὶ νὰ ἐπιφέρῃ μίαν ἀνακούφισιν ἀπὸ τὴν κρίσι. Κι' ἔτσι πέρασε ἡ κρίσιμη δεκαετία (1930-40) πού ἐδίδαξε τοὺς Ἀμερικανούς, ὅτι μόνον μὲ τὴν ἐνότητα καὶ μὲ τὴν ἐπίγνωσιν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὐημερήσῃ μίαν τάξιν ἂν δὲν εὐημερῆ τὸ σύνολο, μὲ ἄλλα λόγια, μόνον μὲ τὴν ἐπιστροφή στὶς πνευματικὰς ἀξίας, θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ εὐημερήσουν ὡς λαός. Ἡ δεκαετία αὐτὴ εἶναι, μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, ἡ μεταβατικὴ περίοδος πρὸς τὴν νέα κοινωνικὴ μορφή, πού περιγράφει στό βιβλίον του ὁ Allen.

Ἡ εἴσοδος τῆς Ἀμερικῆς στὸ δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον εἶχε βέβαια ἀντίτυπο καὶ στὴν οἰκονομικὴν ζωὴ τῆς χώρας, μὲ τὴν καταπληκτικὴν αὐξήσει τῆς παραγωγῆς πού φέρνει πάντα μίαν πολεμικὴν περιπέτεια, καὶ μὲ τὴν αὐξήσει τῆς ἀπασχολήσεως τῶν ἐργατικῶν μαζῶν πού δίνει ἡ ἀνάγκη τῆς παραγωγῆς αὐτῆς. Αὐτὸ εἶναι κάτι πού δὲν ἐκπλήττει. Ὁ πόλεμος εἶναι μίαν διέξοδον—ἡ χειροτέρα βέβαια—ἀλλὰ πάντως διέξοδος στὸ πρόβλημα τῆς ἀνεργίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως. Ἐκεῖνο ὅμως

ποὺ εἶναι ἐκπληκτικό, εἶναι τὸ ὅτι μὲ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ἐνῶ ὅλοι ἐπερίμεναν νὰ ξαναγυρίσῃ ἡ κρίσις, ἐν τούτοις, στὴν Ἀμερικὴ πάντοτε, αὐτὸ δὲν συνέβη. Γιατί ἄρα γε; Ἄν προσέξωμε καλύτερα τὴν ἔρευνα τοῦ Allen θὰ βροῦμε τὴν ἀπάντησι. Εἶναι τὸ ξύπνημα τοῦ ἀμερικανικοῦ λαοῦ. Μὲ τὸ τέμα τῶν ἐχθροπραξιῶν, ποὺ ἐσήμανε τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ὁ λαὸς αὐτὸς ξύπνησε μπροστὰ σὲ μιὰ ἄλλη πραγματικότητα. Στὴν πραγματικότητα τοῦ πολέμου μεταξὺ δύο κοσμοθεωριῶν, τῆς ὑλιστικῆς κοσμοθεωρίας καὶ τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ πνεύματος. Στὴν πραγματικότητα μιᾶς ἄνευ προηγουμένου ἀπειλῆς ὀλοκληρωτικῆς ἐξαφανίσεως τῆς ἐλευθερίας. Καὶ τὸ ξύπνημα αὐτὸ ὠδήγησε στὴ διαμόρφωσι μιᾶς νέας μορφῆς κοινωνικοῦ συστήματος, ὅπως ἐκεῖνο ποὺ μᾶς περιγράφει ὁ Allen.

Σήμερα ἡ Ἀμερικὴ παρουσιάζει ἕνα κοινωνικὸ σύστημα, ποὺ δὲν ἔχει καμμιά σχέσι μὲ τὸν καπιταλισμὸ ποὺ εἶδαμε στὴν ἀρχή. Μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ἕνας διευθυντῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Γραφείου Οἰκονομικῶν Ἐρευνῶν, ὅτι δηλαδὴ, στὴν Ἀμερικὴ, σημειώθηκε μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες κοινωνικὲς ἐπαναστάσεις τῆς ἱστορίας. Ἡ μεγάλη ἀπόστασις, ποὺ χώριζε τὶς διάφορες τάξεις, δὲν παρατηρεῖται πιά. Ἐπάρχουν βέβαια φτωχοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι πιά ἡ μᾶζα. Ἐκατομμύρια ἐργατικῶν οἰκογενειῶν ἀνέβηκαν στὴ βαθμίδα τῆς μεσαίας τάξεως. Τὰ ὑπερβολικὰ εἰσοδήματα τῶν πλουσιῶν ἐλαττώθηκαν. Ἀντὶ τῶν ἑκατομμυριούχων τῆς περασμένης ἐποχῆς, σήμερα ὑπάρχουν οἱ ἐταιρεῖες. Ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ ἐταιρεῖες εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνώνυμες, οἱ μέτοχοι ἐκπροσωποῦνται ἀπὸ τὰ δικητικὰ συμβούλια. Σήμερα, οἱ ὑπάλληλοι τῶν ἀνωνύμων ἐταιρειῶν εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ εὐημεροῦσες τάξεις τοῦ ἀμερικανικοῦ λαοῦ. Ἐξ ἄλλου ὁ συνδικαλισμὸς ἀπέκτησε μεγάλη δύναμι. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπεργία, μὲ τὶς νέες συνθῆκες, ἔχασε τὴν ὀξύτητα τῆς σημασίας της καὶ πῆρε μιὰ πολιτισμένη μορφὴ, γιατί καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ παρατηρήθη μιὰ βελτίωσις τῶν σχέσεων μεταξὺ ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν, μιὰ

τάσις γιὰ συνεννόησι τῶν τάξεων μὲ πολὺς ἐκδηλώσεις, ὅπως εἶναι οἱ συλλογικὲς συμβάσεις, ἡ αὔξησις τοῦ ἡμερομισθίου, ὄχι μόνον ἀναλόγως τοῦ τιμαριθμοῦ ἀλλὰ καὶ ἀναλόγως τῆς ἀναπτύξεως τῶν τεχνικῶν μέσων καὶ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, γιὰ νὰ μπορῇ ὁ ἐργάτης νὰ εἶναι μέτοχος στὴν ἄνεσι ποὺ δίνει ἡ πρόοδος τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ⁽²⁾. Μιὰ ἄλλη τέτοια ἐκδήλωσις εἶναι ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἐργάτου στὰ κέρδη τῆς ἐταιρείας (profits sharing) μὲ τὴν παροχὴ στοὺς ἐργάτες ἑνὸς ποσοστοῦ ἐπὶ τῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἄλλο φαινόμενο εἶναι ἡ ἐξαφάνισις κάθε διαφορᾶς στὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνισι τῶν Ἀμερικανῶν, ὥστε ἡ ἐμφάνισις νὰ ἔχῃ παῦσει πιά νὰ εἶναι ἑνδειξις τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Σήμερα, εἶναι δύσκολο νὰ διακρίνῃ κανεὶς τὸ διευθυντῆ ἑνὸς ἐργοστασίου ἀπὸ τὸν τελευταῖο ἐργάτη, τουλάχιστο ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἐξωτερικὴ του ἐμφάνισι.

Ἡ Ἀμερικὴ, μᾶς λέγει ὁ συγγραφεὺς, βαδίζει σήμερα ἕνα νέο δρόμο, ὄχι πρὸς τὸ σοσιαλισμὸ, ἀλλὰ πέραν τοῦ σοσιαλισμοῦ. Διότι ὁ σοσιαλισμὸς, ὅπως τουλάχιστον ἐφαρμόζεται στὴ Ρωσία, ἀνήκει πιά στὸ παρελθόν. Ὅλα τὰ προβλήματα ποὺ ἡ Ρωσία προσπάθησε νὰ λύσῃ μὲ τὴν ἐπανάστασι, λέγει πάντα ὁ Allen, ἡ Ἀμερικὴ τὰ ἔχει πρὸ πολλοῦ λύσει καὶ ἐξακολουθεῖ τὴν πορεία της πρὸς κάτι πιὸ καινούργιο, κάτι πιὸ τέλειο, χωρὶς νὰ σταματᾷ, ἀλλὰ διαρκῶς νὰ κινηθῆι στὸ ρεῦμα τῆς προόδου.

Τέτοιες διαπίστῶσεις, ἀποτελοῦν κάτι τὸ πολὺ σημαντικό. Καὶ ὅσο καὶ ἂν διαφωνῇ κανεὶς μὲ τὸν συγγραφεὴ σὲ τοῦτο ἢ σὲ ἐκεῖνο τὸ σημεῖο, δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθῆ, ὅτι αὐτὴ ἡ ἐξέλιξις τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ συστήματος σὲ μιὰ χώρα, ὅπως οἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖες, ἀποτελεῖ ἕνα γεγονός ἄξιο νὰ μελετηθῆ καὶ νὰ κριθῆ ἐπὶ τέλους.

Γ. Α. ΠΕΡΡΗΣ

(2) Σ. Α. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἐφήρμοσε πρῶτος ὁ πρόεδρος τῆς General Motors καὶ ἦδη ὑπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης τῶν Η. Π. Α. Charles E. Wilson.

ΑΠΟ ΤΟ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (*)

Τὸ ἀστρονομικὸν ἔργον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος δὲν εἶναι βέβαια κάτι, πὸν ἔλαμψε κάποτε ἐκθαμβωτικὰ εἰς τὸ στερῶμα τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ πὸν ἔσβυσε κατόπιν. Εἶναι ἔργον πνοῆς, πὸν ζῆ καὶ σήμερα μέσα εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν συνείδησιν τῆς ἀνθρωπότητος, παρ' ὅλας τὰς ἀλματώδεις προόδους τῆς εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐρευνῆς. Ὅσον παρέρχονται μάλιστα οἱ αἰῶνες, ἐπὶ τοσοῦτον τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπως καὶ ἡ ἴδια ἡ Ἑλλάς, προβάλλει ὡς κάτι τὸ θεμελιώδες καὶ τὸ βασικὸν εἰς τὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Μία γενικὴ καὶ παγκοσμία ἀναγνώρισις τῆς ἀξίας του τὸ περιβάλλει.

★

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, συνηθισμένος ὄχι μόνον νὰ βλέπῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὸν οὐρανόν, παρουσιάζεται συνδεδεμένος μὲ τὸν οὐρανόν του ἀπὸ αὐτῶν τῶν προϊστορικῶν χρόνων. Εἶναι τόσα πολλὰ τὰ βιβλία, πὸν ἔχουν γραφῆ διὰ τὰς πολλαπλὰς ἐπιτυχίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὥστε δὲν γνωρίζει κανεὶς ποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναφέρῃ. Ἄς σημειώσωμεν μόνον τὰ ἔργα τοῦ Schiaparelli, τοῦ Paul Tannery, τοῦ νεωτέρου ἐρευνητοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀστρονομίας Zinner καὶ ἰδίως τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Le Système du Monde» πεντάτομον ἔργον τοῦ Pierre Duhem, μέσα εἰς τὰς 2.500 σελίδας τοῦ ὁποίου διεξέρχεται ὁ συγγραφεὺς τὴν ἱστορίαν τῶν κοσμολογικῶν διδασκαλιῶν ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος μέχρι

τοῦ Κοπερνίκου. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα μαζῆ μὲ πολλὰ ἄλλα ἐγκωμιάζουν τὸ ἀστρονομικὸν ἔργον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἂν δὲν ὑπῆρχον, θὰ ἤρουν βεβαίως καὶ μόναι αἱ 327 μεγάλαι σελίδες τῆς περιφήμου Μεγάλης Μαθηματικῆς Συντάξεως (Almagest) τοῦ Πτολεμαίου (ἐκδόσεως 1538), τὴν ὁποίαν ὁ Laplace ἐθεώρει «ὡς ἐν τῶν πολυτιμωτέρων κειμηλίων τῆς ἀνθρωπότητος», διὰ νὰ μαρτυρήσουν τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐλληνικῆς συμβολῆς εἰς τὰς ἐρεῦνας τοῦ οὐρανοῦ.

Ὁ Θαλῆς κατέστη διάσημος, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, διότι προεῖπε τὴν ὀλικὴν ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου τῆς 28 Μαΐου 585 π. Χ., πράγμα ὅπερ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταπάσῃ ὁ πόλεμος μεταξὺ Λυδῶν καὶ Μήδων. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον ἔργον τοῦ Θαλῆ εἶναι ἄλλο. Αὐτὸς ἐχάραξε τὸν ἀληθῆ δρόμον εἰς τὴν ἐρευναν τῶν φαινομένων τῆς Φύσεως. Ἐγίνεν εἰσηγητὴς τῆς περιφήμου διὰ τὴν φυσικὴν «ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος», ἡ ὁποία εἶναι γνωστὸν πόσον ἀποδοτικὴ καὶ καρποφόρος ἀπεδείχθη διὰ τὴν ἐρευναν τῶν φαινομένων τοῦ μακροκόσμου, τόσον τότε κατὰ τὸν «χρυσοῦν αἰῶνα» τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης, ὅσον καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἦτο μεγάλο βῆμα ἡ ἀρχὴ αὐτή, πὸν ὑπερέωσε τὸν ἐρευνητὴν νὰ μὴ ἀνατρέχῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν πρώτην αἰτίαν τοῦ κόσμου, «τὸ πρῶτον κινοῦν», οὔτε εἰς τὴν εὐκόλον θεοποίησιν τῶν πάντων, κατὰ τὴν τότε κρατοῦσαν συνήθειαν, καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀναζητῇ αἰτία φυσικὰ εἰς κάθε φυσικὸν φαινόμενον, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ μελετήσῃ. Ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος ἔχει διαποτίσει πλέον τὴν ἐλληνικὴν ἐπιστήμην κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πλάτωνος. Διὰ τοῦτο καὶ πολλὰς φορὰς ἀναφέρεται εἰς τὰ ἔργα τοῦ φιλοσόφου.

(*) Τὸ παρὸν ἀποτελεῖ περίληψιν ἐκτενέστερας μελέτης τοῦ ἀρθρογράφου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἐλληνικὴ συμβολὴ εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ οὐρανοῦ», δημοσιευθείσης εἰς τὸ Δελτίον τῆς Γεωγραφικῆς Ὑπηρεσίας Στρατοῦ (Ἀθήνα 1955).

«Πᾶν τὸ γιγνόμενον ὑπ' αἰτίου τινὸς ἐξ ἀνάγκης γίνεσθαι· πάντη γὰρ ἀδύνατον χωρὶς αἰτίου γένεσιν σχεῖν»⁽¹⁾.

Οἱ σοφοὶ ἐρευνηταὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀπεδείχθησαν περισσότερον παντὸς ἄλλου λαοῦ τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐρασταί. Δὲν καταγίνονται μόνον εἰς τὸ νὰ καταγράφουν τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἐβλεπαν. Ἀπασχολοῦνται ζωηρῶς καὶ μὲ τὴν ταξινόμησιν των, τὴν ἐρμηνείαν των καὶ τὴν βαθυτέραν αἰτίαν των. Κάμνον ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν ἐπὶ τοῦ ὑπάρχοντος πειραματικοῦ ὕλικου. Ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς ἐδιδάχθη ἡ ἀνθρωπότης θεμελιώδεις ἀληθείας περὶ Γῆς καὶ Οὐρανοῦ, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ὁποίων ἠδυνήθη νὰ ἀπελευθερωθῇ ἀπὸ τὸν ἰσχυρὸν κλοιὸν τῶν αἰσθήσεων, μέσα εἰς τὰ στενὰ καὶ περιορισμένα ὄρια τοῦ ὁποίου ἐκινεῖτο αἰχμάλωτος μέχρι τότε.

Ὁ Ἀναξίμανδρος (570 π. X.), πρῶτος Ἴων φιλόσοφος μετὰ τὸν Θαλῆν, κατέταξε τὴν Γῆν μετὰ τῶν οὐρανίων στοιχείων. Ὁ δὲ Παρμενίδης (475 π. X.) ἔδωσε πρῶτος εἰς αὐτὴν τὸ σφαιροειδὲς σχῆμα, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν γενικωτέρων περὶ σφαιροειδοῦ κόσμου ἰδεῶν τῆς σχολῆς του. Ἄφ' οὗ, κατὰ τοὺς πυθαγορείους, τὸ σύμπαν «σφαιροειδὲς ἐκ μέσου πάντη πρὸς τὰς τελευταίας ἴσον ἀπέχον κυκλωτέρους ὁ Δημιουργὸς ἐτορνεύσατο»⁽²⁾, ἔπρεπε καὶ ἡ Γῆ σφαιροειδὴς νὰ εἶναι. Ἐνα ὅμως αἰῶνα ἀργότερα (350 π. X.), ὁ Ἀριστοτέλης μᾶς δίδει πλῆθος ἀποδείξεων τῆς ἀληθείας αὐτῆς. Μετὰ τῶν ἄλλων ἀναφέρει καὶ τὸ κυκλικὸν σχῆμα τῆς σκιᾶς τῆς Γῆς ἐπὶ τοῦ δίσκου τῆς Σελήνης κατὰ τὰς σεληνιακὰς ἐκλείψεις. «Περὶ τὰς ἐκλείψεις αἰεὶ κυρτὴν ἔχει τὴν ὀρίζουσαν γραμμὴν, ὥστ' ἐπίπερον ἐκλείπει διὰ τὴν τῆς Γῆς ἐπιπρόσθησιν, ἢ τῆς γῆς ἂν εἴη περιφέρεια τοῦ σχήματος αἰτία, σφαιροειδὴς οὐσα»⁽³⁾.

Εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπλησίασαν καταπληκτικὰ τὰς πραγματι-

κὰς διαστάσεις τῆς σφαιρικῆς Γῆς. «Διὰ τῆς τῶν ἀστρων φαντασίας, γράφει ὁ Ἀριστοτέλης, οὐ μόνον φανερόν ἐστι περιφερῆς (ἢ Γῆ), ἀλλὰ καὶ τὸ μέγεθος οὐκ οὔσα μεγάλη». Οἱ μαθηματικοὶ τῆς ἐποχῆς του ἀνεβίβαζον τὸ μῆκος τῆς περιφερείας τοῦ μεσημβρινοῦ τῆς εἰς 400.000 στάδια⁽⁴⁾.

Ὁ Ἀρχιμήδης τὸ ἐξετίμησε εἰς 300.000 στάδια. Ὁ δὲ Ἐρατοσθένης (τὸ 230 π. X.) εἰς 250.000 στάδια δηλ. 39.375.000 μέτρα. Ἡ τελευταία αὐτῆ προσεγγίζει καταπληκτικὰ τὸ πραγματικὸν μέγεθος τῆς Γῆς. «Πρέπει νὰ φθάσωμεν μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, διὰ νὰ ἔχωμεν μίαν ὀλίγον ἀκριβεστέραν τιμὴν τοῦ μεγέθους τῆς Γῆς», γράφει ὁ Δ. Αἰγινήτης.

Εἰς τὰς ἀξίας ἰδιαίτερου λόγου κατακτήσεις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ὑπάγεται καὶ ἡ διάλυσις τῆς πλάνης περὶ τῆς φύσεως τοῦ σκότους. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς φύσεως τοῦ σκότους ἤνοιξε τὸν δρόμον πρὸς τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τοῦ μεγαλοπρεποῦς φαινομένου τῶν ἐκλείψεων τὴν ὁποίαν πρῶτος ἐδίδαξεν ὁ Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος (τὸ 450 π. X.) εἰς τὰς Ἀθήνας.

Μία ἄλλη ἀπλὴ ἀλήθεια, ποὺ ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἔμεινε διστακτικὸς ἀπέναντί της ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, εἶναι ἡ περὶ ἄξονα στροφή τῆς Γῆς, συνεπεία τῆς ὁποίας ἔχομεν τὴν διαδοχὴν ἡμέρας καὶ νυκτός. Ἡ ἀλήθεια αὐτῆ ἐφέρετο ὡς πιθανὴ ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κοπερνίκου. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἡ ἀλήθεια αὐτῆ εἶναι ἰδέα ἑλληνικὴ, ἀναφερομένη εἰς τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα καὶ ὑποστηρικθεῖσα μὲ τόλμην ἀπὸ τὸν Ἡρακλείδην, τὸν ἐπικληθέντα Παραδοξολόγον. Δι' αὐτὸν ἴσκει ὅτι ἡ περὶ ἄξονα στροφή τῆς Γῆς ἀπετέλει τὴν ἐρμηνείαν τῆς φαινομένης ἡμερησίας περιστροφῆς τῆς οὐρανοῦ σφαίρας. «Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς καὶ Ἐκφαντος ὁ Πυθαγόρειος κινουσι τὴν Γῆν, γράφει ὁ Εὐσέβιος, οὐ μὴν γε μεταβατικῶς ἀλλὰ τροπικῶς τριχοῦ δίκην ἐν ἄξονι στρεφομένην ἀπὸ δυσμῶν ἐπὶ ἀνατολὰς ἐπὶ τὸ ἴδιον αὐτῆς κέν-

(1) Πλάτωνος Τίμαιος 28a, 46b. Ἴδε καὶ Φαίδων 98c, 99b. Φίληδος 27b. Νόμοι 10891e.

(2) Πλάτωνος: Τίμαιος VII 33b.

(3) Ἀριστοτέλους: Περὶ οὐρανοῦ. Βιβλ. II, κεφ. XV.

(4) Τὸ στάδιον ἰσοδυναμεῖ μὲ 157,5 σημερινὰ μέτρα.

τρον». Σχολιάζων αὐτὴν τὴν ἰδέαν, ποὺ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν Τίμαιον τοῦ Πλάτωνος, ὁ Ἀριστοτέλης σημειώνει τὰ ἑξῆς: «Ἐνίοι δὲ καὶ κειμένην ἐπὶ τοῦ κέντρου φασὶν αὐτὴν ἕλκεσθαι περὶ τὸν διὰ παντὸς πόλον τεταμένον, ὥσπερ ἐν τῷ Τιμαίῳ γέγραπται».

★

Ἄλλ' ἡ ἑλληνικὴ ἀστρονομία δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν Γῆν. Ἐπεξέτεινε τὰς προσπάθειάς της καὶ πρὸς τὴν Σελήνην, τὸν Ἥλιον, τοὺς ἀπλανεῖς ἐν μέρει, ἰδιαίτερος δὲ πρὸς τοὺς πλανήτας. Διὰ μιᾶς ἀπλουστάτης ἄλλ' εὐφρυστάτης μεθόδου, ὀφειλομένης εἰς τὸν Ἀρίσταρχον καὶ τὸν Ἰππαρχον, ἠδυνήθη νὰ πλησιάσῃ τὸ πραγματικὸν μέγεθος τοῦ δορυφόρου μας καὶ τὴν πραγματικὴν ἀπόστασίν του ἀπὸ τῆς Γῆς.

Μὲ τὸν Ἥλιον τὰ πράγματα δὲν ἦσαν τόσον εὐκόλα, ὅσον μὲ τὴν Σελήνην. Ἡ κατ' ἔξοχὴν μεγάλη ἀπόστασις τοῦ ἀστρου τῆς ἡμέρας ἴσχυε ἐμπόδιον εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐρευνητῶν τοῦ θέματος. Ὁ Ἰππαρχος τὴν εὗρισκε ἴσην μὲ 1.200 γῆνας ἀκτίνας (ἀντὶ τοῦ πραγματικοῦ 23.440). Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐξάρωμεν καὶ νὰ ἐπαινέσωμεν τὰς ὠραίας μεθόδους, τὰς ὁποίας ἐπενόησαν καὶ ἐφήρμοσαν τότε οἱ Ἕλληνες, διὰ νὰ ὑπολογίσουν αὐτὸ τὸ στοιχεῖον. Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ μέθοδοί των ἐπαναληφθεῖσαι κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν διοπτρῶν, ἔδωσαν περισσότερον ἰκανοποιητικὰς τιμὰς διὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ Ἥλιου.

Ἡ ἔρευνα ἐπὶ τῶν ἀπλανῶν τότε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀπασχοληθῇ μὲ τὸν ὑπολογισμὸν τῶν παμμεγίστων ἀποστάσεων τῶν ἀστρων τούτων. Δι' αὐτὸ περιορίσθη εἰς τὴν καταγραφὴν τῶν θέσεων των καὶ τὴν μελέτην τῶν φαινομένων κινήσεων των μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰῶνων. Ὁ Ἰππαρχος λαμβάνει ἀφορμὴν ἀπὸ κάποιου καινοφανῆ, ποὺ ἐκίνησε τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον εἰς τὴν ἐποχὴν του, καὶ συντάσσει τὸν πρῶτον ἀστρονομικὸν κατάλογον 1080 ἀπλανῶν, ἀναλαβὼν ἔργον, τὸ ὁποῖον ἦτο πραγματικὸς ἄθλος διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἀναδεικνύεται δὲ τὸ μεγαλύτερον ἀστρονομικὸν ἀνάστημα τῶν αἰῶνων μὲ τὴν μεγαλειώδη ἀνακάλυψιν τῆς μετὰ πτωσε-

ως τῶν ἰσημερινῶν σημείων. «Χωρὶς τὴν μετάπτωσιν, γράφει ὁ Faye, τὴν ὁποίαν ἡ ἀνθρωπότης ὀφείλει εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἰπάρχου, ἡ ἀστρονομία θὰ ἔμενεν εἰς τὰ σπάργανα».

Ἄλλ' ὡς γνωστόν, ὁ κύριος στόχος τῆς ἑλληνικῆς ἀστρονομίας ὑπῆρξεν ἡ σπουδὴ τῶν κινήσεων τῶν πλανωμένων ἀστρων. Τοῦ Ἥλιου, τῆς Σελήνης καὶ τῶν πέντε μεγάλων πλανητῶν. Οἱ Ἕλληνες σοφοὶ ἐκινήθησαν μὲ ὅλην τὴν φωτεινὴν δραστηριότητα τοῦ πνεύματός των ὅπως «δι' ὀμαλῶν καὶ ἐγκυκλίων κινήσεων» διασώσουν «τὰ περὶ τοὺς πλανωμένους φαινόμενα» καὶ ἐρμηνεύσουν τὰς περιέργους κινήσεις των.

Εἰς τὴν τιτάνειον αὐτὴν προσπάθειαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἐσημειώθησαν ἐπιτυχίαι ἀξιόλογοι, ποὺ ἔχουν τὸν ἀντίκτυπὸν τοὺς μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερείας. Θὰ ἀρκεσθῶμεν μόνον εἰς μερικὰς κρίσεις, διὰ τὰ διάφορα συστήματα, ποὺ προϋτάθησαν. «Τὸ σύστημα τοῦ Φιλόλαου, γράφει ὁ Schiaparelli, ἐμφανίζεται ὡς μία τῶν ἐπιτυχιστέων ἐπινοήσεων τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλοφυΐας», καθ' ὅσον συνενώνει τὴν ἰδέαν τῆς σφαιρικότητος μὲ τὰς ἰδέας τῆς αἰωρήσεως καὶ τῆς κινήσεως. «Ἄνευ τῶν ἰδεῶν αὐτῶν, συνεχίζει ὁ ἴδιος, δὲν θὰ εἴχομεν οὔτε τὸν Κοπέρνικον, οὔτε τὸν Κεπλερ, οὔτε τὸν Γαλιλαῖον, οὔτε τὸν Νεύτωναν».

Τὸ σύστημα πάλιν τοῦ Εὐδόξου (τῶν ὀμοκέντρων σφαιρῶν) θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ὡς πρώτη καλὴ ἐφαρμογὴ εἰς τὸν οὐρανὸν τῶν ἀξιωματῶν τοῦ Θαλῆ. «Μὲ τὸν Εὐδόξον, γράφει ὁ Paul Condorc αρχίζει ἡ Ἀστρονομία τὴν σταδιοδρομίαν της». Ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τοὺς Πυθαγορείους, σημειώνει ὁ P. Duhem, καθωρίσθη μετὰ σαφηνείας καὶ ἀκριβείας ἡ μέθοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Καὶ ἀπὸ τὸν Εὐδόξον ἐφηρμόσθη δὴ πρώτην φορὰν.

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα τοῦ Ἀριστάρχου τοῦ Σαμίου (290 π. Χ.), αὐτὸ ἀποτελεῖ βεβαίως τὴν ὑψίστην κορυφὴν τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως. Κατὰ τὸν Ἀρχιμήδην «Ἀρίσταρχος ὑποτίθει τὰ μὲν ἀπλανέα τῶν ἀστρων καὶ τὸν Ἄλιον μένειν ἀκίνητον, τὰν δὲ Γᾶν πε-

ριφερέσθαι περί τὸν Ἅλιον κατὰ κύκλον περιφέρεται». Ἐδῶ ἔχομεν μίαν ἀπὸ τὰς πλέον σημαντικὰς καὶ ἐπαναστατικὰς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας, ἥτις ἔμελλεν ἀργότερα νὰ παίξῃ σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ φωτεινότης αὐτῆ σύλληψις τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, δὲν ἠδυνήθη βεβαίως νὰ δώσῃ ἀπὸ τότε τὴν μεγαλειώδη αὐτῆς συμβολήν, διότι ἐτάφη, ὡς γνωστόν, κάτω ἀπὸ τὸ τεράστιον κύρος τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὸν γενικὸν προσανατολισμὸν τῶν πνευμάτων πρὸς τὸ σύστημα τῶν ἐπικύκλων τοῦ Πτολεμαίου. Εὐτυχῶς ὅμως ὅτι ἔπειτα ἀπὸ 18 αἰῶνας ὁ Πολωνὸς μοναχὸς Κοπέρινος ἀνευρὼν αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν μέσα εἰς τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα, τὴν ἀνέσυρεν ἀπὸ τὴν λήθην καὶ τὴν προέβαλεν ἐκ νέου

εἰς τὸν ὀρίζοντα τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει μία νέα ἐποχὴ διὰ τὴν Ἀστρονομίαν. Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ συνεχίζεται καὶ σήμερα.

★

Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ κληρονομία εἶναι βέβαια σήμερα τῆς ἀνθρωπότητος κτῆμα καὶ καύχημα. Ἀλλὰ δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας εἶναι καὶ πολὺ περισσότερον. Εἶναι βᾶρος καὶ εὐθύνη. Πολύτιμον βᾶρος ἀσφαλῶς, ἀλλὰ πάντως βᾶρος. Βᾶρος καὶ εὐθύνης διὰ τὴν πνευματικὴν πρωτοπορίαν τῆς Ἑλλάδος μέσα εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Γῆς, τόσον εἰς τὸν τομέα τῆς προαγωγῆς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς λαμπρᾶς συνεχείας αὐτῆς, ὅσον καὶ εἰς κάθε ἄλλον τομέα τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

ΔΗΜ. Ν. ΚΑΤΣΗΣ

ΠΡΟ·Υ·ΠΑΡΞΕΙΣ

Τὲς προϋπάρξεις σου θυμᾶσαι κάποτε:
Τοὺς κάποιους ἄλλους, κάπου ἄλλου ἐκεῖ...
τοῦ ἄλλοτε.

Πολλὰ θυμᾶσαι
ποὺ τ' ἀμπώχνεις... καὶ τὰ διώχνεις.
Χαρές, ἐδῶ, ἀσύγκριτες σ' ἔλκουν τώρα κοντά τους.

Θεοῦ εὐλογία.
Οἱ καταχνιὲς διαλύθηκαν,
στὰ χάη πάει ἡ ἀγωνία.

★

Στὲς φοβερὲς ἀντινομίες τότε, κεῖ... ἄ, τί ζωὲς
καὶ τί θανάτοι...

Προσπαθοῦσες
νὰ βρεῖς καὶ νὰ γνωρίσεις τὴν ψυχὴ σου.
Σὰν ἀκροβάτης σὲ μιά τρίχα περπατοῦσες;
χάος στὴ μιά, θανάτοι ἐρημιά στὴν ἄλλη...
Κι' ὅλο μοχθοῦσες:
γλιστράες, τρίκλιζες, γονάτιζες...
κι' ἄλλοτε κεῖ, πλήμμουρα μένος σκιαμαχοῦσες:

ἀνάμεσα
στὰ φοβερά, τ' ἀνεξιχνίαστα κείνα σημεῖα,
τὰ ἐκ Θεοῦ,
ὁποῦ στὸ κάθε βῆμα συναντοῦσες.

Τὲς προϋπάρξεις σου θυμᾶσαι κάποτε:
Τοὺς ἄλλους ἑαυτοὺς σου κεῖ... τοῦ ἄλλοτε.
Θυμᾶσαι τὶς νεκρώσεις σου καὶ τὶς ξανά,
ἀπ' ἀρχῆς, ζωὲς σου.

Τί μετενσαρκώσεις!
Τὸ χρυσομάλλη βασιλόπαιδα, θυμᾶσαι, τῶν
ὀπῶ ἐτῶν,
ποὺ ἦσαν ἄλλοτε.
Τὸν ἔφηβο, τὸ νέον ἄνδρα, τὸ μεσήλικα,
ποὺ ἦσαν ἄλλοτε.

Τὶς πτώσεις καὶ τὰ λάθη σου θυμᾶσαι.
Ἄ, τί ζωὲς!

★

Ἄνθρωποι κι' ἄνθρωποι μὲ διάφορα καθένα
ἐνδιαφέροντα.
Λογιῶ-λογιῶ φοροῦσες τότε φορεσιές.
Ἄνθρωποι κι' ἄνθρωποι...
ποὺ ἦσαν ἄλλοτε,
ποὺ ἦσαν κάποτε,
ποὺ ἦσαν τότε... πρὶν νὰ βρεῖς καὶ πρὶν
γνωρίσεις
τὴν ψυχὴν σου.

Τὲς προϋπάρξεις σου μὴ τὶς θυμᾶσαι πιά.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΗΣ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ

Νέος κίνδυνος προβάλλει δια τὸ Ἔθνος, ἡ μετανάστευσις.

Εἰς πολλὰς περιοχὰς τῆς χώρας συζητεῖται ἡ φυγὴ διὰ τὸ ἐξωτερικόν, ἡ ἐγκατάλειψις τῆς πατρικῆς γῆς καὶ ἡ ἀναζήτησις τῆς τύχης καὶ τῆς εὐδαιμονίας εἰς ἄλλους κόσμους, εἰς ἄλλα μέρη. Ἐπάρχουν ἐπισημῶς εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰς μεγάλας πόλεις μεταναστευτικὰ γραφεῖα καὶ τελευταίως γίνεται λόγος περὶ μεταναστευτικῆς πολιτικῆς ὡς τοῦ μόνου μέσου ἐπιλύσεως τοῦ δημογραφικοῦ μας προβλήματος.

Ξένοι κυβερνήσεις ἐπιθυμοῦσαι ὅπως ἐξεύρουν διὰ τὴν χώραν των εἰδικευμένους ἐργάτας, τεχνικούς καὶ ἐπιστήμονας, σπεύδουν νὰ παραλάβουν ἀπὸ τὸν τόπον μας τοὺς καλύτερους ἀπὸ ἀπόψεως ὑγείας, εἰδικῶν γνώσεων καὶ ἐθνικῶν φρονημάτων. Δὲν διστάζουν οἱ ξένοι νὰ στείλουν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐδῶ καὶ πρεσβευτὰς καὶ πρωθυπουργοὺς των διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀφαίρεσιν τῆς καλύτερας μερίδος τῆς ἐθνικῆς μας δυνάμεως.

Βεβαίως ἀνέκαθεν ἡ ἑλληνικὴ γῆ, τὸ πλεῖστον ὀρεινὴ καὶ ἄγονος, ἐπέτρεπε τὴν μετανάστευσιν, τὴν ἀποικιακὴν ἐγκατάστασιν Ἑλλήνων εἰς τὰ παράλια τῆς Μεσογείου καὶ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου. Πλὴν ὅμως, εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἀνεχώρει ὁμαδικῶς ὀλόκληρον τμήμα μιᾶς πόλεως καὶ ἐκτίζετο ἐκεῖ ἄλλη μία πόλις μετὰ τοὺς ἰδίους ναοὺς καὶ τὰ σχολεῖα, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς μητροπόλεως, ἔχουσα διαρκῶς στενοὺς δεσμοὺς μετὰ τὴν πατρικὴν γῆν. Οὐδέποτε ἀπεχωρίζοντο, ἀλλὰ τούναντίον ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τὴν μητρόπολιν οἱ ἀποικοὶ καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐπροστάτευον τοὺς ἀδελφοὺς Ἑλληνας τῆς μητροπόλεως εἰς οἰανδήποτε περίπτωσιν.

Κατὰ τὴν πρὸ τοῦ 1940 περίοδον ἀνεχώρει εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὁ σύζυγος ἡ ὁ ἀδελφὸς μετὰ τὴν πρόθεσιν καὶ τὴν ὑπόσχεσιν

ἐπανόδου. Ἀπέστελλεν ἐμβάσματα ἀπὸ τὴν ξενητείαν καὶ ἔπειτα ἀπὸ λίγα ἔτη ἐπανήρχετο πλουσιώτερος ἐδῶ, εἰς τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα του.

Ἡ σημερινή, ὅμως, μορφή τῆς μεταναστεύσεως ἔχει λάβει ἄλλον χαρακτήρα. Ἀναχωροῦν διὰ τὸ ἐξωτερικὸν οἰκογένειαι μεμονωμένοι, ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀποχαιρετοῦν τοὺς συμπολίτας των, συγγενεῖς καὶ φίλους, χωρὶς τὴν πρόθεσιν ἐπανόδου. Ἀναχωροῦν μόνον διὰ νὰ ζήσουν, ὄχι διὰ νὰ διαιώσισον τὸ Ἔθνος καὶ νὰ δοξάσισον τὴν Ἑλλάδα. Ἀναχωροῦν μὲν κλαίοντες, ἀλλ' ὁμολογοῦν ὅτι ἀναχωροῦν διὰ νὰ ξεχάσισον... Αὕτη ἡ ἐκ τῶν προτέρων ἄρνησις τῶν πατριῶν ἐδαφῶν εἶναι κακὸς οἰωνός. Παίρουν μαζὺ των τὴν σύζυγον καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ των, ἐκποιοῦν ὅλα τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητὰ των καὶ αὐτὴν τὴν πατρικὴν των οἰκίαν καὶ δὲν σκέπτονται κἂν διὰ τὸν χρόνον ἐπιστροφῆς.

Ἐκεῖ θὰ ζήσουν μεμονωμένοι, θὰ γεμίσουν ἴσως περισσότερον τὸν στόμαχον, θὰ ἐνδυσθῶν ἴσως καλύτερα, θὰ ἐργασθῶν ὁμως διὰ νὰ λαμπρύνουν μετὰ ἔργα παραγωγικὰ καὶ πολιτιστικὰ ξένην χώραν. Ἐκεῖ μακρὰ ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς καὶ χριστιανικὰς παραδόσεις θὰ ἀναπτυχθῶν τὰ τέκνα των ἐν μέσῳ ξένων στοιχείων, θὰ μάθουν ξένην γλῶσσαν, θὰ δημιουργήσισον οἰκογένειαν μετὰ ἐντοπίους, θὰ γίνων μετὰ φιλέλληνας καὶ εἰς τὸ τέλος ξένοι...

Ὅσοι δὲν ἔχουν ἐργασίαν θέλουν νὰ ἐργασθῶν καὶ φυσικὸν εἶναι νὰ προσπαθῶν πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἐξεύρουν καλύτερους ὄρους διαβιώσεως. Πῶς ὅμως; Διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν πάντων καὶ τῆς ἀποκοπῆς παντὸς πλέον δεσμοῦ μετὰ τὴν πατρίδα;

Ἄλλὰ ἡ αἰμορραγία τοῦ Ἔθνους διὰ τῆς μεταναστεύσεως ἔχει καὶ ἄλλας συνεπείας. Ὅσοι φεύγουν ἀφίρουν ὀπίσω των μίαν μελαγχολίαν, ἓνα αἶσθημα δυσπιστί-

ας διὰ τὸ μέλλον αὐτῶν ποὺ μένουν. Μοιραίως ἐπιφέρουν μίαν ἐλάττωσιν τῆς ἐργατικότητος καὶ τοῦ ζήλου τῶν ἄλλων, ποὺ μένουν καὶ ἐνισχύουν τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ μόνη λύσις τοῦ οἰκονομικοῦ μας προβλήματος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐγκατάστασιν εἰς μακρυνὰ καὶ ξένα μέρη. Ἐσχηματίσθη οὕτω ἡ νοσταλγία τοῦ ἀγνώστου εἰς ἐπικίνδυνον βαθμόν.

Εἰς τὴν ὑπαιθρον δὲν συζητεῖται μόνον ἐλευθέρως ἡ μετανάστευσις, ἀλλὰ πολλοὶ ἐξαίρετοι πολῖται, σπουδαῖοι πατριῶται, ὑποχωρόνται εἰς τοὺς βουλευτὰς πρὸς ἐγγραφὴν τῶν εἰς τὰς καταστάσεις τῶν μεταναστῶν. Καὶ ἡ ἐξόφλησις τῆς ὑποχρέωσός θὰ γίνῃ κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους μένοντας ἐνταῦθα συγγενεῖς τῶν ἀναχωρούντων. Εἰς τοιοῦτον κατάντημα ἐφθάσαμεν, νὰ θεωροῦμεν ἐθνικὴν ὑποχρέωσιν τὴν διαγραφὴν τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὰς ἐφεδρεῖας τοῦ Ἔθνους.

Δὲν ἀναχωροῦν δὲ μόνον οἱ μὴ ἔχοντες τὸν ἄρτον τῆς ἡμέρας. Δυστυχῶς, ὡς ἐξηκριθώσαμεν, ἀναχωροῦν καὶ πολῖται δυνάμενοι νὰ θρέψουν τὴν οἰκογενεῖάν των, μὲ ἀρκετὴν περιουσίαν, ἔχοντες ὅμως τὴν τάσιν πρὸς ἀναζήτησιν καλύτερας τύχης. Φεύγουν οἱ ρωμαλεώτεροι καὶ ὑγιέστεροι. Τὸ δῶμα τῆς ὑπαιθρου καὶ ἰδιαιτέρας τῶν ὄρεϊνῶν περιοχῶν, ἀπ' ὅπου ἀποχωρίζονται οἱ μετανάστες, εἶναι ἀφαντάστως μέγα. Καὶ ἡ συζήτησις περὶ τὸ θέμα τῆς μεταναστεύσεως ἔχει ἐπιφέρει χαλάρωσιν εἰς ἓνα βαθμὸν τῆς αἰσιοδοξίας διὰ τὸ μέλλον καὶ ὑποτίμησιν ἄδικον καὶ ὑπερβολικὴν τῆς δυνατότητος τῆς γῆς μας νὰ μᾶς θρέψῃ. Καὶ εἶναι τραγικὴ εἰρωνεία διὰ τὸν τόπον αὐτὸν ὅταν οἱ ἀρμόδιοι οἰκονομολογοὶ διὰ τοῦ στόματος τῶν ἐκάστοτε ὑπουργῶν ὁμιλοῦν ὑπερηφάνως καὶ ἐνθουσιωδῶς περὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ μας εισοδήματος, περὶ διπλασιασμοῦ τῆς παραγωγῆς βασικῶν εἰδῶν διατροφῆς τοῦ πληθυσμοῦ καὶ περὶ ἐξαγωγῆς μάλιστα τόσων ἄλλων εἰδῶν. Καὶ ἐνῶ αὐξάνει ἡ ἐθνικὴ παραγωγή καὶ ἤρχισεν ὁ ἐξηλεκρισμὸς τῆς ὑπαιθρου μὲ τὰ ἔργα τοῦ Λάδωνος, τοῦ Ἀλιβερίου, τοῦ Λούρου κ. ἄ. καὶ ἀναγγέλλεται ἡ λειτουργία τοῦ ἐργοστασίου Πτολεμαῖδος, τοῦ Μέγδοβα κ. ἄ., ἐπιτρέπο-

μεν ἀναχώρησιν τοῦ πλεονάζοντος πληθυσμοῦ, ἀντὶ νὰ εἴχομεν ἐνθαρρύνει αὐξῆσιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ νὰ εἴχομεν καταρτίσει πρόγραμμα ἀπασχολήσεως τοῦ πλεονάζοντος πληθυσμοῦ εἰς τὰ ὑπὸ ἐκτέλεσιν ἔργα.

Οὐδεὶς ἐκ τοῦ ἐπισήμου κράτους ἀνέπτυξεν εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ μεταναστεύσουν τὰς δυσκολίας ποὺ θὰ συναντήσουν εἰς τὰ ξένα μέρη καὶ τὴν δυσάρεστον πλευρὰν τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς πατρικῆς γῆς καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς ἄλλα μακρυνὰ μέρη, μὲ ἄλλο κλίμα, μὲ ἄλλα ἔθιμα, ἐν μέσῳ ξενογλώσσων λαῶν, φιλοξένων μὲν, ξένων ὅμως πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Εἶναι δὲ πράγματι περιέργον καὶ ἀνησυχητικὸν ὅτι συζητεῖται ἡ λήψις μέτρων καὶ πρὸς διπλασιασμὸν τῶν μεταναστῶν. Καὶ εἶναι περιέργον καὶ φοβερὸν ὅτι δὲν συνεζητήθη ἀκόμη ἀπὸ ὅλα τὰ κόμματα εἰς τὴν Βουλὴν, ὡς ἐν ἐκ τῶν πρώτων ἐθνικῶν θεμάτων, ὁ περιορισμὸς τῆς μεταναστεύσεως διὰ τῆς οὐσιαστικῆς ἐπιλύσεως τοῦ προβλήματος τῆς ἐξευρέσεως ἐργασίας καὶ ἀπασχολήσεως εἰς τὸν πλεονάζοντα πληθυσμὸν μερικῶν περιοχῶν τῆς χώρας.

Εἶναι θλιβερὸν ὅτι ἔχομεν καταστρώσει σχέδια διαπλατύνσεως τῶν ὁδῶν τῶν μεγαλοπόλεων, σχέδια ἀσφαλτοστρώσεως τῶν ὑπολοίπων δρόμων τῆς πρωτεύουσας, σχέδια διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Τουρισμοῦ καὶ τὴν αὐξῆσιν τῶν ἐργοστασίων ἐν τῇ χώρᾳ καὶ δὲν ἐθεωρήσαμεν πρώτιστον ἐθνικὸν καθήκον νὰ ματαίωσωμεν τὴν μετανάστευσιν διὰ τῆς ἐξευρέσεως ἐργασίας εἰς τοὺς ὑποαπασχολομένους ἀγρότας ἢ ἐργάτας καὶ ἐγκαταστάσεως αὐτῶν εἰς ἄλλα εὐφορώτερα μέρη τῆς χώρας μας. Ἡ ἐξεύρεσις ἐργασίας νὰ γίνῃ ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους διὰ διαφόρων συνδυασμῶν καὶ νὰ ἀποφευχθῇ πάση θυσίᾳ ἡ ἀναχώρησις ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸν ὄριζοντα τῶν πλέον ἀλκιμῶν νέων μας.

Ἐὰν δὲ παρ' ἐλπίδα, μετὰ τὴν ἐξεύρεσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν ἄνω μέτρων, θεωρηθῇ ἀναπότρεπτος ἡ μετανάστευσις μερίδος τινὸς τοῦ πληθυσμοῦ, τότε μερίμνη τῆς πατρίδος νὰ γίνῃται ἐγκατάστασις τῶν ἀποδημούντων Ἑλλήνων μόνον εἰς μίαν ὠρισμένην πόλιν ἢ περιοχὴν τῆς ξένης χώ-

ρας ὅπου θὰ ἐγκατασταθοῦν οἱ ὁμογενεῖς. Τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτύχη ἡ Ἑλλάς ἐρχομένη εἰς διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις μὲ τὰς φίλας χώρας, αἵτινες θὰ δεχθοῦν τοὺς μετανάστας Ἑλληνας. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ θὰ δημιουργήσωμεν ἐκεῖ κωμοπόλεις ἑλληνικὰς μὲ ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα ἑλληνικά. Θὰ διατηρήσουν οὕτω μὲ τὸν ὄγκον των, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τὰ ἑλληνικά, τοὺς μεταξὺ των δεσμοὺς καὶ ἀσφαλῶς θὰ ἀντιδράσουν ἠνωμένοι εἰς τὴν ἀλλοιωτικὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐκεῖ περιβάλλοντος.

Ἐπάρχουν ὄρειναι περιοχαὶ τῆς χώρας μὲ μειωμένον πληθυσμὸν ἔναντι τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς. Ἡ περιπέτεια τῆς κατοχῆς, τῶν πολέμων καὶ τῆς ἀστυφιλίας ἐπέφεραν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων. Πῶς λοιπόν, σήμερον, ἐπιθυμεῖ τμημα τοῦ ἐναπομείναντος τούτου πληθυσμοῦ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρικὴν του γῆν καὶ νὰ φύγῃ ἀφοῦ δύναται ἤδη καλλίτερον νὰ τραφῇ; Ἐπάρχει κάποια νόσος τῆς ὁποίας, δυστυχῶς, δὲν ἔγινεν ἡ διάγνωσις ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους διαχειριζομένους τὰ κοινά.

Οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου ἔχουν παραπληθῆ ἀπὸ τὴν λάμπουσαν ἀπατηλῶς ζωὴν τῶν μεγαλοπόλεων καὶ ἐπιζητοῦν ἄλληλῃν ζωῆς. Καὶ ὅταν δὲν μποροῦν νὰ εὔρουν διαμονὴν εἰς τὰ ἀστικά κέντρα τῆς χώρας μας, ἐπιζητοῦν τὴν μετανάστευσιν. Ἄλλοι ἔχασαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς κατοχῆς καὶ τοῦ συμμοριτοπολέμου τὰ γαλακτοφόρα ζῶα των καὶ εὐρέθησαν μετὰ τὸν συμμοριτοπόλεμον χωρὶς γαλακτοφόρα ζῶα τὰ ὅποια ἦσαν ἡ μόνη καὶ ἀποκλειστικὴ πηγὴ τῆς οἰκονομίας των καὶ τῆς τροφῆς τῆς οἰκογενείας των.

Τὸ κράτος ἀντὶ ν' ἀντικαταστήσῃ ἀμέσως τὰ γαλακτοφόρα ζῶα τῶν ἀγροτῶν, τὰ ὅποια ἔδιδαν καὶ ἀπασχόλησιν καὶ ἐργασίαν καὶ τροφὴν εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς ὑπαίθρου, ἐξεπὸνήσε σχέδια ἀσφαλτοστρώσεως καὶ δρόμων πὺν ὀδηγοῦν πρὸς τὴν πρωτεύουσιν καὶ οἱ ἀγρόται ἐξηπατήθησαν. Ἠκολούθησαν τὸ λεωφορεῖον πὺν ἐφθάσεν εἰς τὸ χωριὸ των καὶ βλέπουν πλέον μεγαλοπόλεις καὶ ἐν ἀνάγκῃ μακρινά, ξένα μέρη. Δὲν ὑποστηρίζω ὅτι πρέπει νὰ μὴ ἐπεκταθοῦν τὰ ἀγαθὰ τοῦ τεχνικοῦ πο-

λιτισμοῦ εἰς τὴν ὑπαίθρου. Ἀπεναντίας, πρέπει νὰ φθάσουν ἐνωρίτερον διὰ νὰ μὴ φθάσουν ἐνωρίτερον εἰς τὰς μεγαλοπόλεις ὄλοι οἱ ἀγρόται. Ἀλλὰ νὰ προηγηθῇ ἡ χορηγήσις τῶν μέσων ζωῆς εἰς τοὺς ἀγρότας πάσης ἄλλης ἱκανοποιήσεως.

Πρέπει νὰ ἐφαρμόσωμεν οὐσιαστικὴν ἀγροτικὴν πολιτικὴν. Δὲν πρέπει ν' ἀλλάξῃ ὁ ἀγροτικὸς χαρακτήρ τῆς οἰκονομίας μας. Ἀγρόται μὲ 20, 50, ἢ 100 γαλακτοφόρα ζῶα πρὸ τοῦ 1940, σήμερον δὲν ἔχουν οὔτε 2-3 αἰγοπρόβατα, οὔτε μίαν ἀγελάδα. Μοιραῖως λοιπόν, σκέπτονται τὴν ἀναχώρησιν διὰ τὰς πόλεις, τὴν μετανάστευσιν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τὸ κράτος ἐπιβάλλεται νὰ διαθέσῃ σεβαστὰ ποσὰ πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν, νὰ χορηγήσῃ γαλακτοφόρα ζῶα εἰς τοὺς ἀγρότας. Τότε θὰ ἔχουν ἐργασίαν καὶ δὲν θὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πατρικὴν γῆν.

Ἀλλὰ ὑπάρχουν τεράστια ἐκτάσεις αἱ ὁποῖαι μποροῦν νὰ ἐκχερωθοῦν καὶ νὰ ἀποδώσουν. Ἐκτάσεις ἡμιορεινὰ καὶ θαμνώδεις μπορεῖ νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὴν καλλιέργειαν. Ἀναβιδάζονται εἰς ἑκατομμύρια τὰ στρέμματα, τὰ ὅποια θὰ δοθοῦν εἰς τὴν καλλιέργειαν μὲ τὰ ἔργα τοῦ Ἄξιου, τοῦ Ἀλιάκμονος, τῆς κοιλάδος Ἀχελώου, τῶν ἐλῶν Χειμαδίτιδος (Δ. Μακεδονίας), τῆς λίμνης Λαϊψίτης Ἰωαννίνων, τοῦ Μέργδοβα. Εἰς τὰς ἐκτάσεις αὐτὰς μπορεῖ νὰ ἐγκατασταθοῦν ἀκτῆμονες ἀγρόται ἢ ἐργάται ἄνευ ἐργασίας ἀντὶ νὰ τοὺς ἐπιτραπῇ ἡ ἀποδημία. Καὶ νὰ γίνῃ ἐκεῖ ἡ ἐγκατάστασις μετ' ἐπιλογὴν ἀπὸ τοὺς πλέον ὕγειος ἀπὸ πάσης ἀτόψεως.

Τὸ κράτος πρέπει νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν μετανάστευσιν, διότι ἡ συνέχισις τῆς αἰμορραγίας αὐτῆς θὰ ἐπιφέρει μεγάλα δεινὰ. Δὲν περισσεύουν πλέον Ἕλληνες διὰ τὰ πέπρατα τοῦ κόσμου. Ἐπεδείξαμεν ἀνωτέρω μερικὸς τρόπους ἀποκαταστάσεως τῶν ἐπιθυμούντων νὰ φύγουν. Χρειαζέται ἐπισταμένη μελέτη τοῦ θέματος ἀπὸ τὰ ἀρμόδια Ἐπιτροπεία. Ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ μία σύσκεψις τῶν ἀρμοδίων παραγόντων τῆς χώρας, ὥστε νὰ λυθῇ τὸ ἐπιγόνον καὶ ζωτικὸν διὰ τὸ Ἔθνος αὐτὸ θέμα.

ΚΟΣΜΑΣ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ

τέως Ἐπαρχος Κονίτης καὶ Πωγωνίου.

Τ Ο Μ Α Θ Η Μ Α

Πρὶν ἀνεβῶ στὸ γραφεῖο μου—σὲ ἓνα ἴδρυμα—πέρασα ἀπὸ τὸ ὑπόγειο, νὰ παραγγείλω ἓναν καφέ στὴν κυρά-Παγώνα, τὴν καθαρίστρια, τὸ «στοιχειό» τοῦ κτιρίου. (Μισὸν αἰῶνα ὑπηρετεῖ ἐκεῖ, μένοντας σ' αὐτὸ τὸ δωματιάκι, στὰ θεμέλια τοῦ σπιτιοῦ).

Παραμέρισα τὴν κλαρωτὴ κουρτίνα ποὺ σκεπάζει τὸ ἀνοιγμα τῆς πόρτας τῆς:

—Ἐναν καφέ κυρα-Παγώνα;

Ἦτανε γιορτῆ—τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου—καὶ κανένας ἄλλος δὲν βρισκόταν στὸ κτίριο, ἐκτὸς φυσικὰ ἀπ' τὸ «στοιχειό». Μοῦ ἔφερε καφέ, σιωπηλῆ, ἀθόρυβη, καθαρῆ.

Οἱ καμπάνες μιᾶς ἐκκλησιᾶς ποὺ πανηγύριζε ἀκούστηκαν καὶ μοῦ θύμισαν τοὺς γαλάζιους καπνοὺς τοῦ λιθανιοῦ ποὺ μόλις εἶχα δῆ νὰ γεμίζουν τὴν καμαροῦλα τῆς κυρά-Παγώνας.

—Ἐχεις κανένα νὰ γιορτάξῃ σήμερα;

Τὴν ρώτησα, ἐνῶ ρουφούσα μιὰ γουλιὰ ζεστὸ καφέ.

—Μάλιστα... Ὁ γιός μου...

Μοῦ φάνηκε πὸς κατάπτε ἓναν κόμπο ποὺ στάθηκε στὸ λαιμὸ τῆς. Τὴν κύτταξα... Στὰ πρόσωπα τῶν γέρων ἔχει σμιλέψει ὁ χρόνος, ἡ σκέψις, ὁ πόνος, μιὰ ἀκίνητη μάσκα ὑποταγῆς, καρτερίας, ἀποχαιρετισμοῦ. Καὶ μένουν ἀνεκφραστα καὶ σιωπηλὰ στὰ στιγμιαία κινήματα τῆς ψυχῆς.

—Πόσα παιδιὰ ἔχεις κυρά-Παγώνα;

Τὴν ξαναρώτησα. Ἐκείνη στέναξε ἑλαφριά:

—Ἐξῆ καὶ δύο ἐγγόνια.

Ὁ νοῦς μου γύρισε πάλι στὸ μικρὸ δωμάτιο, στὰ θεμέλια τοῦ κτιρίου.

—Ἐδῶ τὰ μεγάλωσες;

Ἐκείνη σήκωσε τὸ καμπουριασμένο γέροκο δάχτυλο νὰ δείξῃ τὴν ὑπόγεια φωλιά τῆς.

—Ἐδῶ, γιγιέ μου... Ποῦ νὰ τ' ἀφήσω;

Σὰν πέθανε ὁ ἄντρας μου ἔπιασα δουλειὰ ἐδῶ. Καὶ τὰ ἔφερα μαζῆ μου.

(Χήρα, ἀνάσταينه ἔξῃ παιδιὰ καὶ δουλεύει ὀλημερὶς στὸ ἴδρυμα!) Τῆς χαμογέλασα ἐπαινετικά:

—Νὰ σοῦ ζήσουν κυρά-Παγώνα!

Τὸ γέροκο σῶμα κινήθηκε ἀπὸ μιὰν ἀδύνατη ἀνάσα:

—Μοῦ ἔχουν πεθάνει ὅλα...

Τὰ χέρια μου ἔπεσαν ἄτονα πάνω στὸ τραπέζι.

—Μονάχη εἶσαι;

Ἡ γερόντισσα συνέχισε:

—Ὅχι, μένω μὲ τὴ νύφη μου καὶ μὲ τὰ δύο μου ἐγγόνια. Τὰ παιδιὰ τοῦ γιου μου, τοῦ Κώστα μου...

Ἐκεῖνος λοιπὸν γιόρταζε. Ὁ πεθαμένος!

Τὰ θαμπὰ μάτια τῆς ἔδειχναν νὰ πλανιῶνται στὰ πικρὰ περασμένα. Καὶ ἡ σφραγίδα τοῦ πόνου φάνηκε πῶς ἔντονη στὸ γέροκο πρόσωπο.

—Πέθανε στὸν λιμό... Σαρανταἔξῃ χρόνων ἦταν τὸ παλληκάρι μου... Τὸ πήγαν στὸ νεκροτομεῖο... Ἄχ! Δὲν εἶχα σάβανο γιὰ νὰ τὸ σαβανώσω. Ζήτησα σὲ κάτι συγγενεῖς μου. Δὲ μοῦδιναν... Δὲν εἶχαν, δὲ θέλαν; Ὁ Θεὸς ξέρει... Καὶ ἔτρεχα, παιδί μου, νὰ βρῶ σάβανο... Εὐτυχῶς βρέθηκε στὸ τέλος μιὰ καλὴ κυρία καὶ μοῦδωσε—νᾶναι καλὰ—ἓνα σεντόνι...

Τόλιξε ἡ κυρά-Παγώνα τὸν μονάκριβό της στὸ σεντόνι, μὲ εὐγνωμοσύνη γιὰ κείνους ποὺ τῆς τὸ χάρισαν, καὶ τὸν ἔθαψε... Καὶ ἔπειτα καταπίνοντας τὸν πόνο τῆς γύρισε πάλι στὴ δουλειὰ ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ κάνῃ.

Ἀνατρίχιασα ἀπὸ τὴν τραγικὴ ἀπλότητα ποὺ εἶχαν τὰ λόγια τῆς γροθᾶς.

—Θὰ κρυώσῃ ὁ καφές. Γιατί δὲν τὸν πίνετε;

Στὴν ἐκκλησιά χτύπησαν πάλι χαρμόσυνα οἱ καμπάνες.

Γύρισα καὶ κύτταξα τὸ ὄχρὸ πρόσωπό της—τὴ μάσκα μιᾶς τραγωδίας—καὶ ψιθύρισα:

—Κυρά-Παγώνα, κάνεις πάντα κουράγιο;

Ἔσκυψε τὸ κεφάλι.

—Ἄχ, κάνω γυιέ μου... Αὐτὸ μὲ βάστηξε.

Σκέφθηκα τὸν σιωπηλὸ ἥρωισμό της. Γιὰ πόσους ἀπὸ μᾶς δὲν ἔδινε ἓνα ἔντονο μάθημα!

—Κυρά-Παγώνα, ἀντὶς γιὰ τὰ ἔξη παιδιὰ... σοῦ ἔδωσε ὁ Θεὸς μιὰ τέτοια καρδιά...

Σήκωσε τὴν ἄκρη τῆς ποδιᾶς της, σκούπισε μιὰ σταγόνα νερὸ πού εἶχε πέσει ἀπὸ τὸ ποτήρι μου πάνω στὸ γραφεῖο, καὶ μοῦ ξεμολογήθηκε τὴν ἀδυναμία της:

—Σὰν μένω μόνη στὸ δωμάτιό μου, (δὲν θέλω νὰ μὲ δῆ ἡ νύφη μου καὶ τὴ λιγοψυχῶ) τότε ξεσπάω στὰ κλάματα...

Σήκωσε λίγο μπρὸς τὸ χέρι κι' ἔδειξε τὸ πάτωμα.

...Μὰ πέφτω, γυιέ μου, στὰ γόνατα, σηκώνω τὰ μάτια μου στὰ εἰκονίσματα καὶ παίρνω κουράγιο. Ἄλλοι ὑποφέρουν πὺ πολὺ, σκέπτομαι. Κάνω κουράγιο καὶ γυρίζω ἔπειτα στὴ δουλειά μου...

Στὴ δουλειά της—τὴν κατώτερη ὑπηρεσία πού ἔμεινε μετὰ τὴν κατάργησι τῆς δουλείας—γιὰ νὰ τὴν κάνη μὲ ὅλη της τὴν καρδιά, τὴν πονεμένη της καρδιά. Σ' αὐτὴ τὴ θέσι ἀκόμη καὶ σήμερα, πού εἶναι πιά συνταξιούχος «δημόσιος ὑπηρετής», ἡ κυρά-Παγώνα προσφέρει ἀξιώτερες ὑπηρεσίες ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τοὺς νέους καὶ ἀπερίσπαστους, πού ἐργάζονται ἐκεῖ. Αὐτοὶ ἓνα νερὸ δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ μοῦ φέρουν σὲ καθαρὸ ποτήρι, νὰ μὴ συχαθῶ νὰ τὸ πῶ!

Ἔσκυψα τὸ κεφάλι μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴ γυναῖκα.

—Κυρά-Παγώνα, σ' εὐχαριστῶ γιὰ τὸ μάθημα πού μοῦ ἔδωσες...

Στὰ λευὰ χεῖλια της χάραξε ἓνα χαμόγελο.

—Ἐγὼ νὰ δώσω μάθημα σὲ σᾶς;

★

Μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς μέρες ζήτησα νὰ ἐξοφλήσω τὸ λογαριασμό μου στὴν κυρά-Παγώνα. Ἦταν ἓνα-δύο καφέδες καὶ λεμονάδες. Συχωρέστε μου τὴ δημοσιότητα, τῆς ἄφησα ἓνα πενηντάρι. Ἡ κυρά-Παγώνα τὸ κράτησε ἀπὸ τὴν ἄκρη καὶ μοῦ τὸ ἔδειξε ἀπορημένη.

—Δικό μου; Ὀλόκληρο;

—Δικό σου...

—Ἀλήθεια μοῦ λέτε;

Χρειάστηκε νὰ τὴ βεβαιώσω. Ἔπειτα, μοῦ εἶπε χίλια εὐχαριστῶ, γύρισε καὶ ἔφυγε σιγά-σιγά...

Λίγο πὺ ὕστερα ἔτυχε νὰ μάθω—ἀπὸ τρίτο πρόσωπο—πὺς τὸ πενηντάρι τὸ μοίρασε ἡ κυρά-Παγώνα σὲ ἄλλους «πού ὑποφέρονε πὺ πολὺ...».

Καὶ τὴν φαντάσθηκα, μετὰ ἀπὸ τὸ μοίρασμά του, νὰ γυρίζη πάλι στὴ δουλειά της, στὰ μικρὰ καθήκοντά της. Γιὰ νὰ τοὺς δώση καὶ τώρα ὅλη της τὴν ψυχή...

★

Σᾶς διηγήθηκα αὐτὴ τὴν μικρὴ ἱστορία, ἀληθινὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, ὅπως τὴν ἄκουσα ἀπὸ ἓνα παλὸ φίλο τῆς στήλης μας. Δὲν τόλμησα νὰ προσθέσω τίποτα στὶς ἀπλὲς πινελιές της, πού ζωγραφίζουν τὸ ἀπέριττο μεγαλεῖο ἐνὸς ἀθόρουβου ἥρωισμοῦ. Τοῦ ἥρωῖσμοῦ τῶν ἀνωνύμων καὶ ταπεινῶν ἀνθρώπων πού ζοῦν καὶ πεθαίνουν περνώντας ἀπαρατήρητοι ἀπὸ κοντὰ μας, δάσκαλοι τῆς ὑπομονῆς σὲ ὅσους ἀπὸ μᾶς λιγοψυχᾶνε ἐπάνω στὸ ἀγῶνα, τὸν «προκειμένον ἡμῖν ἀγῶνα...».

ΑΠΟΨΕΙΣ

Η ΔΕ ΗΜΕΡΑ ΗΓΓΙΚΕΝ...

Ἐάν θὰ ἠθέλαμεν τὰς εὐχάς, μὲ τὰς ὁποίας φυσικὸν εἶναι νὰ ὑποδεχθῶμεν τὸ νέον ἔτος, νὰ τὰς συνοδεύσωμεν μὲ ἕνα ρητόν, ὡς χαρακτηριστικὸν τῶν καιρῶν τοὺς ὁποίους διερχόμεθα, θὰ ἐξελέγαμεν τὸ τοῦ Παύλου : « ἡ νῦξ προέκοψεν ἢ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν ».

Ὅντως, ἡ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπισις τῆς σημερινῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς ἀνθρωπότητος καταδεικνύει, ὅτι καὶ ἡ ἀνθρωπότης γενικῶς ἀρχίζει νὰ συνάγῃ συμπεράσματα ἀπὸ τὸ χάος εἰς τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ τῶν πνευματικῶν ἀξιών καὶ δὴ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἢ ἀπάρνησις, ἀλλὰ καὶ ἡ χριστιανωσύνη νὰ ἀντλή διδάγματα ἀπὸ τῶν ὁπαδῶν τῆς τὴν ἀναξιότητα. Ἡ ἀπὸ τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς ἀποστασίας ἐπιστροφή εὐρίσκει λοιπὸν τοὺς χριστιανούς ὅλου τοῦ κόσμου πορευομένους τὴν ὀρθὴν ὁδὸν τῆς μετανοίας καὶ τῆς ταπεινώσεως καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν σημερινὴν χριστιανωσύνην ἱκανὴν νὰ ἀξιοποιήσῃ τὴν πνευματικὴν στροφήν, ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς καιρούς μας.

Βεβαίως, ἡ ἀπὸ τῆς ἀποστασίας ἐπιστροφή βαδίζει μὲ ταχύτερον ρυθμὸν καὶ ἐμφανεστερα ἀποτελέσματα παρὰ ἡ ποιοτικὴ ἀνακάθαρσις τῶν πιστῶν χριστιανῶν. Ἔτσι, πολλαὶ ἐκδηλώσεις ἐπιστροφῆς δὲν εὐρίσκουν ἀκόμη τὴν χριστιανωσύνην ἐτοιμὴν νὰ τὰς ἀξιοποιήσῃ. Ἐγινε, ἢ μᾶλλον γίνεται, τὸ πρῶτον μόνον βῆμα. Ἐρχίσασμεν νὰ ἐνοοῦμεν, ὅτι τὸ κυριώτερον διὰ τοὺς πιστοὺς εἶναι ὄχι πῶς θὰ κηρύξουν ἀλλὰ πῶς θ' ἀνεβοῦν εἰς τὸ ὕψος τῶν εὐθυνῶν, τῶν ἡγετικῶν πράγματι εὐθυνῶν, τὰς ὁποίας τοὺς ἀναθέτουν τοῦ οὐρανοῦ τὸ πρόσταγμα καὶ τῆς σημερινῆς ἀνθρωπότητος τὸ « S.O.S. ». Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ βῆμα, αὐτὴ ἡ συναίσθησις, εἶναι καὶ αὐτὸ κᾶτι. Εἶναι τὸ δεῖγμα ὅτι, ὄντως, « ἡ νῦξ προέκοψεν ἢ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν ».

Εἶναι ἀληθές, ὅτι τὴν ἡμέραν αὐτὴν,

τὴν νέαν ἢ ὁποία «ἤγγικεν», μὲ τὴν πίστιν μᾶλλον παρὰ «διὰ εἶδους» τὴν ἀντιλαμβάνομεθα. Ἄλλὰ καὶ τὰ μάτια... κᾶτι ἤρχισαν καὶ αὐτὰ πλέον νὰ βλέπουν. Καὶ μόνον τὸ ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεταί περὶ τῶν θεμάτων τοῦ χριστιανικοῦ ἠθικοῦ αὐτοκαθαρμοῦ συζητήσεις εἶναι χαρακτηριστικὸν καὶ ἀποτελεῖ δεῖγμα, ὅτι ὁ ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον καὶ αἱ « Ἀκτίνες », δέκατον ἕνατον τοῦτο ἤδη ἔτος, ἀποδύονται, εἶναι ὄχι μόνον ἱερός ἀλλὰ καὶ πράγματι σύμφωνος πρὸς τὸ νόημα τῶν σημερινῶν καιρῶν.

Καὶ τὸ νὰ εἶναι καὶ τὸ ἔτος ποὺ ἀρχίζει, τὸ 1956, ἔτος ἀγωνιστικόν, ἃς ἀποτελῇ διὰ πάντας, ὅσοι ὀπωσδήποτε συνδέονται μὲ τὸ περιοδικὸν αὐτό, τὴν ἐκ μέσης καρδίας εὐχὴν !

ΤΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟΝ

Ἀνεξαρτήτως τῶν κατὰ τὰ λοιπὰ συζητήσεων, δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ, ὅτι ὁ ἀγὼν μας διὰ τὴν Κύπρον χρειάζεται τόνωσιν εἰς τὸν τομέα τῆς μελέτης καὶ τῆς διαφωτίσεως, ἢ ὁποία θὰ γίνῃ κατόπιν τῆς μελέτης. Εἶναι, φερ' εἰπεῖν, ἐξόχως ἐνδιαφέρον ὅτι ξένοι ἐρευνῆται ἐπιστοῦν τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι οὔτε κᾶν ὡς μειονοψηφία δὲν ὑπάρχουν γνήσιοι Τοῦρκοι εἰς τὴν Κύπρον. Εἰς τὴν γερμανικὴν ἐφημερίδα «Die Welt» ἐδημοσιεύθη, ὅπως ἀναγγέλλει ἐπιστολὴ δημοσιευθεῖσα εἰς ἑλληνικὴν ἐφημερίδα, μελέτη, εἰς τὴν ὁποίαν λέγεται, ὅτι οἱ λεγόμενοι Τοῦρκοι τῆς Κύπρου δὲν εἶναι γνήσιοι Τοῦρκοι ἀλλὰ Ἕλληνες διὰ τῆς βίας ἐξισλαμισθέντες. Ὅπως εἶναι δηλαδὴ καὶ οἱ Τουρκοκρήτες, οἱ ὁποῖοι ἐπῆραν μὲν κατόπιν βίας τὴν μουσουλμανικὴν θρησκείαν, φυλετικῶς ὅμως ἔμειναν Ἕλληνες διατηρήσαντες καὶ τὴν γλῶσσαν ἀκόμη τὴν ἑλληνικὴν. Καὶ τώρα ὅπου, μὲ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, μετεφέρθησαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, δὲν αἰσθάνονται

ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὴν πατρίδα των, ἀλλὰ διαβιῶν ὡς ξένοι μεταξύ ξένων, ἀφοῦ καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου, ὅπου ἐπῆγαν, δὲν ἠμπόρεσαν ἀκόμη νὰ μάθουν. Τέτοιοι «Τοῦρκοι» εἶναι καὶ οἱ ἐξισλαμισθέντες πληθυσμοὶ τῆς Κύπρου.

Ναί, ἀλλὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἔπρεπε νὰ γίνον ἀντικείμενον μελέτης καὶ αὐθεντικῆς διαπιστώσεως ἀπὸ ἰδικῆς μας, ἑλληνικῆς, πλευρᾶς. Θὰ ἔπρεπε κάποια ἐταιρεία, κάποια δημοσία ἀρχή, νὰ προκηρῦξῃ ἕνα διαγώνισμα μὲ ἀξιόλογον βραβεῖον καὶ μὲ μίαν προθεσμίαν σύντομον μὲν ἀλλὰ καὶ εὐλογον, διὰ νὰ καταπιασθῶν μὲ τὴν μελέτην τοῦ θέματος αὐτοῦ, τῆς ἐθνικῆς προσελύσεως τῶν ἐν Κύπρῳ Τοῦρκων, ἐκεῖνοι ποὺ ἠμποροῦν — καὶ ἀρκετοὶ ἠμποροῦν — νὰ κάμουν τοιαύτην μελέτην.

Σκεφθῆτε, ἀλήθεια, ἄν, ἀπὸ τότε ποὺ εἶχεν ἀνακινήθῃ τὸ Κυπριακὸν ζήτημα, εἶχε προκηρυχθῆ ἕνα τέτοιο διαγώνισμα! Τώρα θὰ ἐτελείωνε πλέον ἡ σχετικὴ ἐργασία καὶ . . . φαντασθῆτε ἕνα τεῦχος δημοσιευμένον μὲ στοιχεῖα, μὲ ἱστορικὴν ἀναδρομήν, μὲ ἔγγραφα, ἕνα τόμον ὁ ὅποιος νὰ ἀπῆντα εἰς τοὺς βαρβάρους ἰσχυρισμούς, ὅτι δὲν εἶναι τάχα «Ἕλληνες οἱ Ἕλληνες» τῆς Κύπρου. Τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς συμβαίνει, θὰ ἔλεγεν: οἱ Τοῦρκοι τῆς Κύπρου δὲν εἶναι γνήσιοι Τοῦρκοι!

Ἐνα τέτοιο βιβλίον — καλογραμμένον ὅμως, δηλαδὴ γεμᾶτο στοιχεῖα καὶ ἀποδείξεις, μεταφρασμένον εἰς ξένας γλώσσας — θὰ εἶχεν εἰς τὴν παγκόσμιον κοινὴν γνώμην, περιλαμβανομένης καὶ τῆς κοινῆς γνώμης τῆς Ἀγγλίας, ἀπήχησιν τεραστίαν!

— Σὰν πολλὰ ζητᾶτε, θὰ μᾶς εἶπη Ἰσως κάποιος! Ναί, καὶ ὁ ἀγὼν τῆς Κύπρου σὰν πολλὰ ζητᾶ. Ὅταν ὅμως τοὺς ἄλλους ἀφίνομεν νὰ προσφέρουν τὸ αἷμα των, θὰ ἔπρεπε καὶ ἡμεῖς νὰ προσφέρωμεν πολλὰ, τοῦλάχιστον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐργασίας τοῦ σπουδαστηρίου.

Καὶ πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ, ὅτι εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν Κύπρον τὸ σπουδαστήριον δὲν προσέφερον ἀκόμη ὅσα ἠμποροῦσε νὰ προσφέρῃ. Καὶ ὅμως τοῦ σπουδαστηρίου ἡ συμβολὴ εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας εἶναι ἀπαραίτητος!

«ΜΕΙΖΟΝ ἢ ὩΣΤΕ ΦΕΡΕΙΝ!»

Νὰ εἶναι ἄρα γε ἀλήθεια, ὅτι ἄνθρωποι εἰς τὰ νοσοκομεῖα κινδυνεύουν νὰ ἀποθάνουν, ἢ καὶ ἀποθνήσκουν ὄντως, διότι διὰ λόγους . . . οἰκονομίας δὲν τοὺς γίνονται ἐνέσεις διὰ τῶν ὁποίων προλαμβάνονται μολύνσεις, φερ' εἰπεῖν, ἡ περιτονίτις; Ἡ συγκεκριμένη περίπτωσις περὶ τῆς ὁποίας διαβάζομεν εἰς ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα εἶναι ἐνέσεις γαιουμικίνης, ποὺ δὲν γίνονται εἰς κινδυνεύοντας ἀπόρους. Καὶ αὐτὸ ἐρχεται εἰς συνέχειαν πολλῶν καταγγελιῶν ἀπὸ κυρίους καὶ κυρίας, ποὺ ἐργάζονται εἰς ἔργα προνοίας καὶ ἀλληλεγγύης καὶ οἱ ὅποιοι βλέπουν περιπτώσεις ὅπου ἀσθενεῖς πάσχουν ἢ ἀποθνήσκουν, μολοντί ὑπάρχουν φάρμακα ποὺ θὰ ἔσωζαν τὴν ζωὴν των, ἀλλὰ τὰ φάρμακα αὐτὰ εἶναι κάπως ἀκριβὰ. Τὰ νοσοκομεῖα, βλέπετε, δὲν διαθέτουν διὰ τοὺς ἀπόρους τοιαῦτα φάρμακα, ἐνῶ ὁ Δῆμος διαθέτει δι' αὐτοὺς φέρετρα! Ἐπειδὴ ὅμως τὰ φέρετρα εἶναι, φαίνεται, εὐθηνότερα ἀπὸ τὰ φάρμακα, πρέπει ἄρα γε νὰ μὴν εὐρίσκειται ἕνας τρόπος νὰ σώζωνται οἱ ἄποροι, καθ' ἣν στιγμὴν ἢ ἐπιστήμη ἔχει εὐρεῖ τρόπον διὰ τὴν σωτηρίαν των;

Ἄ ὄχι! Αὐτὸ εἶναι «μεῖζον ἢ ὥστε φέρειν»! Μήπως ἄρα γε θὰ περιμένωμεν ἕως ὅτου ὁ συγγενὴς κανενός, ὁ ὅποιος ἀπέθανε διὰ λόγους . . . οἰκονομίας, ἐκδηλώσῃ τὴν ἀγανάκτησιν του κατὰ τρόπον ὁ ὅποιος θὰ προεκάλει ἀνωφελεῖς πλέον θρήνους, μήπως πρέπει νὰ γίνον αὐτὰ ἢ ἄλλα χειρότερα διὰ νὰ συγκινήθωμεν ἐπὶ τέλους; Ἐχομεν κράτος, κυβέρνητον, ὑπουργούς, διευθυντάς, ἀρμοδίους, ἀναρμοδίους (μόνον οἱ μισθοὶ των θὰ ἤρκουν διὰ πλήρη φαρμακευτικὴν ἐπάρκειαν τῶν νοσοκομείων μας), κόσμον καὶ κοσμάκη, δὲν εὐρήκαν ἐπὶ τέλους ὅλοι αὐτοὶ ἕνα τρόπον ὥστε αὐταὶ αἱ ἐνέσεις, αὐτὰ τὰ φάρμακα τὰ «ἀκριβὰ», νὰ ἠμποροῦσαν νὰ δίδωνται εἰς περίπτωσιν κινδύνου θὰ νὰ τ ο υ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ἀπόρους διὰ νὰ σωθῇ ἢ ζωὴ των; Δὲν ἠμποροῦσε νὰ εὐρεθῇ ἕνα σύστημα ἐξακριβώσεως τῆς ἀπορίας των; Δὲν ἠμποροῦσε νὰ εὐρεθῇ ἕνας τρόπος νὰ σώζεται ἢ ζωὴ των καὶ ἄς

χρεώνονται εἰς τὸ κάτω - κάτω, ὥστε νὰ εἰσπράττεται ἐκ τῶν ὑστέρων ἢ ἀξία τῶν φαρμάκων αὐτῶν, ἔστω καὶ κατὰ τὴν διαδικασίαν εἰσπράξεως δημοσίων ἐσόδων ; Ἄς τοὺς στέλλουν εἰς τὴν φυλακὴν ἐπὶ τέλους διὰ νὰ ἀποτίσουν ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν ὀφειλὴν τῶν ἐνέσεων, ἀλλ' ὄχι εἰς τὸν τάφον !

Κάτι βέβαια ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ ! Ἄλλα διὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ πρέπει κάποιος νὰ τὰ σκεφθῆ. Καὶ ἐκεῖνο ποῦ λείπει εἶναι αὐτό : ὁ κάποιος, ποῦ νὰ τὰ σκέπτεται τέτοια ζητήματα.

Ἐάν, τοῦλάχιστον, σημείωμα ὅπως τὸ παρόν, ἤμποροῦσε κάπως νὰ συγκινήσῃ . . . δὲν τὸ πιστεύομεν καὶ τόσον, διότι ἔχομεν πικρὰν πείραν. Τὸ εὐχόμεθα, ὅμως, μὲ τὴν καρδιά μας, διότι ἡ κατάστασις εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ ἐπιβάλλεται ἡ ἐλπίς ὅτι κάποτε θὰ ἐξυπνήσωμεν !

ΑΓΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΚΑΙ ΘΑΥΜΑΣΜΟΣ

Ἐξ ἀφορμῆς τῶν γραφέντων ἀπὸ τὴν στήλῃν αὐτὴν ἐν σχέσει πρὸς τὴν αἰμοδοσίαν, ὁ πρόεδρος τῆς «Ἐθνικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως Κυπρίων» μᾶς στέλλει μίαν ἐπιστολὴν μὲ καταγγελίαν ποῦ προκαλεῖ ἀγανάκτησιν πράγματι. Καὶ ὅμως, δυστυχῶς, ἀνάγεται αὕτη εἰς γεγονότα συγκεκριμένα :

« Τὴν παρελθούσαν ἀνοιξί, ἀριθμὸς Κυπρίων φοιτητῶν, ἐζητήσαμεν νὰ προσφέρωμεν αἷμα ὑπὲρ τῶν ἀπόρων φυματικῶν τῆς «Σωτηρίας», «Ἄγ. Ὀλγας», κλπ. Κατόπιν ὀρισεμένης διαδικασίας παρεπέμθημεν εἰς τὴν Τράπεζαν αἵματος τοῦ νοσοκομείου, ὅπου τὰ «χασομέρια» καὶ οἱ ἀναβολὲς τελικῶς ἠλάττωσαν τὸν ἀριθμὸν τῶν προθυμοποιηθέντων φοιτητῶν. Καί, νομίζω, μὲ τὸ δίκηο τους. Ἄλλα καὶ μετὰ τὴν αἰμοδοσίαν, ἡ ἀταξία καὶ ἡ καθυστέρησις ὡς πρὸς τὴν ἐπίδοσιν τῶν δελτίων αἰμοδοσίας, ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε οἱ φοιτηταὶ μας ἐπανειλημμένως δυσανασχήτησαν. Ἐγὼ αὐτός, μετέβην τετράκις διὰ νὰ ζητήσω τὰ σχετικὰ δελτία, χωρὶς τελικῶς νὰ μοῦ δοθοῦν ὅλα, ὥστε μέχρι σήμερον ὀκτὼ ἐκ τῶν φοιτητῶν δὲν τὰ ἔλαβον.

Ἐντυπώνεται τις ὅτι ὑπαρχούσης κωλυσιεργίας καὶ ταλαιπωρίας καὶ οἱ ἐθελονταὶ δυσανασητόν καὶ . . . στὸ τέλος - τέλος, τόσος ἀγῶνας γίνεται νὰ διαφωτισθοῦν, νὰ πεισθοῦν καὶ νὰ προσέλθουν. Δὲν ἐπιτρέπεται αἱ ὑπηρεσίαι αἰμοδοσίας νὰ ἐνεργοῦν, χωρὶς καὶ νὰ τὸ ἀντιλαμβάνονται, ἀρνητικῶς ».

Τί νὰ εἰποῦμε τώρα ἡμεῖς ; Τί ἄλλο, παρὰ νὰ τονίσωμεν ὅτι τὸ πρᾶγμα καταντᾷ σκάνδαλον ; Θὰ μᾶς ἤρχετο καὶ ὁ πειρασμός, νὰ εὐχρηθῶμεν, κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους νὰ εὑρεθῆ εἰς τὴν ἀνάγκην αὐτὴν νὰ τοῦ γίνῃ μετάγγισις αἵματος . . . Ἄλλα τὸν πειρασμὸν ἐκδιώκει ὁ θαυμασμός διὰ τοὺς Κυπρίους φοιτητάς μας ! Ὡστε μέσα εἰς τὸν ἄλλον ἀγῶνα ἔχουν καὶ ζῆλον διὰ νὰ δίδουν τὸ αἷμα των καὶ ὡς αἰμοδοταί. Μπράβο τους ! Τοὺς εὐχόμεθα εἰς ὅλην των αὐτὴν τὴν ἔξαρσιν νὰ νικήσουν καὶ τὸν ἄλλον ἐχθρόν : Τὴν ἀπογοήτευσιν ἀπὸ μερικὰ χάλια ποῦ βλέπουν !

ΕΜΠΡΟΣ ΛΟΙΠΟΝ !

Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ : Μέσα εἰς τὴν τόσον ἐνθαρρυντικὴν σωρείαν ἐπιστολῶν ποῦ ἐκδηλώνουν τὴν ψυχικὴν συμπαράστασιν λαμβάνομεν κάπου - κάπου καὶ ἐπιστολάς ποῦ καταφέρονται κατὰ τῆς ἐργασίας ἢ ὅποια γίνεται διὰ νὰ δίδεται κάποιον πνευματικὴ τροφοδοσία καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτόν· δὲν εὐρίσκουν τοῦ γούστου των τὴν προσφερομένην τροφήν καὶ . . . ὑβρίζουν ! Καὶ ἔως ἐδῶ μὲν, ἔχει καλῶς· περὶ γούστου δὲν γίνεται συζήτησις, ὡς γνωστόν. Ἐπικαλοῦνται ὅμως οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ καὶ τὸν δικαίως καὶ δικαιοτάτα περιφρονημὸν Γάλλον ἱερέα Abbé Pierre. Καὶ κάποιος, ἐρωτῶν ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει ἡ «καινούργια Ἑλλάδα», ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος ὅτι ἀρχίζει ἀπὸ τὸν δρόμον ποῦ δείχνει ὁ Abbé Pierre.

— «Ὁρθῶς ἀπεκρίθης· τοῦτο ποιεῖ καὶ ζῆσει». Ὁ ἐπιστολογράφος μας δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτὸν τὸν δρόμον. Βλέπετε ὁ Abbé Pierre δὲν ἔστειλεν ἐπιστολάς ὑβριστικὰς, ἀλλ' ἀνασκουμπώθηκε εἰς τὴν δουλειά. Καὶ ἡμεῖς μὲν φρονοῦμεν, ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα διεξάγεται, ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τῶν ἐπικρινόμενων πνευματικῶν προσπαθειῶν, ἔργον χριστιανικῆς προνοίας καὶ ἀλληλεγγύης τὸ ὅποῖον, ἐάν τὸ ἐγνώριζεν ὁ Γάλλος ἱερεὺς θὰ τοῦ ἐξεδῆλωνε τὴν βαθεῖαν του ἐκτίμησιν. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔργον θὰ ὑπεδείκνυνε νὰ βοηθήσουν ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι διαμαρτύρονται μὲ λόγια μόνον. Ἐάν ὅμως δι' οἰονδήποτε λόγον οἱ

παραπονούμενοι θά ήθελαν νά κάμουν μίαν άλλην προσπάθειαν, ἄς κάμουν άλλην. "Όλοι εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νά βοηθήσωμεν καί οὐδείς ὑπάρχει ὁ ὅποιος δέν ἤμπορεῖ κάτι νά κάνη. Οὔτε ἤμποροῦν νά διαιρεθοῦν οἱ "Ελληνας, εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐργάζονται καί εἰς "Ελληνας τῶν ὁποίων ἡ συμβολή θά εἶναι μόνον νά ὑβρίζουν ὅσους κάμνουν ὅ,τι τέλος πάντων ἡ συνείδησις τῶν ὑποδεικνύει ὅτι πρέπει νά κάμουν !

Ἐάν, λοιπόν, εἰλικρινῶς καί σοβαρῶς ὑπάρχη πόνος διὰ τήν σημερινήν κατάντια, τότε, παρακαλοῦμεν, ὀλιγώτερη γκρίνια καί περισσότερη δουλειά !

Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΩΝ

"Ο σεβαστός, ἀκάματος καί ἀειθαλής Νέστωρ τῆς ἰατρικῆς, τῆς καθόλου ἐπιστήμης, εἰς τὸν τόπον μας, ὁ καθηγητῆς καί ἀκαδημαϊκός κ. Μαριῖνος Γερουλᾶνος ἐγκαινιάζει τήν ἐφετεινὴν σειρὰν τῶν ἄρθρων τοῦ περιοδικοῦ τούτου μετὰ τὴν μελέτην μετὰ τὴν ὁποίαν τὸ παρὸν φύλλον ἀρχίζει.

"Ας μᾶς ἐπιτραπῆ, ὅπως ἰδιαίτερος νά συστήσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας νά μελετήσουν τὸ ἄρθρον αὐτό. "Ο σοφὸς ἐρευνητῆς ποῦ τὸ ἔγραψεν, ἔχει βεβαίως καί ἄλλοτε ἐκθέσει τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπόψεις του, καταστάλαγμα δεκαετιῶν ὀλοκλήρων πείρας κλινικῆς, ποῦ τὸν ἀνέδειξεν εἰς τὸν κόσμον ὀλόκληρον. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὅμως παρουσιάζει νέαν πλευράν, ἀναγομένην εἰς τὴν συνεργασίαν πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς προληπτικῆς καί θεραπευτικῆς ἀγωγῆς καί νέα στοιχεῖα. "Όσοι ἔχουν μελετήσῃ τὰς προηγουμένας ἐργασίας τοῦ κ. καθηγητοῦ θά εὑρουν τὴν πολύτιμον συνέχειαν. "Όσοι διὰ πρώτην φορὰν ἔρχονται εἰς γνωριμίαν μετὰ τὴν σχετικὴν ἔρευναν, θά χαροῦν διὰ τὴν εὐκαιρίαν ποῦ τοὺς δίδεται.

"Όσον ἀφορᾷ διὰ τὴν συνέχειαν τῶν ἄρθρων τοῦ κ. Π. Μελίτη, θά ἔλθῃ καί αὕτη, ἀπὸ τοῦ ἐπομένου φύλλου.

ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΕΝΤΟΣ...

Μᾶς γράφει νεαρὸς μαθητῆς ἀθηναϊκοῦ γυμνασίου διὰ νά μᾶς παραπονεθῆ διότι ὁ γυμνασιάρχης του ἀπηγόρευσε νά παίζεται ποδόσφαιρον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σχολείου κατὰ τὰ διαλείμματα καί τὰς « κενὰς ὥρας ».

Κατὰ τὰ περασμένα σχολικὰ ἔτη, μᾶς λέγει, τὸ ποδόσφαιρον ἦτο τὸ κυριώτερον παιγνίδι τὸ ὅποιον ἐπαίχτο εἰς παρομοίας περιστάσεις. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἄριστος μεγάλος ἐπεκράτει μέσα εἰς τὴν αὐλὴν, μετὰ τὸ παιγνίδι ὅμως αὐτό, ἰδίως κατὰ τὰς « κενὰς ὥρας », ἔμενον μέσα εἰς τὸ σχολεῖον ὅλα τὰ παιδιά καί ἔτσι δέν ἐφευγαν διὰ νά γυρίζουν εἰς τοὺς δρόμους.

Τὸ συμπέρασμα θά εἶναι — συνεχίζει ὁ μαθητῆς ἐπιστολογράφος πάντοτε — ὅτι τώρα πλέον οἱ μαθηταὶ θά φεύγουν ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ σχολείου, θά βγάζουν... τὸ τσιγαράκι, θά παίρνουν τὴν σάκκα των καί θά πηγαίνουν εἰς τὸν κινηματογράφον διὰ νά ἰδοῦν ἓνα « μορφωτικὸν ἔργον » κ.ο.κ.

"Ομολογοῦμεν ὅτι ἐπὶ τοῦ θέματος δέν ἔχομεν εἰδικότητα καί πρὸς τὸ ποδόσφαιρον δέν τρέφομεν καί τόσον μεγάλην συμπάθειαν. Ἐνα ὅμως εἶναι γεγονός: ὅτι ὁ παραπονούμενος μαθητῆς δέν ἤμπορεῖ νά θεωρηθῆ ὅτι γράφει διὰ νά δικαιολογήσῃ τὴν ἀμέλειάν του καί τὴν παραμέλησιν τῶν μελετῶν του. Διότι ἡ ἐπιστολὴ του εἶναι τόσον ὀρθογραφημένη καί τόσον καλογραμμένη, ὥστε θά ήθέλαμεν νά ἔχωμεν τοιαύτας ἐπιστολάς ὅχι ἀπὸ μαθητὰς τοῦ γυμνασίου ἀλλὰ ἀπὸ τελειοφοίτους τοῦ Πανεπιστημίου μας !

Καί χωρὶς νά ὑπαναχωροῦμεν ἀπὸ τὴν ὀμολογίαν ὅτι δέν ἔχομεν εἰδικότητα εἰς τὸ ζήτημα, νομίζομεν ὅτι πρέπει ὅλοι αἱ πλευραὶ τοῦ θέματος νά ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν. Τὸ παιγνίδι δέν πρέπει νά διώχεται ἀπὸ τὸ σχολεῖον, διότι τότε ἀπὸ τὸ σχολεῖον διώχεται τὸ παιδί. Καί καλύτερα ἐντὸς τῆς αὐλῆς τοῦ σχολείου τὸ παιδί, ἔστω καί παίζον, παρὰ ἔξω τῆς αὐλῆς τοῦ σχολείου... κλπ. κλπ. κλπ.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ**Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ**

Κύριε Διευθυντά,

Είμαι ευγνώμων εις τὰς «'Ακτίνες» διὰ τὰ εὐμενῆ σχόλια πού εἶχαν τὴν καλωσύνην νὰ ἀφιερῶσάν μου (τεῦχος Δεκεμβρίου) εἰς τὸ βιβλίον μου περὶ «'Ελληνικῆς Ἐξωτερικῆς Πολιτικῆς». Εἶμαι ευγνώμων τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον ἔχω πλήρη συναισθήσιν τῶν πολλῶν ἐλλείψεων τοῦ βιβλίου. Διὰ μίαν, ὅμως, ἀπὸ τὰς ἐλλείψεις αὐτὰς — ἡθελήμεν — νομίζω ὅτι ὀφείλω μερικὰς ἐξηγήσεις, εἰς τὴν Σύνταξιν καὶ τοὺς ἀναγνώστας τοῦ λαμπροῦ περιοδικοῦ.

Πρόκειται διὰ τὴν ἀουσίαν καὶ τῆς ἐλαχίστης ἀκόμη μνείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ — κατ' ἀναγκαστικὴν συνέπειαν — τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, δικαίως δέ, δικαιοῦτατα, θὰ εἶχε κάθε Ἑλληνορθόδοξος ἀναγνώστης τὸ δικαίωμα νὰ διαμαρτυρηθῆ διὰ τὴν ἑλλειψιν αὐτὴν, δεδομένου πράγματι ὅτι πραγματικῆ «'Ελληνικῆ» ἐξωτερικῆ πολιτικῆ τυγχάνει ἀκατανόητος χωρὶς στενοτάτην ἐξάρτησιν ἀπὸ τὰς ἀνάγκας, τὰ συμφέροντα καὶ τὰς δυνατότητας τῶν Ἱδρυμάτων αὐτῶν καὶ, ὅλας ἰδιαιτέρως, τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἰς τὸ Φανάρι.

Ἐγράφη, ὅμως, τὸ περὶ οὗ πρόκειται βιβλίον τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 1955, πολὺ δὴλ. πρὶν ἀποκαλυφθῶν, τὴν τραγικὴν νύκτα τῆς 6ης Σεπτεμβρίου, αἱ ἑλληνοφάγοι διαθέσεις τῶν «συμμαχῶν» Τούρκων εἰς ὅλην τὴν ἐγκληματικὴν των ἔκτασιν. Καὶ ὁ μὲν προσεκτικὸς ἀναγνώστης τοῦ κεφαλαίου περὶ τῶν ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων ἀσφαλῶς θὰ ἠμπόρесе μεταξὺ τῶν γραμμῶν νὰ διαγνώσῃ τὸν ἀπόλυτον σκεπτικισμόν τοῦ γράφοντος ὡς πρὸς τὴν τουρκικὴν ἀπέναντι μας ἐλιχοκρίθειαν. Καθῆκον μου, ὅμως, στοιχειῶδες ἀπετέλει τότε νὰ ἀποφύγω νὰ παράσχω, διὰ τῶν γραφομένων, καὶ τὸ παραμικρὸν ἔστω ἐπιχειρήμα εἰς τὴν κακοπιστίαν τῶν Τούρκων « φίλων » μας. Δι' ὃ καὶ ἐπροτίμησα — μὲ βαρεῖαν, τὸ ὁμολογῶ, καρδίαν — νὰ παρασιωπήσω τὸν στενὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Εἶχον ἄδικον ; Ἴσως ! Ἄλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ἔχει πλέον ἡ κατάστασις τραγικώτατα ἐκκαθαρισθῆ καὶ ἡ — διὰ τῆς μῆς ἢ τῆς ἐτέρας ὁδοῦ — κατοχύρωσις τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας πρέπει ἐφεξῆς νὰ ἀποτελῆ διὰ πάντα πατριωτικὸς σκεπτόμενον Ἑλληνα μίαν ἀπὸ τὰς κυριωτέρας βάσεις τῆς διπλωματικῆς δραστηριότητος τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀποδεσμευθῆ τοῦ σημερινοῦ ἀποπικτικοῦ κλοιοῦ, θὰ δυνηθῆ, πρὸς ὄφελος ὁλοκλήρου τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος, νὰ δραματίσῃ τὸν μεγάλον ρόλον πού τοῦ ἐπιβάλλει τὸ ἔνδοξον παρελθὸν του καὶ πού τοῦ ἐπιτρέπεται τὸ ἱστορικὸν γόητρον.

ΑΛΕΞΗΣ ΚΥΡΟΥ

ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΙ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΙΣ

Ἄγαπηται «'Ακτίνες»,

Δὲν νομίζω ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ εὐρεθῆ φύλλον τοῦ περιοδικοῦ «'Ακτίνες» πού νὰ μὴ ἀσχολῆται μὲ τὸ θέμα πού λέγεται οἰκογένεια καὶ μάλιστα πολυτεκνὴ οἰκογένεια. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τῆς στήλης σου θὰ ἤθελα νὰ ἐκθέσω μερικὰς σκέψεις γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος αὐτοῦ, ἀπὸ τὴ λύσιν τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς μας, ἀλλὰ κατὰ ἓνα μεγάλο ποσοστὸν αὐτὸ τοῦτο τὸ μέλλον τῆς φυλῆς μας, ἀπὸ βιολογικῆς ἀπόψεως.

Δὲν ἄγνοῶ ὅλη ἐκείνη τὴν ἀξέπαινη προσπάθεια πού διεξάγει ἡ ἰδιωτικὴ χριστιανικὴ πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἀνακούρσιν τῶν πολυτέκνων οἰκογενειῶν. Ἄλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι τόσον ἐκτεταμένον, ὥστε καὶ ἡ πλέον συντονισμένη ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἀντιμετωπίσῃ. Οὐτε νομίζω ὅτι αἱ ἀτελεῖς ἐγγραφαὶ καὶ αἱ ὑποτροφίαι καὶ μερικὰ ἄλλα μικροπράγματα, πού κατὰ καιροὺς ἐχορηγῆθησαν γιὰ τὴν κατασίγασι τῶν στεναγμῶν τῶν πολυτέκνων, λουὺν τὸ πρόβλημά των. Ἴσως δέ καὶ τὸ βλάπτουν γιὰτὶ δημιουργοῦν τὴν ψευδαίσθησιν κάποιας λύσεως. Τὸ θέμα εἶναι τόσον σοβαρὸν ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπεται νὰ ἀντιμετωπιζέται προχειρῶς. Εἶναι καθῆκον ὄχι ἀπλῶς ἠθικόν, ἀλλὰ καὶ βιολογικὸν τῆς κοινωνίας νὰ ἐπιμελεῖται τὴν συνέχειαν τῆς, ὅπως καὶ οἱ βιολογικοὶ ὄργανισμοὶ ἐπιμελοῦνται τὴν διαιώνισιν τοῦ εἴδους των. Καὶ ὅπως εἰς τοὺς βιολογικοὺς ὄργανισμοὺς τὸ ἀντίθετον προδίδει νόσον καὶ μάλιστα βαρεῖαν τοιαύτην, οὕτω καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν, δὲν πρόκειται ἀπλῶς περὶ ἀδιαφορίας, ὅπως συνειθίζομεν νὰ λέγωμεν, ἀλλὰ περὶ ψυχισμοῦ, περὶ νόσου ψυχικῆς, ἡ ὅποια ἀφαίρει ἀπὸ τὰ άτομα τὴν ψυχικὴν διάθεσιν, τὴν ψυχικὴν ζωτικότητα νὰ ἐπιτελέσουν τὸ καθῆκον των ὅσον καὶ ἂν τοῦτο ἔχει βαρεῖας συνεπειὰς διὰ τὴν περαιτέρω ὑπαρξίν των. Καὶ ὅπως εἰς τὰς βιολογικὰς νόσους ὁ ἐπιστήμων ἐπεμβαίνει καὶ ἐπαναφέρει τὸν ὄργανισμόν εἰς τὴν φυσιολογικὴν αὐτοῦ κατάστασιν, οὕτω καὶ ἐδῶ ἔχει καθῆκον ἡ ἡγέτις τάξις νὰ ἀντιδράσῃ καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν φυσιολογικὴν αὐτῆς κατάστασιν.

Τὸ θέμα λοιπὸν τῆς προστασίας τῶν πολυτέκνων οἰκογενειῶν, σὺν σοβαρᾷ πού εἶναι, πρέπει νὰ ἀναληφθῆ στὰ σοβαρὰ ὑπὸ ἐνδεδειγμένων ὄργανισμῶν καὶ τέτοιον εἶναι οἱ ἀσφαλιστικοὶ ὄργανισμοί, ὅπως τὸ ΙΚΑ καὶ τὰ κλαδικὰ Ταμεῖα (Λιμενεργατῶν, Ἀρτεργατῶν κ.λ.π.), οἱ ὅποιοι καὶ ὄργανωσιν διαθέτουν καὶ πείρην καὶ καλύπτουν ἐνα ἄρκετὰ σημαντικὸν μέρος τοῦ ἀπορωτέρου πληθυσμοῦ τῆς χώρας μας.

Τώρα ἀπὸ πού καὶ πῶς θὰ πρέπη νὰ ἀρχίσῃ ἡ προσπάθεια αὐτή. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα θὰ πρέπη νὰ δώσωμεν τὸν ὄρισμόν τῆς πολυτέκνου οἰκογενείας. Νομίζω ὅτι ἓνας ἐργαζόμενος καὶ καλὸς οἰκογενειάρχης θὰ πρέπη νὰ δύναται νὰ ἐπαρκῆ εἰς τὰς

ἀνάγκας τῆς ἀνατροφῆς δύο παιδιῶν. Τὸ νὰ ζητήσωμε ἀπὸ ἕναν ἐργαζόμενον καὶ μάλιστα ὑπὸ τὰς σημερινὰς οἰκονομικὰς συνθήκας νὰ ἀναθρέψῃ μόνος του καὶ ἀβόηθτος περισσότερα τῶν δύο παιδιῶν, ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τῆς σοβαρότητος. Ὡστε ἐπιδιωξίς μας θὰ πρέπη νὰ εἶναι ἡ περιθάλψις τοῦ τρίτου παιδιοῦ καὶ ἄνω δηλ. τετάρτου, πέμπτου κ.ο.κ. Ἀλλὰ γιὰ νὰ φθάσωμε στὸν τελικὸ σκοπὸ μας, δηλ. τὸ τρίτο παιδί καὶ ἄνω, θὰ πρέπη νὰ ἀρχίσωμε ἀπὸ ψηλότερα λ.χ. ἀπὸ τὸ πέμπτο παιδί καὶ ἄνω, γιὰ δύο λόγους. Πρῶτον γιὰ νὰ μὴ ἀντιμετωπίσωμε στὰ πρῶτα μας βήματα ἕνα μεγάλο ὄγκο δυσκολιῶν καὶ ἀπογοητευθοῦμε. Καὶ δεύτερον γιὰ νὰ συγκεντρώσωμε σιγά—σιγά περισσότερη πείρα, μὲ τὴν ὁποία θὰ ὑπερνικήσωμε τὶς μετέπειτα δυσκολίες.

Ὡστε, πρῶτον μέλημα τῶν ἀσφαλιστικῶν ὀργανισμῶν θὰ εἶναι μίᾳ ἀπογραφῇ τῶν ἡσφαλισμένων καὶ μίᾳ κατάταξις αὐτῶν κατὰ κατηγορίας ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ἡλικίας τῶν παιδιῶν, οὕτως ὥστε νὰ γνωρίζῃ ὁ ἀσφαλιστικὸς ὀργανισμὸς κατὰ μεγίστην προσέγγισιν, λόγῳ τῶν ἐκ τῶν γεννηθῶν καὶ θανάτων ἐπιχομιζόμενων μεταβολῶν, πόσα πέμπτα παιδιὰ ἔχει νὰ ἀσφαλίῃ, πόσα τέταρτα κ.ο.κ. καὶ πόσα καὶ πότε θὰ ἐνηλικιωθοῦν καὶ συνεπῶς θὰ παύσουν νὰ δικαιῶνται περιθάλψεως. Διότι καὶ ὡς πρὸς τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς περιθάλψεως θὰ πρέπη νὰ ἰσχύσουν τὰ ὅρια ἡλικίας, ὅπως ταῦτα ἰσχύουν σήμερον εἰς τοὺς ἀσφαλιστικὸς ὀργανισμοὺς, ἦτοι τὸ 16ον ἔτος ἐπὶ ἀρρένων καὶ τὸ 18ον ἐπὶ θηλέων. Μὲ τὴν ἀπογραφὴν αὐτὴν τὸ θέμα τοῦτο θὰ φωτισθῇ τόσον πολὺ ὥστε θὰ παύσῃ νὰ εἶναι ἀγνωστον, ὅπως εἶναι σήμερα καὶ νὰ προκαλῆ τὸν φόβον διὰ τὴν ἀντιμετώπισίν του.

Καὶ τὴρα εἰς τί θὰ πρέπη νὰ συνίσταται ἡ ἀρωγῇ. Βεβαίως τὸ ἰδεώδες ἔσθαι ἡ ἀρωγῇ αὐτὴ νὰ ἀναφέρεται εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας τοῦ παιδιοῦ, διατροφῆν, ἔνδυσιν, ὑπόδησιν κ.λ.π. Νομίζω ὅμως ὅτι ἡ ἀρχὴ θὰ πρέπη νὰ γίνῃ ἀπὸ τὰ εἶδη τῆς βασικῆς διατροφῆς τοῦ παιδιοῦ, τὰ λευκώματα, τὰ ὁποῖα θὰ πρέπη νὰ δοθοῦν στὸ παιδί μὲ τὸ γάλα, καὶ τὰ ἀλίπαστα (ρέγγες, βακαλάο κ.λ.π.) καὶ τὰ ὁποῖα οἱ ἀσφαλιστικοὶ ὀργανισμοὶ θὰ πρέπη νὰ δικαιῶνται νὰ προμηθεύωνται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν πηγὴν των εἴτε ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, εἴτε ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μὲ κάποιαν δασμολογικὴν μείωσιν ἢ καὶ ἀπαλλαγὴν ἀκόμη. Δι' ἐκπαιδευμένων δὲ ἐπισκεπτριῶν ὁ ἀσφαλιστικὸς ὀργανισμὸς θὰ πρέπη νὰ ἐλέγχῃ τὴν καλὴν χρησιμοποίησιν ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τῆς παρεχομένης ἀρωγῆς. Καὶ ἐδῶ ἔχουν τὴν θέσιν των οἱ ἐργάται καὶ αἱ ἐργάτιδες ποὺ ἐπιστρατεύονται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην καὶ τῶν ὁποίων ἡ συμβολὴ θὰ ἐγκριεῖται εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς ὑλικῆς βοηθείας διὰ τῆς πνευματικῆς τοιαύτης διὰ νὰ ἐπιτελέσῃ ἡ ὑλικὴ τὸν σκοπὸν τῆς. Ἐὰν περιορίσωμεν τὴν προσπάθειαν αὐτὴν εἰς τὴν ὑλικὴν μόνον βοήθειαν, τότε θὰ πρέπη νὰ γνωρίζωμεν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι αὐτὴ εἶναι καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν, διότι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων θὰ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἱκανοποίησιν ξένων πρὸς

αὐτὴν σκοπῶν, ὅπως τῆς ταβέρνας ἢ τῆς μεταξωτῆς κάλτσας κ.τ.δ.

Καὶ ἤδη, ἐρωτᾶται, μὲ τί οἰκονομικὰ μέσα θὰ δυνηθοῦν οἱ ἀσφαλιστικοὶ ὀργανισμοὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν νέαν αὐτὴν παροχὴν. Νομίζω ὅτι εἰς μίαν προσπάθειαν τοσαύτης ἐθνικῆς καὶ πολιτιστικῆς σημασίας οὐδεμία ἀντιρρήσις θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ προβληθῇ διὰ μίαν αὐξήσιν τῶν ἀσφαλιστικῶν κρατήσεων κατὰ $1\frac{1}{10}$, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕμισυ θὰ βαρύνῃ τὸν ἐργαζόμενον καὶ τὸ ἕτερον ἕμισυ τὸν ἐργοδότην. Ἀκόμη καὶ κάποια μείωσις παροχῶν τιμῶν, ὅπως τὸ ἐπίδομα ἀσθενείας τῶν ἀγάμων καὶ ἀνευ οἰκογενειακῶν βαρῶν νοσηλευμένων ἡσφαλισμένων, τὸ ἐπίδομα ἀσθενείας τῆς πρώτης ἡμέρας, μίᾳ αὐστηροτέρᾳ περισυλλογῇ τῶν δαπανῶν τῶν ἀσφαλιστικῶν ὀργανισμῶν καὶ τινὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ὁ ἐνστερνισμὸς τῆς προσπαθείας αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων θὰ ἐπινοήσῃ. Ἀλλὰ τὴν προσπάθειαν αὐτὴν θὰ ἐνισχύσουν καὶ θὰ περιβάλλουν μὲ συμπάθειαν καὶ ἐμπιστοσύνην, μετὰ κατάλληλον βεβαίως διαφώτισιν, καὶ οἱ διεθνεῖς φιλανθρωπικαὶ ὀργανώσεις, διότι θὰ ἔχη ὅλα τὰ στοιχεῖα μιᾶς σοβαρᾶς καὶ ἡγγυημένης κοινωνικῆς προσπάθειας. Καὶ τὸ ἐπίσης σπουδαῖον, μὲ τὴν πρόνοιαν τῆς παιδικῆς ἡλικίας, οἱ ἀσφαλιστικοὶ ὀργανισμοὶ θὰ περιστέλλουν τὴν μελλοντικὴν νοσηρότητα τῶν ἡσφαλισμένων των.

Εἰς ὅλα ὅσα ἀνωτέρω ἐξετέθησαν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ προβληθοῦν ἀντιρρήσεις. Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ ἀρχὴ ἔστω καὶ μὲ παροχὰς δέκα δραχμῶν μηνιαίας, διότι ἡ πείρα θὰ μᾶς δείξῃ τὸ ἄν καὶ μὲ τί τρόπον θὰ δυνηθοῦν αἱ δέκα νὰ γίνων εἴκοσι, ἑκατὸν ἢ διακόσαιοι. Τέτοια πράγματα μόνον εἰς τὴν πρᾶξιν ἐλέγχονται καὶ διαμορφώνονται. Μὴ λησμονοῦμε δὲ ὅτι ἀνάλογοι ἀντιρρήσεις ὑπῆρξαν καὶ διὰ τὰς ἀσφαλίσεις καὶ πολλὰ ἄλλα, χωρὶς τὰ ὁποῖα δὲν ἤμποροῦμε σήμερα νὰ νοήσωμε μίαν πολιτισμένην κοινωνίαν.

Μετὰ τιμῆς
ΑΘ. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ
Ἴατρος

ΚΛΗΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Κύριε Διευθυντά,

Τὸ τόσον ἐνδιαφέρον ἄρθρον «Κλῆρος καὶ πολιτισμὸς» (τεύχος Δεκεμβρίου) τοῦ συνεργάτου τῶν «Ἀκτινῶν» κ. Β. Ἐράστου, μοῦ δίδει ἀφορμὴ νὰ ἀναφέρω μίαν ἐνδιαφερόσαν πληροφορίαν ἀπὸ τὸ γνωστότατον ἀγγλικὸν περιοδικὸν Nature.

Εἰς τοὺς δύο σέους πρωτεργάτας καὶ πρωτοπόρους ἐπιστήμονας κληρικοὺς οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς τὸ ἐν λόγω ἄρθρον, θὰ πρέπη νὰ νὰ προσθέσῃ κανεὶς μίαν φωτεινὴν μορφήν τοῦ 13ου αἰῶνος, τὸν Robert Grosseteste. Ὁ Δρ. A. G. Crombie εἰς τὸ βιβλίον του: Robert Grosseteste and the origins of experimental science, 1100—1700 (Oxford: Clarendon

Press, London : Oxford University Press, 1953) ἔρχεται μετὰ πλήθος στοιχείων ἀναδείξῃ, ὅτι ἡ μέθοδος ἐρεῦνης τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης, ἡ ὀνομαζομένη «πειραματικὴ μέθοδος», ἐδημιουργήθη ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους τοῦ 13ου αἰῶνος. Κεντρικὴ μορφή τῆς δημιουργίας αὐτῆς ἦτο ὁ Robert Grosseteste, ὁ ὁποῖος κατέιχε καὶ τὴν ἐπισκοπικὴν ἔδραν τοῦ Lincoln ἀπὸ τοῦ 1235 μέχρι τοῦ θανάτου του, τῷ 1253. Αἱ ἀπόψεις τοῦ Grosseteste εἶναι δυνατόν νὰ συνοψισθοῦν εἰς τὰ ἑξῆς :

1ον. Λέγεται ὅτι ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὀρισμένων φαινομένων ἀνάγεται κανεῖς εἰς τὴν πιθανὴν αἰτίαν των, ἐνῶν ἑξ' ἄλλου τὰ φαινόμενα αὐτὰ προέρχονται, πράγματι ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης αἰτίας των.

2ον. Τονίζει τὴν ἀνάγκην τοῦ ἐλέγχου τῆς δοθείσης ἐξηγήσεως διὰ τῆς ἐπαληθεύσεως ἢ διαψεύσεως τῶν συνεπειῶν τῆς θεωρίας, καὶ

3ον. Ἐπιμένει ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μαθηματικῶν εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας.

Ὁ Grosseteste ἐξήσχησεν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς Ὁξφόρδης κατὰ τὸν 13ον καὶ 14ον αἰῶνα. Καὶ ἂν τὸ ὄνομά του σιγά-σιγά ἤρχισεν νὰ λησμονηθῆται, αἱ ἰδέαι του ὅμως ἐπέζησαν, πολλὰ δὲ ἀπόψεις τῆς ἐπιστήμης αἱ ὁποῖαι ἀρχικῶς ἀπεδίδοντο εἰς τὸν Ρογήρον Βάκωνα δὲν ἦσαν παρὰ ἰδέαι τοῦ Grosseteste. Ἡ τόσον γνωστὴ ἀπόψις ὅτι κάθε θεωρία, ὑπὸ τὸ φῶς νέων ἐπιστημονικῶν δεδομένων εἶναι δυνατόν νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν της εἰς μίαν ἄλλην, εὐρίσκει τὰς ἀρχὰς της εἰς τὸν σοφὸν αὐτὸν κληρικόν. Καὶ αὐτὰ εἰς μίαν ἐποχὴν ἢ ὁποῖα μέχρι πρὸ μερικῶν δεκαετιῶν ἀκόμη ἐθεωρεῖτο ὡς «σκοτεινὸς Μεσαίων»

Ὁ Robert Grosseteste, ὁ μέχρι τοῦδε ἄγνωστος αὐτὸς σκαπανεὺς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, εἶναι μὴ προσετι ἀπόδειξις τῆς μεγάλης συμβολῆς τῶν ἐπιστημῶν κληρικῶν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει.

Μετὰ τιμῆς
ΕΛ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ
Χημικὸς

Ο ΚΙΡΚΕΓΚΑΡΝΤ

Ἀγαπηταὶ «Ἀκτίνες»

Μετὰ χαρὰν ἐμελέτησα τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον : «Σέρεν Κίρκεγκαρντ» (Sören Kierkegaard), ἄρθρον τοῦ συνεργάτου σας κ. Θ. Β. Καρατζᾶ, μὲν ἔλαβα τὸ τεῦχος τοῦ τρέχοντος μηνός.

Ὁ Κίρκεγκαρντ ἦτο ἕνας μεγάλος πρωτοπόρος. Ἄν ἔμεινεν ἐπὶ πολλὸ ἄγνωστος, τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίξῃ, διότι τοιοῦτόν τι δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστον μετὰ τὴν μεγαλοσύνην. Ἐπὶ πλεόν, ἐπειδὴ ὅπως ὑποστηρίζει ὁ G. Thomson «οἱ πρωταγωνισταὶ μᾶς καινούργιοι τᾶξες ἀμαρτάνουν εἰς τὴν παλαιάν», ἐπόμενον νὰ πληρώνουν αὐτοῦ τοῦ εἴδους «τὴν ἀμαρτίαν»,

μέχρις οὗτο τὸ φῶς τῆς εὐθικρισίας μεταγενεστέρων διαλύσῃ τὸ συσσωρευθὲν σκότος. Ἄν ὑποστηρίξωμεν ὅτι ὁ ἐν λόγῳ Δανὸς φιλόσοφος εἶχε ἤδη διασπᾶσαι τὰ ὅρια τοῦ ἔθνους του καὶ καθίσταται διεθνῆς προσωπικότης, δὲν ὑπερβάλλομεν τὰ πράγματα.

Κατὰ τὸν Em. Mounier καὶ τὸν ἀρθρογράφον σας, «ὁ Κίρκεγκαρντ ἀποτελεῖ μίαν μορφή σωκρατικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ XIX αἰῶνα». Δὲν μεταφέρει τὴν κρίσιν αὐτὴν ἐδῶ, διὰ νὰ ὑποστηρίξω τὴν προαναφερθεῖσαν γνώμην μου, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπογραμμίσω μίαν μεγάλην ἀλήθειαν. Τὸ μέλλον εὐρὺ διανοίγεται, πρὸ τῆς ἐπιβιώσεως τῆς μορφῆς τοῦ «σωκρατικοῦ ἐπαναστάτου».

Ὁ Κίρκεγκαρντ στοχάζεται καὶ ἐνεργεῖ πάντοτε χριστιανικῶς. Ἡ ζωὰ πίστεως του δὲν γνωρίζει συμβιβασμούς. Καυτηριάζει τὸ κακὸν ὅπου τὸ συναντᾷ. Εἶναι χριστιανὸς τοῦ βάθους. Πιστεύει τόσον βαθέως, ὥστε ὄχι μόνον δὲν θέλει ἐπιχειρήματα διὰ νὰ ἐδραιώσῃ τὴν πίστιν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπιτίθεται κατὰ τὸν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν. Φρονεῖ, ὅτι χρεωστοῦμεν νὰ πιστεύομεν, διότι ἡ πίστις ἀποτελεῖ μίαν πραγματικότητα. Ἀρέσκειται νὰ περιεργάζεται τὴν βιβλικὴν ἀπαγόρευσιν, τῆς γεύσεως τοῦ καρποῦ «τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως...». Ἄν καὶ θαυμάσῃς τοῦ Σωκράτους, διαφωνεῖ πρὸς αὐτόν, διότι ἐκεῖνος τονίζει τὴν ἀνάγκην τῆς γνώσεως. Ὁ Κ. πιστεύει μόνον. Δὲν θέλει νὰ γνωρίζῃ. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν μετὰ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρεῖα καὶ γενικώτερον μετὰ τὴν Σχολὴν τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐπιστάμενος ἐπίδρασιν τοῦ πνεύματος τῆς Σχολῆς τῆς Καρχηδόνας, ἀρέσκειται νὰ χρησιμοποιῇ τὸ Credo quia absurdum (πιστεύω, ὁποῖος παραλογισμὸς) τοῦ Τερτυλλιανῶ.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Κίρκεγκαρντ, εἶναι μίαν κραυγὴ ἐπιστροφῆς εἰς τὸ άτομον. Εἰς τὸν αἰῶνα μας, ὅπως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς φυσικῆς, ἀποτελεῖ γεγονός ἢ διάσπασιν τοῦ ἀτόμου, οὗτω καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἠθικῆς ἀποτελεῖ πραγματικότητα —σκληρὰν ὅμως ἐδῶ—, τοῦ ἀτόμου ἢ διάσπασιν. Ἡ διασπασθεῖσα αὐτὴ προσωπικότης, ἀνάγκη νὰ συγκροτηθῇ...

Ἡράκλειον Κρήτης

Μετὰ τιμῆς

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΡΑΤΣΕΑΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΣΤΕΓΗΣ

Ἀξιότιμε Κύριε Διευθυντά,

Ὡς μίαν χαρακτηριστικὴν εἰκόνα εἰς ὅσα αἰ «Ἀκτίνες» κατ' ἐπανάληψιν ἔχουν ὑποστηρίξει διὰ τὸ πόσα πολλὰ εἶναι δυνατόν νὰ γίνουσι μετὰ τόσον ὀλίγα πράγματα, ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἀναφέρω μίαν περιπτώσιν, ποῦ ἔτυχε νὰ πληροφορηθῶ τελευταίως. Πρόκειται διὰ δύο οἰκογενείας, ποῦ μένουσι μαζὺ εἰς κάποιον ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς προσφυγικῶς συνουσιῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ μία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐννέα παιδιὰ, τοὺς δύο γονεῖς καὶ τὴν γιαγιά, ἥτοι ἀπὸ δώδεκα ἄτομα.

Ἡ ἄλλη εἶναι ἑπταμελής, μὲ πέντε παιδιά. Ἐν τῷ συνόλῳ δηλαδή, αἱ δύο συγκατοικοῦσαι οἰκογένειαι ἀριθμοῦν δεκαεννέα ἄτομα! Καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη ἔχουν ἀ π ὅ ἕ ν α μ ὄ ν ο ν δ ω μ ἄ τ ι ο ν ὄ λ ο κ ι ὄ λ ο. Παρ' ὄλον ὅτι ἡ νοικοκυρωσύνη των εἶναι παραδειγματική, ἐν τούτοις δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀρνηθῆ κανεὶς, ὅτι τὸ πρόβλημα στέγης εἶναι καὶ διὰ τὰς δύο οἰκογενεῖας βασιανιστικόν. Διότι φανταζόμεθα τί πρόβλημα εἶναι, ἰδίως διὰ τὴν μητέρα, νὰ ζοῦν εἰς ἓνα μόνον δωμάτιον δώδεκα ἄτομα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ἐννέα εἶναι παιδιά, καὶ μάλιστα ἀπὸ πέντε μηνῶν τὸ μικρότερο, ἕως ἔνδεκα ἐτῶν τὸ μεγαλύτερον;

Ὁ λόγος αὐτὸς παραινέσει τὰ μέλη τῆς « Προνοίας » τοῦ « Ἑλληνικοῦ Φωτός » νὰ προσπαθήσουν νὰ βοηθήσουν τὰς δύο αὐτὰς οἰκογενεῖας νὰ ἀποκτήσουν ἡ κάθε μία τὸ σπιτάκι των, πού νὰ τὰς στεγάσῃ κάπως ὑποφερτά. Μὲ τὴν ἐπιστράτευσιν, λοιπόν, τῆς « πολυμηχανοῦ ἀγάπης », ὅπως τὴν ἔχετε πολλάκις ἀποκαλέσει, κατώρθωσαν νὰ οἰκονομήσουν τὰ πράγματα ἔτσι, πού νὰ χρειάζωνται πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸν μόνον 15.560 δραχμὰς (δὲν πρόκειται περὶ ἀριθμοῦ ἐξήντα δραχμῶν)! Μὲ αὐτὰς θὰ στεγασθοῦν ἀνθρωπινὰ δεκαεννέα ἄτομα καὶ τὸ σπουδαιότερον θὰ ἀφαιρεθῆ ἓνα τεράστιον πρόβλημα καὶ θὰ δοθῆ πολλὴ χαρὰ εἰς δύο οἰκογενεῖας. Διὰ νὰ λάβωμεν κάποιαν ἰδέαν διὰ τὴν χαρὰν πού ἐπήραν, ἀρκεῖ νὰ σημειωθῆ, ὅτι ἀγκάλιαζαν καὶ κυριολεκτικῶς ἐφιλοῦσαν τὰ σίδερα τοῦ μπेतὸν ἀρμέ, πού τοὺς εἶχαν σταλῆ. Πόση χαρὰ θὰ μπορούσε, ἀλήθεια, νὰ σκορπίσῃ ἡ ἀγάπη, ἂν δὲν ἦτο τόσο σπανία...

Εὐχαριστῶν διὰ τὴν φιλοξενίαν

ΕΡΑΣΤΟΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

Ο ΑΝΤΙΛΕΠΡΙΚΟΣ ΑΓΩΝ

Κύριε Διευθυντά,

Ὅπως ἐπὶ δύο χρόνια συνηθίζεται, ἔτσι καὶ ἐφέτος, θὰ ἑορτασθῆ στὴν Πατρίδα μας ἡ 3η παγκόσμιος Ἡμέρα τῶν χανσενικῶν ἀσθενῶν. Εἶναι μία ἡμέρα μέσα στὸν χρόνον, ἀφιερωμένη σ' ἐκείνους πού μὲ τὸ στίγμα τῆς « λέπρας »,

πολλὰ χρόνια εἶγαμε ἀποπέμψει « ἔξω τῆς παρεμβολῆς » καὶ εἶγαμε καταδικάσει σ' ἓνα ἀδικον ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν ἐξοστρακισμόν. Ἄλλ' ἡ φωτισμένη ἀπὸ τὴν λάμπην τῆς Χάριτος ἐπιστήμη, ἀνεκάλυψε στὸν αἰῶνα μας καὶ ἐχρησιμοποίησε πρὸς καταπολέμησιν τῆς λέπρας, φάρμακα μὲ τέτοιο ἀποτέλεσμα πού δικαίως ὠνομάσθη « τὸ θαῦμα τοῦ 20οῦ αἰῶνος ». Σήμερον σὲ ὅλα τὰ πολιτισμένα μέρη τῆς γῆς οἱ πρῶν « λεπροὶ » κυκλοφοροῦν ἐλεύθεροι, ἀφοῦ ὑποβλήθωσιν σὲ εἰδικὴν θεραπείαν πού τοὺς καθιστᾷ ἀκινδύνους γιὰ τὴν δημοσίαν ὑγείαν. Τὴν μεγάλην αὐτὴν νίκην στὸν ἀντιλεπρικὸν ἀγῶνα ἐφορτᾷ ὁ χριστιανικὸς κόσμος, ἀπὸ τὸ 1954, τὴν τελευταίαν Κυριακὴν τοῦ Ἰανουαρίου. Ἰδρυτὴς τῆς εἶναι ὁ Γάλλος ἱεραπόστολος κ. Raoul Follereau, μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν ἐπιστημῶν ὡς καὶ τῆς διεθνοῦς Ὀργανώσεως Ἰγείας καὶ προέδρος τοῦ Τάγματος τῆς Ἀγάπης στὴν Γαλλίαν. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μέσα στὸ μέγαλον τοῦ ἔργου ἰδιαιτέρως μεριμνᾷ γιὰ τοὺς χανσενικοὺς ἀσθενεῖς. « Ἀπόστολον τῶν λεπρῶν » τὸν ἀποκαλοῦν οἱ μαῦροι τῆς Ἀφρικῆς καὶ « τυχοδιώκτην τῆς ἀγάπης » οἱ Ἀμερικανοί. Ἐχει κάμει 14 φορές τὸν γύρον τῆς γῆς ἐπισκεπτόμενος τὰ ἀντιλεπρικά νοσοκομεία.

Πρὸς χάριν τῶν χανσενικῶν ἴδρυσε τὸ 1954 τὴν ἀφιερωμένην εἰς αὐτοὺς παγκόσμιον Ἡμέραν πού ἐπὶ δύο ἔτη ἑορτασθεῖσα εἶχε λαμπρὰν ἐπιτύχαιαν σὲ ὅλον τὸν κόσμον, μὴ ἐξαιρουμένης καὶ τῆς Πατρίδος μας.

Ἐφέτος, τὴν 29ην Ἰανουαρίου θὰ ἑορτασθῆ πανηγυρικῶς στὴν Ἑλλάδα ἡ καθιερωμένη Ἡμέρα γιὰ τοὺς χανσενικοὺς διότι θὰ τὴν τιμῆσθαι μὲ τὴν παρουσίαν του ὁ ἰδρυτὴς τῆς, ἀκαδημαϊκὸς κ. Follereau. Ἄν δέ, στὴν χαρὰν αὐτῆς τῆς παρουσίας προσθέσωμεν καὶ τὴν ἱκανοποίησιν μας γιὰ τὸν νέον νόμον στὴν χώραν μας, πού δίδει ἐλευθερίαν πλέον στοὺς ἀποθεραπευθέντας χανσενικοὺς, τότε ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἄς δώσῃ τὴν παρουσίαν τῆς ἀγάπης καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Ἡμέραν στὰ χανσενικά νοσοκομεία τῆς χώρας μας εἰς Σάμον, Χίον, Σπιναλόγγον, ἰδιαιτέρως δὲ στὸν ἀντιλεπρικὸν Σταθμὸν Ἀγ. Βαρβάρας Ἀθηνῶν, ὅπου θὰ ψαλοῦν τὰ ἐπινίκια τοῦ μακροχρόνιου ἀντιλεπρικοῦ ἀγῶνος τῆς ἀνθρωπότητος.

ΑΜΑΛΙΑ ΜΑΣΣΙΝΑ

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Ἡ ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Οἱ Ἄγγλοι κυρίαρχοι τῆς Κύπρου δὲν ἀγνοοῦν, ὅπως φαίνεται, μόνο τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Ἄγνοοῦν ἀκόμη καὶ τὴν ἱστορίαν, τὴν ἀξίαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ εἶναι ἄλλοτε καὶ αὐτὸς συνοφασμένος μετ' τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἄν ἐγνώριζαν τὰ δύο αὐτὰ ἀναμφισβήτητα δεδομένα, ποῦ ἐγράψαν, ἐφώτισαν καὶ ὠδήγησαν τὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητος, θὰ ἀντιλαμβάνονταν πόσο ἀστόχαστα καὶ ἀβάσιμα ματαιοπονοῦν μετ' τὴν ἀνότητες καὶ οἰκτρὲς προσπάθειες τοὺς νὰ καταπιεῖουν τὸ ἔθνικόν φρόνημα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ καὶ νὰ ριμώσουν τὴν παιδείαν τοῦ.

Ἡ μεγάλη ἔννοια τῆς ἐλευθερίας εἶναι συνώνυμη, σύμφυτη, συνταυτισμένη μετ' τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ. Καὶ ὅπως ἔδειξε ἡ ἱστορία, κανένα ἐμπόδιο, καμμιὰ πίεση, καμμιὰ τυραννία, οὔτε καὶ ἡ φοβερώτερη καὶ διαρκέστερη σιλαβιά, δὲν μπόρεσαν ποτὲ νὰ ἀνακόψουν τὴν ὁρμὴν τῆς, νὰ καταστρίβουν τὴν δύναμίν τῆς, νὰ νοθεύσουν τὴν ἀγνότητά τῆς. Καὶ ἡ Κυπριακὴ ψυχὴ εἶναι Ἑλληνικὴ.

Καὶ ὅπως κατὰ τοὺς μακρούς αἰῶνες τῆς σιλαβιάς ἡ βαθεῖα καὶ ἀθάνατη πνευματικὴ παρακαταθήκη τοῦ ἔθνους διατηρήθηκε ἀνέπαφη καὶ ζωντανὴ κάτω ἀπὸ τὴν βαρεῖαν πλάναν τῆς βίας — σὰν σπιθαμὰ κάτω ἀπὸ στάκτην — ἔτσι καὶ πάντα, καὶ τώρα, καὶ στὸ μέλλον, τὸ φῶς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας μένει καὶ θὰ μένη ἀσβεστο καὶ λαμπερό, γιὰτὶ εἶναι τὸ φῶς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Κύπρου εἶναι ἑλληνικόν.

Ματαιοπονοῦν λοιπὸν οἱ Ἄγγλοι. Διότι τὸ πνεῦμα εἶναι ἀκατάβλητον. Καὶ ἡ ἐλευθερία — ποῦ εἶναι τὸ οὐσιαστικώτερον συστατικόν τοῦ καὶ ἡ εὐγενικώτερη μορφή του — ἐπιβάλλεται καὶ κυριαρχεῖ πάντοτε. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ συμβῆ καὶ τώρα. Καὶ ὅλους τοὺς Κυπρίους νὰ τοὺς φυλακίσουν, καὶ ὅλα τὰ σχολεῖα τοὺς νὰ τὰ κλείσουν, τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἂν ἀναπηδᾷ πάντοτε ἀσύλληπτον καὶ ἀδέσμευτον ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοὺς. Καὶ καμμιὰ ὕλικὴ δύναμις, καμμιὰ βία δὲν θὰ μπόρῃ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπικράτησίν του καὶ τὴν νίκην του. Καὶ ἡ Κύπρος θὰ ἐλευθερωθῇ, θὰ ἐλευθερωθῇ.

ΤΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ

Τὰ λογοτεχνικὰ σωματεῖα ἔχουν καταρτίσει τὸν τελευταῖον καιρὸν μίαν κοινὴν ἐπιτροπὴν, γιὰ νὰ συσκέπτεται, νὰ μελετᾷ καὶ νὰ φροντίζῃ γιὰ τὰ γενικὰ ἐπαγγελματικὰ συμφέροντα τοῦ λογοτεχνικοῦ κόσμου. Ἐνέργεια πολὺ σωστή, ποῦ ἐλπίζουμε ν' ἀποβῆ καὶ ἀποτελεσματικὴ. Ἀλλὰ εἶναι συγχρόνως καὶ εὐχάριστη ἀπὸ μίαν ἄλλη ἄποψη : Γιὰ νὰ μποροῦν τὰ διάφορα λογοτεχνικὰ σωματεῖα, ὅπως ἀπέδειξαν μετ' τὴν ἐνέργειάν τοὺς αὐτῆ, νὰ συνεργάζωνται γιὰ τὰ ἐπαγγελματικὰ τοὺς συμφέροντα, σημαίνει ὅτι μποροῦν νὰ ἐπεκτείνουν

τὴν συνεργασίαν τοὺς καὶ ἕως τὴν πλήρη ἐνοποίησην τοὺς. Γιὰτὶ λοιπὸν δὲν προχωροῦν σ' αὐτὴ τὴν πραγματοποιήσασιν ;

Τὸ νὰ ὑπάρχουν στὴν πρωτεύουσα πέντε λογοτεχνικὰ σωματεῖα δὲν εἶναι μόνο μιά βλαβερὴ διάσπαση καὶ ἐξασθένισις δυνάμεων, ἀλλὰ εἶναι (ἂς μὴ διστάζουμε ν' ἀντιμετωπιζόμεν τὴν πραγματικότητά) καὶ μιά κάποια γελοιοποίησις. Ὑπάρχουν τόσο πολλοὶ λογοτέχνες, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ χωρέσουν σ' ἓνα σωματεῖον ; Ὅσο καὶ νὰ φανῆ κανεὶς ἐλαστικὸς στὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ λογοτέχνη, θὰ εἶναι δύσκολον νὰ βρῆ περισσώτερος ἀπὸ 100, ἔστω καὶ 150. Τί ἐμποδίζει νὰ ἐνωθοῦν καὶ ν' ἀποτελέσουν ἓνα μοναδικόν σωματεῖον μετ' δύναμιν καὶ κύρος, ἀφοῦ τὰ ἐπαγγελματικὰ συμφέροντά τοὺς — καὶ πολὺ περισσότερον βέβαια τὰ πνευματικὰ — εἶναι κοινὰ ;

Δὲν θέλουμε νὰ φαντασθοῦμε ὅτι τὸ ἐμπόδιον εἶναι οἱ φιλοδοξίες τῶν ἀξιωματοῦχων τῶν διαφόρων σωματείων. Νομίζουμε μᾶλλον — καὶ τὸ συμπεραίνουμε αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἐκπληκτικὸν γεγονός ὅτι τὰ πέντε σωματεῖα περιλαμβάνουν περισσότερα ἀπὸ πεντακόσια μέλη ! — ὅτι τὸ κύριον ἐμπόδιον εἶναι ἡ μοιραία ἀντίδρασις ὅλων ἐκείνων, ποῦ, μέσα στὸν ἀδικαιολόγητον συναγωνισμὸν τῶν σωματείων γιὰ τὴν ἀπόκτησιν μελῶν, μπόρεσαν νὰ λάβουν εὐκόλως καὶ γρήγορα τὸ χρίσμα τοῦ λογοτέχνη. Θυμοῦμαι τὴν περιπτώσιν μιᾶς νεαρᾶς δεσποινίδος, ποῦ μοῦ τὴν σύστησαν σὲ κάποια συγκέντρωσις. «Ὁ λογοτέχνης ;» μετ' ῥώτησε μετ' θερμὴν οἰκειότητα. «Κι' ἐγὼ λογοτέχνης εἶμαι». Καὶ μοῦ ἀνήγγειλε μετ' δικαιολογημένην ἱκανοποίησιν ὅτι ἦταν ἡδὴ μέλος ἐνὸς ἀπὸ τὰ πέντε λογοτεχνικὰ σωματεῖα. Ἐμείνα ντροπιασμένος καὶ στενοχωρημένος ποῦ δὲν ἤξερα τὸ ὄνομά τῆς, καὶ προσπάθησα νὰ ψελλίσω κάποιαν δικαιολογίαν γιὰ τὴν παράκειμήν μου νὰ μοῦ ξεφεύγουν τὰ ὄνοματά νέων λογοτεχνῶν. «Καὶ τί ἔχετε γράψῃ ;» ῥώτησα μετ' ἔνδιαφέρον, προσπαθώντας ἔτσι νὰ ἐξλιεσθῶ γιὰ τὴν ἀγνοίαν μου. «Ἄ, ὄχι ! Δὲν ἔχω γράψῃ ἀκόμη τίποτε, ἀλλὰ πρόκειται νὰ γράψω» μοῦ ἀποκρίθηκε μετ' χαριτωμένην αὐταρέσκεια. Καὶ ἦταν μέλος λογοτεχνικοῦ σωματεῖου !

Δὲν ἀποκλείεται βέβαια — καὶ τὸ εὐχομαι ἐξ ὅλης ψυχῆς — νὰ γράψῃ αὐριο ἀξιόλογα λογοτεχνικὰ ἔργα καὶ νὰ πάρῃ δικαιοματικὰ τὸν τίτλον τοῦ λογοτέχνη. Καὶ πολὺν περισσότερον βέβαια οἱ εὐγενικοὶ καὶ συμπαθητικοὶ ἐκείνοι νέοι, ποῦ ἔχουν κιάλας παρουσιάσει μετ' βάσιμες ἐλπίδες τὰ πρωτόλειά τοὺς. Ἀλλὰ γιὰτὶ τάχα νὰ βιάζωνται ; Καὶ δὲν θὰ ἦταν πιὸ πισωτό, ἀλλὰ καὶ πιὸ ἱκανοποιητικόν γι' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους, νὰ περιμένουν νὰ κερδίσουν μετ' ἔργα τοὺς καὶ τὴν ἀξίαν τοὺς τὸν ποθητὸν τίτλον ;

Ὑπάρχει ἄλλωστε, ἀπὸ χρόνια τώρα, στὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἓνα νομοσχέδιον, ποῦ καθορίζει τὰ προσόντα τῶν λογοτεχνῶν καὶ προβλέπει, γιὰ τίς περιπτώσεις τῶν νέων, τὸν θεσμὸν τῶν «παρέδρων μελῶν», ποῦ θὰ μποροῦν, ἀφοῦ

συμπληρώσουν τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα, νὰ μεταπηδήσουν στὰ τακτικὰ μέλη. Γιατί νὰ μὴν τεθῆ σὲ ἐφαρμογὴ τὸ νομοσχέδιο αὐτό, ποῦ φυσιολογικὰ καὶ αὐτόματα θὰ φέρῃ τὴν ἐνότητα τῶν λογοτεχνῶν καὶ τὴν συγχώνευση τῶν σωματείων τους ;

Ἡ κοινὴ ἐπιτροπὴ τῶν σωματείων ἄς ἀντιμετωπίσῃ μὲ ἀποφασιστικότητά τὸ ζήτημα καὶ ἄς προχωρήσῃ μὲ θάρρος στὴν μόνη ριζικὴ λύση. Θὰ προσφέρῃ ἔτσι τὴν πολυτιμότερη ὑπηρεσίαν στὸν λογοτεχνικὸ κόσμον καὶ στὴν λογοτεχνικὴ ζωὴ γενικώτερα, ὅχι μόνον ἀπὸ τὴν ἐπαγγελματικὴν ἀποψη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν.

« ΡΟΔΟΦΥΛΛΑ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ »

Τὸ νέο βιβλίον τοῦ Σώτου Χονδρόπουλου — μιὰ σειρά διηγημάτων μὲ τὸν γενικὸν τίτλον « Ροδόφυλλα στὸ Αἶγαίον » — εἶναι καὶ αὐτό, ὅπως τὰ προηγούμενά του, μιὰ σημαντικὴ προσφορά στὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Μιὰ προσφορὰ τέχνης καὶ πνευματικῶν περιεχομένων μαζὶ, ποῦ χαρίζει ὅχι μόνον μιὰ γνήσια καλλιτεχνικὴ χαρὰ καὶ συγκίνηση, ἀλλὰ καὶ μιὰν ἀνώτερη πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ἔξαρση.

Ἀνάμεσα στὰ βιβλία τοῦ ὑπάρχει καὶ ἓνας τόμος διηγημάτων μὲ τὸν τίτλον « Πορεία στὸ φῶς ». Εἶναι ἓνας χαρακτηριστικώτατος τίτλος, ποῦ θὰ μπορούσε ν' ἀποτελέσῃ τὴν πιὸ ταιριαστὴ ἐπιγραφὴ σ' ὁλόκληρον τὸ λογοτεχνικὸν τοῦ ἔργου. Γιατί ὁλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ εἶναι πραγματικὰ μιὰ πορεία στὸ φῶς, στὸ φῶς τῆς ἀληθινῆς τέχνης καὶ τοῦ καθαροῦ πνεύματος, ἓνα φῶς ποῦ ὅσο πάει καὶ φωτίζει πιὸ πολὺ τὸ ἔργον τοῦ, ὅσο πάει καὶ ἀκτινοβολεῖ πιὸ πολὺ.

Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ βασικώτερα γνωρίσματα τοῦ συγγραφέως : μιὰ συνεχῆς ἀνανέωση καὶ μιὰ ἀδιάκοπη ἐξέλιξις. Ἀπὸ τὸν καιρὸν ποῦ ἡ εὐγενικὴ ψυχὴ τοῦ συνειδητοποίησε τὰ καθαρὰ καὶ πολύτιμα μέσα τῆς πνευματικῆς στοιχεῖα τῶν ὑψηλῶν χριστιανικῶν αἰσθημάτων καὶ ιδεωδῶν καὶ ἄρχισε νὰ τὰ μετουσιώσῃ σὲ τέχνη, ἡ λογοτεχνικὴ δημιουργία τοῦ, ζωογονημένη μὲ νέες γονιμοποιῆς δυνάμεις, ἐμπνευσμένη μὲ καινούργιες καθαρὰς πνοές, ἀπλωμένη σὲ πλατύτερον πνευματικὸν ὄριζοντες, παρουσιάζει ὁλοένα καὶ νέαν ἀνοδο, νέον πλάτος, νέαν ἀνώτερα καὶ σημαντικώτερα ἐπιτεύγματα.

Καὶ ἡ ὥρα καὶ ἡ ὑψηλὴ αὐτὴ πορεία, ἐνῶ μὲ σταθερὴ προήλωση καὶ μὲ ἀνετη κίνηση πραγματοποιεῖται μέσα στὸν γνώριμον ἄνθρωπον τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, εἰσχωρεῖ συγχρόνως βαθιὰ μέσα στὴν ἀνθρώπινον ψυχὴν, καὶ κοιτάζοντάς τὴν μὲ ἀγάπην καὶ κατανόησιν, τὴν μεταλλάττει μὲ τὰ πιὸ οὐσιαστικὰ καὶ γνήσια συστατικὰ τῆς. Καὶ αὐτὸ πάλι ἀποτελεῖ ἓνα ἄλλο, ἐξ Ἰσοῦ βασικόν, γνωρίσμα τοῦ συγγραφέως, ποῦ, χωρὶς ποτὲ νὰ χάνῃ τὴν ἐπαφὴν τοῦ μὲ τὴν δικὴν του γῆν, χωρὶς ν' ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν γῆν τοῦ ζῶντος, κρατεῖ ἐπίσης διερκεῶς τὸν πιὸ στενὸν καὶ ἄμεσον δεσμὸν μὲ τὸν συνάνθρωπον, ζητώντας πάντα ὅχι μόνον νὰ τὸν γνωρίσῃ ὡς τὸ βάθος, νὰ τὸν νοιώσῃ καὶ νὰ τὸν

ζωογραφίσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦ παρασταθῇ καὶ νὰ τὸν βοηθήσῃ στὴν κατανόησιν καὶ στὴ βελτίωσιν τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ, ποῦ εἶναι καὶ ἡ κυριώτερη καὶ οὐσιαστικώτερη ἀποστολὴ τῆς Τέχνης.

Καὶ τὸ ζωγράφισμα αὐτὸ εἶναι ἀποκλειστικὰ δικό του, μὲ καθαρὰ προσωπικὸν χαρακτήρα, ὅχι μόνον ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τῶν χρωμάτων, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς χρησιμοποίησώς τους : στὸν τόνον καὶ τὸν παλμὸν τῆς ἐκφράσεως, στὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν τοποθέτησιν τῶν λέξεων, στὸ ὕψος γενικώτερα, καὶ πιὸ πάνω ἀπ' ὅλα, στὴν λεπτὴν καὶ εἰσδυτικὴν δυνάμιν ὑποβολῆς, ποῦ ἔχει ὁ λεπταίσθητος καὶ ποιητικὸς ἀφηγηματικὸς τοῦ τρόπος.

Τὰ « Ροδόφυλλα στὸ Αἶγαίον » παρουσιάζουν τὰ ἴδια αὐτὰ γνωρίσματα, πιὸ ἐκδηλὰ μάλιστα ἐδῶ καὶ πιὸ ἐντονα μέσα στὴν συμπυκνωμένη ἔκτασιν τῶν διηγημάτων παρὰ στὰ πλατεῖα καὶ κατ' ἀνάγκην χαλαρὰ πλαίσια τοῦ μυθιστορηματος. Καὶ καθὼς εἶναι ὅλα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, καὶ περιγράφουν μὲ δυνάμιν καὶ τέχνην τὴν ζωὴν τους, καὶ ψυχογραφοῦν μὲ ἀγάπην καὶ γνώσιν τοὺς ἀνθρώπους τους, παίρνουν ἐπιπλέον μιὰν βαθειὰν ἐνότητά μορφῆς καὶ περιεχομένου ποῦ τὰ σφιχτοδένει ἀρμονικὰ σὰν ἓνα ἀληθινὸν μάτσο ἀπὸ ροδόφυλλα.

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ

Κάθε πνευματικὸν μήνυμα ποῦ μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν εἶναι ἰδιαίτερος εὐπρόσδεκτος. Ἡ ἐπαρχία ὑπῆρξε καὶ εἶναι πάντοτε ἡ καθαρώτερη πηγὴ ἐμπλουτισμοῦ καὶ ἀνανεώσεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς χώρας μας. Ὅχι μόνον διότι ἐνισχύει τίς τάξεις τοῦ πνευματικοῦ μας κόσμου μὲ νέες συνεχῶς δυνάμεις στοχασμοῦ καὶ τέχνης, ἀλλὰ καὶ διότι προσφέρει συγχρόνως πολύτιμα καὶ ἀνεξάντλητα στοιχεῖα ἱστορίας, λαογραφίας, ἠθογραφίας καὶ τέχνης. Γι' αὐτὸ καὶ πιστεύουμε πάντοτε ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ στὴν ἐπαρχίαν πρέπει νὰ προσέγεται καὶ νὰ παρακολουθῆται μὲ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἀπ' ὅλους τοὺς ἀρμόδιους παράγοντες τῆς χώρας καὶ νὰ ἐνθαρρύνεται καὶ νὰ ἐνισχύεται μὲ κάθε τρόπον.

Δύο τέτοια μηνύματα μᾶς ἤλθαν καὶ πάλι τὸν τελευταῖον καιρὸν. Τὸ ἓνα μὲ τὴν καλαισθητὴ καὶ φροντισμένη μορφήν μιᾶς τριμηνιαίας ἐπιθεωρήσεως τῆς Νομαρχίας Φθιώτιδος μὲ τὸν τίτλον « Φθιώτις » καὶ μὲ περιεχόμενον γύρω ἀπὸ τὴν τοπικὴν κυρίως πνευματικὴν, τουριστικὴν καὶ παραγωγικὴν ζωὴν. Περισπούδαστες ἱστορικῆς, λαογραφικῆς καὶ ἠθογραφικῆς μελέτης, ἀξιόλογα φιλολογικὰ δοκίμια, πρωτότυπη λογοτεχνικὴ συνεργασία, σημαντικῆς παρατηρήσεως καὶ σκέψεως σχετικὰ μὲ τὸν τουρισμὸν καὶ τίς παραγωγικῆς δυνατοτήτες τοῦ τόπου δίδουν στὸ νέο αὐτὸν περιοδικὸν ἰδιαίτερον ἀξία καὶ χρησιμότητα, ποῦ ἐλπίζουμε καὶ πρέπει ν' ἀποδώσουν γόνιμα καὶ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα.

Τὸ ἄλλο μήνυμα μᾶς συγκινεῖ ἰδιαίτερον. Μᾶς φέρνει τίς βαθεῖς καὶ δυνατῆς ἀπηγήσεις, ποῦ, παρὰ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἐξακολουθεῖ

καὶ θὰ ἐξακολουθῆ πάντα νὰ ἔχη στὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ μας ἡ ὠραία, εὐγενικὴ καὶ ὑψηλὴ ποίηση τοῦ δικοῦ μας ἀξέχαστου Βερίτη. Σὲ διάφορες πνευματικὲς συγκεντρώσεις, ποὺ ὀργανώνονται ἀπὸ χριστιανικὰ καὶ ἄλλα σωματεία σὲ διάφορα σημεῖα τῆς χώρας, τὰ ποιήματα τοῦ Βερίτη ἀπαγγέλλονται ἢ τραγουδιούνται μετὰ ἰδιαίτερη πάντα προτίμηση καὶ προθυμία. Καὶ ὅπως εἶναι ἐπόμενο, προκαλοῦν πάντα ὄχι μόνο τὴν συγκίνηση τῶν ἀκροατῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ τους ἀνάταση.

Τὴν ἴδια συγκίνηση καὶ ἀνάταση ἐπροκάλεσε, ὅπως μαθαίνουμε, καὶ ἡ ὁμιλία τοῦ κ. Στάθου Δάγλαρη, ποὺ εἶχε μεταδώσει ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τῆς Ἀμαλιάδος, μετὰ θέμα «Γεώργιος Βερίτης, ὁ θρησκευτικὸς βάρδος». Ἡ ὁμιλία, γεμάτη ἀπὸ ἀγάπη καὶ κατανόηση, ἔδωσε μιὰ ζωηρὴ καὶ χαρακτηριστικὴ εἰκόνα τῆς ἀγνῆς καὶ εὐγενικῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ λαμπροῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Βερίτη καὶ παρουσίασε μετὰ παραστατικότητα τὴν πλατεῖα καὶ βαθεῖαν ἐπίδραση τοῦ στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας καὶ προπάντων στὴν ψυχὴ τῶν νέων.

ΜΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΑΙΝΙΑ

Ἡ νέα ταινία τοῦ Κυπρίου σκηνοθέτη Μιγάλη Κακογιάννη — ἢ «Στέλλα» — ποὺ ἐπροκάλεσε τόσους ἐπαίνους στὸ φεστιβάλ τῶν Καννῶν καὶ τόσον θόρυβο στὸν Ἀθηναϊκὸ τύπο, ἀποτελεῖ μιὰν περίπτωσιν ποὺ ἀξίζει νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ. Διότι ἐνῶ ἡ ταινία εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολία, ἐξαιρετικὰ καλὴ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς σκηνοθεσίας καὶ τῆς ἐρμηγείας, ὑστερεῖ τόσο πολὺ σὲ περιεχόμενο, ὥστε νὰ ἐξουδετερώωνται οἱ τεχνικὲς ἀρετές τῆς καὶ νὰ γάνη ἄδικα κάθε ἀξία.

Ἡ ὑπόθεσίς τῆς, ἐνῶ θέλει νὰ φαίνεται ὅτι ἀποδίδει τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν, τὴν νοθεύει καὶ τὴν κακομεταχειρίζεται. Καὶ ἐνῶ προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ καὶ νὰ ζωντανέψῃ χαρακτήρες ἑλληνικοὺς, ἐμφανίζει παραμορφωμένους καὶ παθολογικοὺς τύπους, ποὺ οὔτε στὸ βάθος τῆς ψυχῆς τους, οὔτε στὶς ἐκδηλώσεις τους ἔχουν τίποτε τὸ ἑλληνικόν. Καὶ τὸ χειρότερον: Ὅχι μόνο τὸ ἑλληνικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνθρώπινο γενικὰ στοιχεῖο τῆς ὑποθέσεως εἶναι ἐξ ἴσου ἀρρωστημένο, βεβαιωμένο καὶ ἀπίθανο.

Καὶ ἀναρωτιέται κανεὶς: Δὲν μπορούσε τάχα ὁ σκηνοθέτης νὰ βρῆ μιὰν ἄλλην ὑπόθεσιν μετὰ γνήσιο ἑλληνικόν χαρακτήρα καὶ μετὰ ἀγνότερον

καθολικόν πνεῦμα, γιὰ νὰ τῆς δώσῃ μετὰ τὴν καλλιτεχνικὴ πνοή του καὶ μετὰ τὴν τεχνικὴν του ἱκανότητα ζωὴ καὶ ὑπόστασιν; Καὶ δὲν ξέρει — ἕνας ἀληθινὸς καλλιτέχνης αὐτὸς — ὅτι καμμιά μορφή τέχνης δὲν μπορεῖ νὰ ἔσῃ δικαιοσύνη καὶ ἀξία, ἂν δὲν ἀνταποκρίνεται στὸν ὑψηλὸν προορισμὸν τῆς, ποὺ εἶναι ἡ ψυχικὴ ἀνάταση καὶ ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ συμβολὴ τῆς στὸν πολιτισμὸν;

Θὰ χαροῦμε πολὺ ἂν οἱ γραμμὲς αὐτὲς τὸν βοηθῆσουν νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸν ἀντικαλλιτεχνικόν καὶ ἐπικίνδυνον αὐτὸν δρόμον καὶ νὰ ξαναβρῆ τὸν ἑαυτοῦ του καὶ τὴν ἀποστολή του, ὥστε νὰ μπορέσῃ ν' ἀξιοποιήσῃ τὴς καλλιτεχνικὲς καὶ τεχνικὲς του ἱκανότητες.

ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ

Ἡ μουσικὴ μας ζωὴ ἔχει πάρει τὸν τελευταῖον καιρὸ ἕναν ἐντονὸν διεθνή χαρακτήρα, ποὺ ὅσο πάει γίνεται καὶ πιὸ κυριαρχικός. Δεκάδες ἀπὸ καλλιτέχνες τοῦ πιάνου, τοῦ βιολιού, τοῦ τραγουδιοῦ, τοῦ χοροῦ ἔρχονται — καὶ ὄχι μόνο ἀτομικὰ, ἀλλὰ καὶ ὁμαδικὰ — ἀπ' ὅλη τὴν Εὐρώπην καὶ ἀπ' ὅλη τὴν Ἀμερικήν, γιὰ νὰ μᾶς ἐπιδείξουν τὶς ἐπιδόσεις τους στοὺς διάφορους τομεῖς τῆς τέχνης τους.

Δὲν ἔχουμε καμμιά διάθεση ξενηλασίας καὶ δὲν καταδικάζουμε γενικὰ τὶς μετακλήσεις ξένων καλλιτεχνῶν. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι πραγματικὰ ἀξιόλογοι. Καὶ μολονότι διαθέτουμε εὐτυχῶς καὶ στὸν τόπον μας ἐξ ἴσου — κάποτε καὶ περισσότερον ἀκόμη — ἀξιόλογους δικούς μας καλλιτέχνες, δὲν ἀμφισβητοῦμε ὅτι θὰ εἶναι πάντως χρήσιμη ἡ ἐδῶ ἐμφάνισις καὶ ἐκλεκτῶν ξένων. Ἀλλὰ ὄχι πάλι καὶ νὰ παίρῃ τὴν μορφή ἐπιδημιῆς, ποὺ παραγκωνίζει καὶ ἐξαφανίζει τοὺς δικούς μας.

Καὶ εἴπειτα τί νὰ πῆ κανεὶς γιὰ τὶς ἐξωφρενικὲς τιμὲς τῶν συναυλιῶν τους; Ἀναγνωρίζουμε βέβαια ὅτι στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ὑπάρχουν ἰδιαίτερα ἔξοδα καὶ ἰδιαίτερες ἀπαιτήσεις, ἀλλὰ ἡ προνομακίᾳ αὐτὴ διατίμησις, ποὺ ἀνεβάζει τὸ εἰσιτήριον στὶς 250 δραχμὰς, εἶναι, νομίζουμε, ἀδικαιολόγητη καὶ ἐξουδετερώνει ὅποιανδήποτε χρησιμότητα. Διότι, μετὰ τὶς ἀπαγορευτικὰς αὐτὲς τιμὰς, οἱ συναυλίαις κατανοοῦν ἀποκλειστικῶς πρὸς νόμιμον ὀριζόμενον μόνον τάξεων πλουσίων καὶ σόμπ, ποὺ εἶναι ἴσα - ἴσα οἱ λιγότερο σχετιζόμενοι μετὰ τὴν μουσικήν. Ἀλλὰ τότε ποῖον σκοπὸν ἐξυπηρετοῦν;

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μυρσίνης Κλεάνθους — Παπαδημητρίου: « Ἡ νέα ἀγωγή ». Θεωρία καὶ μέθοδοι. Τόμοι 3. Ἀθήνα 1952.

« Ἡ νέα ἀγωγή » εἶναι ἓνα βιβλίον πού δὲν περνᾷ ἀπαρατήρητο τόσο γιὰ τὴν ποσότητα τῆς ὕλης του, τρεῖς ὀγκώδεις τόμοι τὸ ἀποτελοῦν, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ποιότητα, τὴν κατοχὴ καὶ ἐπιτυχῆ διαπραγματεύσει τοῦ θέματος.

Ἡ σ. καταπιάνεται μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς νέας ἀγωγῆς τοῦ νέου σχολείου. « Ὅλοι μας ὅσοι βρισκόμαστε πολὺ ἢ λίγην κοντὰ στὸ παιδί ἢ στὸν ἐφηβὸ ἔχομε πιά τὴν βεβαιότητα, ὅτι τὸ σχολεῖο, ἔτσι καθὼς ἔχει διαμορφωθῆ, δὲν προσφέρει σωστὴ ἀγωγή. »

Ἡ σ. μᾶς δείχνει καθαρὰ τὶς ἀδυναμίες καὶ τὰ ἐλαττώματα τοῦ παλαιοῦ σχολείου, πού κυρίως ἀποβλέπει στὴ μετάδοσιν γνώσεως ἢ ἔστω καὶ στὴ καλλιέργεια τοῦ μυαλοῦ. Τέτοια ὅμως μονομερῆς καθοδήγησις δὲν μπορεῖ νὰ φέρῃ ἀποτελέσματα, γιὰτὶ δὲν δημιουργεῖ στὸν μαθητὴ τὶς κατάλληλες συνθήκες, ὥστε νὰ ἀναπτυχθῆ συναισθηματικὰ καὶ κοινωνικὰ. Ὁ ἀπόφοιτος τοῦ παλαιοῦ σχολείου ἔχει γνώσεις (ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ τὶς ἔχη ἢ νὰ τὶς διατηρῆ, ἐφ' ὅσον τὶς ἀπέκτησε χωρὶς ἐνδιαφέρον), πού δὲν μπορεῖ νὰ τὶς ἐκμεταλλεῖται ἢ νὰ τὶς χρησιμοποιῆ.

Αὐτὴ ἡ ἀνεπάρκεια στὴ σύγχρονη ἐποχῇ, μὲ τὴν πολλαπλότητα τῶν κοινωνικῶν ἀπαιτήσεων καὶ δυσκολιών, γίνεται πῶ ἐντονή. Γι' αὐτὸ ἡ σ. μεθοδικά, συστηματικὰ μᾶς εἰσάγει στὶς ἐννοιες τοῦ νέου σχολείου, πού φιλοδοξεῖ νὰ βοηθήσῃ τὸ παιδί στὴν ἀνάπτυξιν ὅλων του τῶν ψυχολογικῶν ἰκανοτήτων.

Τὸ νέο σχολεῖο ἐκκινεῖ ἀπὸ τὴν ψυχικὴ πραγματικότητα τοῦ παιδιοῦ, ἀπὸ τὶς ψυχικὰς ἀνάγκες καὶ τὰ προβλήματα του. Τὰ προγράμματα, οἱ μέθοδοι, τὰ βιβλία, ἡ σχολικὴ ἐργασία, ἡ διαμόρφωσις ἀκόμη τοῦ σχολικοῦ χώρου ἀπὸ ἐκεῖ ἔχουν τὴν ἀφετηρίαν τους.

Τὸ παιδί πρέπει νὰ βρισκεται σὲ τέτοιο περιβάλλον, νὰ τοῦ δημιουργοῦνται τέτοια ἐρεθίσματα, ὥστε ὁλόκληρος ὁ ψυχολογικὸς του ὄργανισμὸς « νὰ λειτουργῆ ἰσόρροπα », ἢ « προσπάθεια πού θὰ καταβάλλῃ νὰ εἶναι φυσικὴ », νὰ « εἶναι ἐντονη, ὥστε νὰ νικᾷ τὰ ἐμπόδια » (τομ. β' σ. 116) τὸ πραγματικὸ δηλαδὴ σχολεῖο πρέπει νὰ γεννᾷ στὴ ψυχῇ τοῦ παιδιοῦ βιώματα.

Ἡ σ. εἶναι σοφὰ ἐνημερωμένη πάνω στὰ καινούργια θέματα, γιὰτὶ δὲν ἔχει μονάχα μελετήσῃ ἐξαντλητικὰ τὴν σχετικὴ βιβλιογραφία, ἀλλ' ἔχει ἐπισκεφθῆ καὶ ξένα σχολεῖα πού ἐφαρμόζουν τὶς καινούργιες μεθόδους, ὥστε ἔχοντας γνῶσιν καὶ ἀμεση πείρα μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια μᾶς ἀναλύει

καὶ ἐκθέτει τὶς φιλοσοφικὰς βάσεις τοῦ νέου σχολείου καὶ τὶς διαφορὰς μεθόδους πού προτείνονται γιὰ τὴν πραγμάτωσιν τῶν νέων ἰδεῶν.

Ἐκεῖνο πού ἡ σ. εἰλικρινὰ ἐπιζητεῖ, ἔτσι φαίνεται ἀπὸ τὸ βιβλίον της, εἶναι ἡ διαφώτισις καὶ καθοδήγησις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ πάνω στὶς καινούργιες μεθοδολογικὰς ἀρχές, ἡ κέντρισις τῆς φιλοτιμίας του γιὰ δρᾶσιν καὶ δοκιμὰς. Γιὰτὶ δυστυχῶς στὴν πατρίδα μας τίποτε τὸ σοβαρὸ, ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς πραγματώσεως δὲν γίνεται.

Κι ὅμως ἂν θέλωμε σοβαρὰ νὰ φτιάξωμε τὸ σχολεῖο, πρέπει σοβαρὰ ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν δυνατότητα προσαρμογῆς καὶ ἐφαρμογῆς μερικῶν ἀπὸ τὰς μεθόδους, πού λεπτομερικὰ μᾶς ἐκθέτει ἡ σ.. Ἰδιαίτερα τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας πρέπει νὰ κινηθῆ πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνσιν: ἓνα—δύο σχολεῖα νὰ τὰ κἀνῃ πειραματικὰ, μὲ τὴν κυριολεξίαν τοῦ ὄρου, ἀφοῦ ἄλλωστε ἡ ἴδια ἡ ὑπηρεσία προτείνει τὴν πειραματικὴ δοκιμὴ νέων μεθόδων στὴν Ἑλλάδα.

Παράλληλα ὅμως καὶ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, ἀπὸ ἄτομα καὶ σχολεῖα, μπορεῖ νὰ πετύχῃ πολλά. Πολὺ σωστὰ διερωτᾶται ἡ σ., γιὰτὶ τὸ Κολλέγιο Ἀθηνῶν δὲν ἐπεκτείνει τὴν μέθοδον Dalton, πού τόσο πετυχημένα ἐφαρμόζει στὴν ἱστορία καὶ στὰ ἄλλα μαθήματα. Παρόμοιες δοκιμὰς μποροῦν καὶ πρέπει νὰ γίνων γιὰ τὴν συγκρότησιν σχολικῶν συνεταιρισμῶν ἤδη τὸ « Ἑλληνικὸ Φῶς » σὲ συνεργασία μὲ μερικὰ σχολεῖα κάνει μιά σχετικὴ προσπάθειαν. Ἐτσι θὰ δημιουργηθῆ ἡ κατάλληλη ἀτμόσφαιρα γιὰ τὴν πραγμάτωσιν τῶν νέων ἰδεῶν.

Φυσικὰ, μ' ὅσα γράφει ἡ σ. δὲν νομίζωμε πὼς ἡ νέα ἀγωγή καὶ τὸ νέο σχολεῖο λύνει τὸ πρόβλημα. Αἱ πολλοὶ μέθοδοι τουλάχιστον αὐτὸ δείχνουν. Μερικὰς πάλι ἐφαρμογὰς ὀδηγοῦν σὲ ὑπερβολὰς, ἐνῶ ἡ ἀπόκτησις γνώσεων δὲν ἐκτιμᾶται πάντοτε ἐπαρκῶς. Ἰδιαίτερα εἶναι συζητήσιμες ὀρισμέναις φιλοσοφικὰς ἰδέαις καὶ ψυχολογικὰς πορίσματα.

Γενικὰ τὸ βιβλίον ἀποτελεῖ πολὺτιμη συμβολὴ στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία: εἶναι, καθὼς λέει ἡ ἴδια ἡ σ., καρπὸς μακροχρόνιας μελέτης καὶ πείρας, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ προσεχθῆ καὶ νὰ μελετηθῆ ἀπὸ τὸν ἐκπαιδευτικὸν μας κόσμον, ὅχι σὰν ἀπλὴ ἀποθήκη γνώσεως, ἀλλὰ σὰν ἐρεθίσμα δράσεως.

Γ. Μ.

Γεωργίου Ζώρα: « Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος καὶ αἱ πρὸς ἑλληνορωμικὴν συνεννόησιν προσπάθειαι αὐτοῦ ». Ἀθήνα 1954.

Ὁ κ. Ζώρας μᾶς παρέχει μιά ὑποδειγματικὴ καὶ ἀπόλυτα φιλολογικὴ ἐργασία σχετικὴ μὲ τὸν « παράδοξον λόγιον » Γεωργίου Τραπεζούντιου.

Φυσικά, ὁ σ. δὲν περιορίζεται σ' ἓνα σύντομο βιογραφικὸ σημεῖωμα, ἀλλὰ σὲ μία πλατεῖα εἰσαγωγὴ μᾶς δίνει πλούσιο ὕλικὸ γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασι πού ἐπικρατοῦσε στὴν Κωνσταντινούπολι πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωσι, γιὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν ἀντιθέσεις, τοὺς Πατριωτικοὺς καὶ Ἀριστοτελικούς, τοὺς ἐνωτικούς καὶ ἀθηνωτικούς, τοὺς φανατικούς συζητητὰς γιὰ τὸ «ἀκτιστο φῶς».

Ἄλλ' ὁ σ. δὲν παραλείπει νὰ μᾶς διαφωτίσῃ γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ κοινωνικὴ στάθμη καὶ τὴν πολιτικὴν ἐπιδιώξει μετὰ τὴν κατὰκτησι, γιὰ τὴν ἐνταξί τῶν ἀντιθέτων μεριδῶν σὲ νέα ἀπελευθερωτικὰ ἰδεώδη μὲ διαφορετικὰ μέσα. Ἐξί τέτοιαι διαφορετικὰ τάσεις σημεῖωνε ὁ σ., ἀπὸ τὴν πρὸ ἀφελῆ, ὅτι μόνον τοῦ τὸ ἔθνος, χωρὶς καμμίαν ἀνθρώπιναν προσπάθειαν, ἀλλὰ μὲ τὴν θεῖαν ἐπέμβασι, θὰ ἐλευθερωθῆ, ὡς ἐκείνη πού βρῆκε ἱστορικὴ ἐπαλήθευσι, ὅτι οἱ Ἕλληνας μὴ ἐλπίζοντας σὲ ξένη βοήθειαν, μὲ στήριγμα ὅμως τὴν δικὴν τους δύναμιν καὶ τὴν συνδρομὴν τοῦ Θεοῦ, θ' ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν τους.

Ὁ Τραπεζούντιος σὰν ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τόπου καὶ σὰν γνήσιος πατριώτης αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἀγωνισθῆ γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τοῦ ἑλληνισμοῦ. Γι' αὐτὸ συλλαμβάνει τὴν ἰδέαν τῆς ἀποστολῆς μιᾶς διατριβῆς τὸν σὸν σουλτάνο Μωάμεθ β', στὴν ὁποία προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὁμοίωσιν τῶν δύο θρησκειῶν, τῆς Χριστιανικῆς καὶ τῆς Μωαμεθανικῆς, καὶ ἐπομένως τὴν λογικότητα μιᾶς ἐνώσεως Ἑλλήνων καὶ Τούρκων.

Καθὼς σωστὰ παρατηρεῖ ὁ σ., ἡ χρῆσις ἀπὸ τῶν Τραπεζούντιου ἐπαινετικῶν λέξεων καὶ ὑμνητικῶν ἐπιθέτων γιὰ τὸν Πορθητῆ, ἔχουν κίνητρο τὴν κολακείαν καὶ τὴν διπλωματικὴ τακτικὴ. Ὁ Τραπεζούντιος ἐλπίζει ὅτι, ἂν πείσῃ τὸν σουλτάνο, τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο σὰν ἐπικρατέστερο θὰ ἐπιβληθῆ πᾶνω σὸ τοιρακίον.

Ὅλες αὐτὲς οἱ εἰσαγωγικὲς πληροφορίες καὶ γνώσεις προετοιμάζονται καὶ καθοδηγοῦν τὸν ἀναγνώστη νὰ διαβάσῃ σὸ β' μέρος τὸ ἴδιον τὸ κείμενον, πού εἶναι ἐπιστημονικὰ ἐπεξεργασμένο, μὲ πληροφορίες γιὰ τὰ χειρόγραφα καὶ κριτικὸ ὑπόμνημα. Ἐτσι κανεὶς μπορεῖ ἄμεσα νὰ ἔλθῃ σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ « παραδόξου λογίου » πού ἀγωνίσθηκε « ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἔξασφαλίσεως καλυτέρων ὄρων διαβιώσεως τῶν ὑποδούλων » (σ. 85).

G. M.

*

Τὰς τελευταίας δεκαετίαις εἴμεθα κάπως συνηθισμένοι μὲ τὸν ὄρον κοσμοειδῶλον, τὸν ὁποῖον συχνὰ πυκνὰ χρησιμοποιοῦν οἱ φυσικοὶ, οἱ βιολόγοι, οἱ ἀστρονόμοι καὶ ἄλλοι ἐκπρόσωποι τῶν θετικῶν κυρίως ἐπιστημῶν. Ὄταν δὲ λέγωμεν φυσικὸν κοσμοειδῶλον ἐννοοῦμεν τὴν παράστασιν τῆν ὁποῖαν σχηματίζομεν περὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἀφοῦ συναθροίσωμεν τὰ ἐξαγόμενα τῶν πειραμάτων καὶ τῶν παρατηρήσεων, τὰ διατάξωμεν κατὰ λογικὴν σειρὰν καὶ τὰ συνδέσωμεν τέλος μετὰ τῶν διὰ τῶν μαθηματικῶν τύπων. Καὶ

τὸ ἀστρονομικὸν κοσμοειδῶλον εἶναι ἓνα ἀνθρώπινον κατασκευάσμα, τὸ ὁποῖον σχηματίζομεν προκειμένου νὰ ἐνοήσωμεν τὸν τρόπον τῆς λειτουργίας του, νὰ ἀναχθῶμεν εἰς τὰ αἷτια πιθανῶς τῆς δημιουργίας του καὶ, ἂν εἶναι δυνατόν, νὰ προβλέψωμεν ἴσως τὴ μελλοντικὴν ἐξέλιξιν του. Νὰ ἐκφράσωμεν δὲ γενικώτερον καὶ τοὺς μεταφυσικοὺς μᾶς στοχασμούς, στηριζόμενοι εἰς τὸ κοσμοειδῶλον τοῦτο.

Αὐτὸ δὲ ἀκριβῶς ἐπιχειρεῖ νὰ κάμῃ εἰς τὸ σύντομον, ἀλλὰ τόσον πρακτικόν, σαφὲς καὶ ἐντελῶς ἐπικαιρον ἔργον τοῦ « Τὸ σύγχρονον ἀστρονομικὸν κοσμοειδῶλον »* ὁ διαπρεπὴς ἀστρονόμος, καθηγητῆς Dr. H. Vogt. Τὸ βιβλίον αὐτὸ περιέχει σειρὰν διαλέξεων τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Heidelberg καὶ τὸ Πολυτεχνεῖον τῆς Stuttgart κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1954 - 1955 καὶ αἱ ὁποῖαι ἔχουν νὰ προσφέρουν πολλὰ εἰς τοὺς ἀναγνώστας των. Ἐνταῦθα μόνον ὀλίγα πληροφορίαι εἶναι δυνατόν νὰ δοθοῦν διὰ νὰ δεῖξουν τὸ γενικὸν διάγραμμα τοῦ ἀστρονομικοῦ κοσμοειδῶλου, ὅπως μᾶς τὸ δίδουν αἱ σύγχρονοι ἀστρονομικαὶ ἐρευναι καὶ ἀκόμη τὰς σκέψεις τὰς γενικώτερας, τὰς ὁποίας, ἕνας σοφὸς ἐρευνητῆς τοῦ σύμπαντος, ἀλλὰ καὶ βαθὺς στοχαστῆς τῆς λειτουργίας τοῦ θαυμασίου τούτου ὄργανισμοῦ, αἰσθάνεται ὡς ὑποχρέωσιν του νὰ καταγράψῃ.

«Τί εἶναι ὁ κόσμος καὶ πόθεν προῆλθεν οὗτος»; ἐρωτᾷ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ὁ Vogt καὶ δίδει τὴν ἀπάντησιν: « Πλήρης ἀπάντησις ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος τούτου δὲν δύναται νὰ δοθῆ διὰ μόνων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, διότι αὐταὶ ἐξέρχονται βασικῶς τῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα διαγράφονται ὑπὸ τῶν μεθόδων τῶν ἐπιστημῶν τούτων... Ὅσον αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι προχωροῦν εἰς βάθος, τόσον σαφέστερον διαφαίνεται ὅτι αὐταὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς γνώσεως τοῦ κόσμου εἶναι πολὺ περιωρισμένα: τόσον δὲ περισσώτερον κατευθύνονται πρὸς τὴν ἰδέαν ὅτι ὕπασθεν τοῦ κόσμου τῶν αἰσθησεων καὶ τῶν φαινομένων τῆς ἀμέσου παρατηρήσεως ὑπάρχει κάτι πέραν τοῦ ὕλικου. Ἐνα ὑπερκόσμιον τὸ ὁποῖον διαρκῶς καὶ ἐντονώτερον διασθάνομεθα, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς πίστεως δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν » (σ. 9).

Τὸ ἔργον χωρίζεται εἰς τρία κεφάλαια εἰς τὰ ὁποῖα ἐξετάζει: τὴν σημερινὴν πλοκὴν τοῦ κόσμου τῆν ἐξέλιξιν καὶ τὴν προέλευσιν αὐτοῦ καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ σύμπαντι. Θέματα, ὅπως βλεπεῖ ὁ ἀναγνώστης, γενικά, σοβαρὰ καὶ δύσκολα. Κατορθῶναι ὅμως ὁ διαπρεπὴς ἀστροφυσικὸς καὶ κοσμολόγος νὰ ἐκθέσῃ τὰ σύγχρονα συμπεράσματα τῶν ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων — βάσει τῶν ἐξαγόμενων τῶν μεγάλων τηλεσκοπίων καὶ ραδιοτηλεσκοπίων — μὲ συντομίαν καὶ πολλὴν πληρότητα, χωρὶς πολλοὺς μαθηματικοὺς τύπους καὶ

* H. Vogt: Das astronomische Weltbild der Gegenwart, Berlin 1955.

δυσνοήτους ἐπιστημονικούς ὄρους. Εὐχαριστεῖται ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὴν θαυμασίαν περιγραφὴν τοῦ πλανητικοῦ συστήματος, ἀπὸ τὴν ἀπαριθμῆσιν τῶν ἀστέρων τοῦ γαλαξίου μας—περιέχει περὶ τοὺς 200.000.000.000 ἡλίους—ἀπὸ τοὺς ὄγκους καὶ τὰς λαμπρότητας αὐτῶν, ἀπὸ τὰς καταπληκτικὰς τῶν ἀποστάσεις, ἀπὸ τὰς κινήσεις τῶν τὰς ἀρμονικὰς καὶ θαυμασίας. Τέρπεται ὄντως ὅταν πληροφορεῖται ὅτι ὁ γαλαξίας μας εἶναι ἓνας ἀπὸ τὰ δισεκατομμύρια γαλαξιδῶν τοῦ σύμπαντος, καὶ θέλει νὰ μάθῃ « πῶς » καὶ « πότε » ἐδημιουργήθη τοῦτο καὶ « ποία » θὰ εἶναι ἡ μελλοντικὴ του ἐξέλιξις. Καὶ ὁ σ. περιγράφει τοὺς « πιθανοὺς τρόπους » τῆς δημιουργίας του, τὴν « πιθανὴν » ἡλικίαν του καὶ τὴν « πιθανὴν » πορείαν του.

Τόσα « πιθανὰ » πράγματα θὰ εἶπῃ ἴσως ὁ ἀναγνώστης, πρέπει νὰ καταχωροῦνται εἰς ἓνα ἐπιστημονικὸν βιβλίον; Μὰ ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον εἶναι ἐπιστημονικόν. Καὶ πρέπει νὰ γράφῃ καὶ « πιθανὰ », διότι ἡ γνώσις δὲν προσκτάται τόσον εὐκόλα. Μόνον ὅταν κανεὶς νομίσῃ ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶπε τὴν τελευταίαν λέξιν—πράγμα τὸ ὁποῖον τόσον σπανίως τὸ κάμνει—θὰ περιμένῃ ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα νὰ ὀμνῇ πάντοτε μὲ βεβαιότητα. Ἄλλως θὰ ἀναφέρῃ γεγονότα, καταστάσεις, ἀπόψεις, ἀντιτιθεμένας ιδέας, θὰ ἐκθέτῃ δηλαδὴ ὅ,τι ἡ ἔρευνα ἔχει νὰ προσκομίσῃ. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ὁ καθηγητὴς Vogt παρουσιάζει τὰς σημερινὰς τάσεις τῆς ἀστρονομίας, ἀκολουθοῦν τὴν ὁρθὴν πορείαν τὴν ὁποῖαν ἀκολουθοῦν τὰς τελευταίας δεκαετίας ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐρευνηταὶ καὶ στοχασταί.

«Ὁ ἄνθρωπος διαρκῶς καὶ περισσότερον, γράφει (σ. 101-102), ἐμβαθύνει εἰς τὰ μυστικὰ τοῦ σύμπαντος, ἀλλὰ συναντᾷ πάντοτε σύνορα τὰ ὁποῖα εἶναι ἀδιαπέραστα ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς ἰδικῆς του θεωρήσεως, σύνορα εἰς τὰ ὁποῖα σταματᾷ ἡ ἱκανότης τῆς νοήσεώς του καὶ τῆς γνώσεώς του, σύνορα τὰ ὁποῖα δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπερβῇ. Ὅσον περισσότερον προωθεῖται νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ σύμπαντος τόσον καὶ προσκρούει ἐπάνω εἰς αὐτά. Συγχρόνως δὲ σχηματίζει τὴν βεβαιότητα ὅτι ὁ κόσμος δὲν ἐδημιουργήθη ἐξ ἑαυτοῦ· ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι προῖον τῆς ὕλης, ἀλλ' ὅτι ἔχει τὴν αἰτίαν του πέραν τοῦ κόσμου τῆς ὕλης, τοῦ κόσμου τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἀστέρων. Εἰς μίαν ἀρχικὴν αἰτίαν Ὑπερκόσμιον...».

Ἐχει τὸ δικαίωμα νὰ στοχάζεται καὶ νὰ φιλοσοφῇ καὶ ὁ μαθηματικός, ὁ ἀστρονόμος, ὁ φυσικός, ὁ πειραματικὸς ἐρευνητὴς τῆς φύσεως. Καὶ στοχάζεται ὁρθῶς, ὁσάκις ἔχει ἐπίγνωσιν τῆς δυσκολίας τῶν προβλημάτων πού ἐξετάζει καὶ ὁμολογεῖ τὴν ἀγνοίαν του. Ἄλλ' ἡ ἐπίγνωσις τῆς ἀγνοίας μας εἶναι ἡ ὑψίστη γνώσις, κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα. Εἰς αὐτὸ δὲ τὸ σημεῖον τῆς ὑψίστης γνώσεως εὐρίσκειται καὶ ὁ σοφὸς καθηγητὴς H. Vogt.

Δ. Κ.

Κωνσταντίνου Γ. Μαντᾶ, ἐπιθεωρητοῦ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως: «Πῶς εἶδα τὸ ἀναγνωστικὸν τῆς ε' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ πῶς τὸ διδάξα». Ὁ σ. μὲ τὸ βιβλίον αὐτὸ πέτυχε τὸν συνδυασμὸν τοῦ τερπνοῦ μὲ τὸ ὠφέλιμο. Περνᾷ κανεὶς τίς σελίδες εὐχάριστα, γιὰ τὴν εἶναι γραμμέναι ἀπλᾶ, μεθοδικά, μὲ σχέδιον καὶ διάταξιν τῆς ὕλης, μὲ κριτικὸ ἀντίκρουσμα, μὲ ἱστορικὴ ἐπισκόπησιν τῶν ἀναγνωστικῶν.

Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πῶς ὁ σ. ἔχει χωρίσει τὸ βιβλίον τοῦ σὲ δύο κύρια μέρη, στὴν κριτικὴν τοῦ ἀναγνωστικοῦ τῆς ε' δημοτικοῦ (Κοντοπούλου, Καλαματιανοῦ κ.λ.π.) καὶ στὴ μεθοδικὴν ὑπόδειξιν τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν νέων ἐλλήνων.

Στὸ α' μέρος ὁ σ. μὲ παρατηρητικότητα καὶ αἰσθητικὴ καλλιέργεια ἐξετάζει τὸ ἀναγνωστικὸν πολὺπλευρα, σὰν περιεχόμενον, γλωσσικὰ, ψυχολογικὰ, βγάζοντας τὸ συμπέρασμα πῶς οἱ συγγραφεῖς τοῦ ἐργάσθησαν μὲ εὐσυνειδησία. Στὴν κριτικὴν τοῦ ὁ σ. δὲν παραλείπει νὰ παρουσιάσῃ χαρακτηριστικά, κατὰ τὴν γνώμη του, ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ πεζὰ καὶ τὰ ποιήματα, πού δὲν δικαιῶνουν ὅμως τὴν ἐνθουσιώδη συσσωρεύσει ἐπαινετικῶν σχολίων· χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ ἀρνούμεθα τὴν ὑπαρξίν ἀντικειμενικότητος.

Στὸ β' μέρος τοῦ βιβλίου ὁ σ. μᾶς μιλάει γιὰ τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν σημασίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς, τίς διδακτικὰς προσηθῆσεις καὶ παρέχει τέσσαρα διαγράμματα διδακτικῆς πορείας, πού βασικά δὲν διαφέρουν μεταξὺ τους, ἀλλὰ βοηθοῦν τὴν ποικιλίαν· γιὰ τὸ σ. πολὺ σωστὰ «στὴν διδασκαλίαν τῆς ἀναγνώσεως δὲν ἀκολουθεῖ πάντοτε τὴν ἴδιαν πορείαν» (σ. 54).

Φυσικὰ, ὠρισμένα σημεῖα τῆς προτεινομένης εἰδικῆς διδακτικῆς εἶναι συζήτησιμα· ἂν π.χ. πρέπει ἡ ὀρθογραφία νὰ ἔρχεται ὑπηρετικὴ στὴν ἐντύπωσιν καὶ ἀπομνημόνευσιν ὠραίων προτάσεων ἢ πρέπει νὰ ἔχει περισσότερα αὐτοτελῆ δικαιώματα (σ. 57)· ἢ ἂν εἶναι διδακτικὰ ὀρθὰ στὴν γλωσσικὴ ἐξομάλυνσιν τοῦ κειμένου νὰ ἀποσπᾶμε τὴν προσοχὴν τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν ἐννοιολογικὴν καὶ πραγματολογικὴν ἐπεξεργασίαν στὸν σχηματισμὸν προτάσεων ἀπὸ δύσκολαις λέξεις, πού βρέθησαν στὸ κείμενον (σ. 55).

Πέρα ὅμως ἀπὸ τίς μικρολεπτομέρειαις τὸ βιβλίον αὐτὸ βοηθεῖ πολὺ τὸν Ἑλληνα δάσκαλον, γιὰ τὸ σ. δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς προχειρολόγους τύπους, πού κολακεύονται βλέποντας τυπωμένον κάποιον βιβλίον τους, χωρὶς νὰ πολυσκοτίζωνται γιὰ τὴν ποιότητά του, ἀλλ' ἓνας παιδαγωγὸς πού ἔχει μελετήσει σοβαρὰ τὸ θέμα καὶ ἔχει ἀποκρυσταλλώσῃ ἀπόψεις.

Γ. Μ.

★

Ἡλία Δωροβίνη, καθηγητοῦ: «Μητέρα καὶ παιδί». Ἄθηναι.

Ἐνῶ τὸ θέμα ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται κοινὸ, γιὰ τὴν καὶ ἄλλοι ἔχουν ἀσχοληθῆ μ' αὐτὸ, ὁ σ. κατορθώνει νὰ τοῦ προσδώσῃ ἀρκετὴ πρωτοτυπία μὲ τὸν λιτὸ τοῦ λόγου, τὴν ζωντανία τοῦ ὕφους

και τὴν βαθύτερη ἐξέτασι τοῦ προβλήματος.

Εὐκόλο εἶναι νὰ λήη κανεὶς πὼς ἡ μητέρα ἀποτελεῖ πρωταρχικὸν παράγοντα ἀγωγῆς, ἀλλὰ δύσκολο νὰ μᾶς δώσῃ τὸν σωστὸ τῆς τύπο. Εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς ἡ μητέρα στὴν πρώτη τουλάχιστο παιδικὴ ἡλικία ἐπηρεάζει ἀποφασιστικὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ παιδιοῦ· ἀλλὰ ἔστιν πραγματικότης τῆς ἀναγνωρίζομε τὰ δικαιώματα καὶ τῆς ἀποδίδομε τὸν σεβασμὸν ποῦ πρέπει ;

Ὁ σ. εἰσδύει στὸ πρόβλημα τῆς γυναικός, γιὰ νὰ διαπιστώσῃ πὼς ἡ γυναῖκα, κατὰ τὴν κοινωνικὴ ἀντίληψιν, ἔχει θέσι μειονεκτικῆς συγκριτικὰ μὲ τὸν ἄνδρα· καὶ ἐπομένως ἂν θέλωμε νὰ προσφέρωμε οὐσιαστικὴ βοήθεια στὸ δύσκολο ρόλο τῆς μητέρας, χρειάζεται νὰ δώσωμε σωστὴ ἀγωγή στὸ κορίτσι ὑπερνικῶντας πρώτα τὴν ψυχολογικὴ καὶ κοινωνικὴ μειονεξία, προσφέροντας ὑστερα πλατύτερη μὲρφοσι πέρα ἀπὸ τὴν γραμματικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου.

Στὸ β' μέρος τῆς μελέτης ὁ σ. καταπιάνεται μὲ τὸ πρόβλημα τῶν δικαιωμάτων τοῦ παιδιοῦ. Μέσα ἀπὸ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα γίνεται καταφάνερο πόσο σφαλέρῃ, τίς πῦ πολλὰς φορές, εἶναι ἡ ἀγωγή ποῦ παρέχουν στὰ παιδιὰ τους οἱ γονεῖς.

Ἡ σωστὴ ἀγωγή προϋποθέτει τὴν γνωριμίαν τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ, κατανόησιν, αἰσιοδοξίαν, προβολὴν παραδειγμάτων ἀπὸ τῶν γονεῖς, ἀρμονικὴ μεταξὺ τῶν συμβίωσι. « Τίς πῦ πολλὰς φορές τὸ σπῆτι δὲν ἐνισχύει τὰ παιδιὰ ἠθικῶς, δὲν ἐξοικονομεῖ, δὲν δίνει θάρρος στῆς ζωῆς τίς διάφορες περιστάσεις καὶ δὲν ἱκανοποιεῖ πολλὰς λογικὰς ἀξιώσεις, ὥστε νὰ προλαμβάνῃ παράπονα τῶν νεαρῶν καὶ διαμαρτυρίας τους » (σ. 47).

Οἱ σκέψεις αὐτὲς διαβάζονται εὐχάριστα, γιὰ τὸ βιβλίον ἔχει γραφῆ ἀπλᾶ, σὲ ὕφος ἐκλαϊκευτικόν, χωρὶς νὰ λείπῃ ἡ ἐνημέρωσις, ἡ πολλαπλῆ ἀρχαιομάθεια καὶ προπαντὸς ἡ πείρα.

Γ. Μ.

★

Ἰωάννου Σωτ. Νόταρη : « Παῦλος Μελάς » (βιογραφία). Ἐκδόσεις Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἴδρυμα μελετητῶν χειρονοήσου τοῦ Αἵμου. Θεσσαλονίκη 1955.

Εἶναι ἐκπλήρωσις ὀφειλομένου χρέους στὸ μεγάλῳ μακεδονομάχῳ ἥρωα Παῦλῳ Μελά ἡ ἐκδόσις τῆς βιογραφίας του ἀπὸ τὴν Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Καὶ ἀκόμη δεῖγμα τοῦ ὑψηλοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ φρονήματος τοῦ μακεδονικοῦ λαοῦ, ποῦ ξέρε νὰ τιμᾷ μὲ τὸν ὀραϊώτατο αὐτὸ τρόπο τοὺς ἄνδρες ἐκείνους ποῦ πρόσφεραν τὸ αἷμα τους γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς μαρτυρικῆς μακεδονικῆς γῆς. Γιὰ τὸ Παῦλον Μελά εἶναι ὁ στρατιώτης ἐκείνος ποῦ ἔδωκε σάρκα καὶ ὀστέα στὴ μακεδονικὴν ἰδέαν καὶ ποῦ ὁ ἴδιος μὲ τὴν θυσίαν του ἔγινε ἡ προσωποποίησις τῆς ἰδέας αὐτῆς « στὴν πανορία χώρα, ποῦ αἷμα διψᾷ καὶ ἀποζητάει ἀμέτρητα παλληκάρια, γιὰ τὸ βοριά πάντα γενεὴς βαρβάρων θά πλακίωνουν γιὰ νὰ πνίξουν τὴ φύτρα τὴν Ἑλληνικὴν », ὅπως ἔγραφε ἄλλοτε ὁ Ἴων Δραγοῦνης.

Ὁ κ. Ι. Νόταρης στὴ βιογραφία αὐτὴ περι-

γράφει τὰ γεγονότα, τὰ σχετικὰ μὲ τὴ δράση τοῦ Π.Μ., μὲ ἱστορικὴ ἀκρίβεια ἀλλὰ καὶ μὲ ξεχωριστὴ χάρι ποῦ δίνει τὸ ὄραϊον γράψιμο, ἔτσι ὥστε νὰ μὴ εἶναι μιὰ ἔρηρ ἱστορία ποῦ ἴσως θὰ κούραζε τὸν ἀναγνώστη.

Ἡ παράθεσις ἀποσπασμάτων ἢ καὶ ὀλοκλήρων πολλακίς ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου Μελά, γραμμένων ἀπὸ τὴν Μακεδονία, δείχνουν τὴν ψυχικὴ εὐγένεια, τὴν ἔθνικὴν περιφάνειαν καὶ τὴν βαθεῖαν πίστην του στὸ Θεὸ καὶ τὴν Πατρίδα, τὰ τρία στοιχεῖα ποῦ συνέθεταν τὴν προσωπικότητά του. Γιὰ τὴν πίστην νὰ τονισθῇ ὅτι ὁ Παῦλος Μελάς ἦταν ἕνας πιστός, ποῦ αὐτὴ ἀκρίβως ἢ πίστην του στάθηκε ὁ φωταῖνος ὁδηγὸς στὴς προσπάθειες καὶ στοὺς ἀγῶνες του. Τὸ γράφει ὁ ἴδιος σὲ μιὰ ἐπιστολὴν του — ποῦ τὴν παραθέτει ὁ σ.— γραμμένη ἀπὸ τὸ μοναστήρι τῆς Μερτίτσας, κοντὰ στὰ σύνορα, τὴν παραμονὴν ποῦ ἐτοιμαζόταν νὰ τὰ διαβῇ (27 Αὐγούστου 1904) γιὰ νὰ εἰσέλθῃ στὸ τουρκοκρατούμενον ἑλληνικὸν ἔδαφος : « οὐδέποτε — γράφει — μὲ τόσην κατάνυξιν μετέλαβα. Ὁ νοῦς μου ἐστρέφετο διαρκῶς πρὸς Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος χάριν ἡμῶν καὶ τῆς θείας θρησκείας Του ὑπέστη τὸ μαρτύριον... Πάντοτε τὸν ἐλάτρευσα καὶ τὸν ἐθαύμασα διὰ τὴν θυσίαν Του. Ἐλπίζω νὰ μᾶς βοηθήσῃ. Αἰσθάνομαι πάντα ἰσχυρὸς καὶ γενναῖος, ἔτοιμος νὰ κάμω τὰ πάντα ». Καὶ ὁ Παῦλος Μελάς ἔκαμε τὰ πάντα « στοὺς κατοπινοὺς ἔθνικοὺς ἀγῶνες — ὅπως τονίζει ὁ σ.— ὁ γεμᾶτος ζωῆ καὶ ἐντονώτατο πατριωτικὸν παλμὸν εὐγενικὸς νέος, ποῦ ἐξανάρχησε τὸν σταματημένον ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ χρόνια ἄγριο πόλεμον τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ τοὺς Βουλγάρους ».

Ἡ πλουσία βιβλιογραφία μὲ τίς 127 παραπομπὰς ποῦ παραθέτει ὁ σ. ὑποδηλώνουν τὸ εὐσυνείδητο τῆς μελέτης αὐτῆς.

Κ. ΔΑΜ.

★

Π. Τσουτᾶκου : « Πικρὴ Γῆ ». (ποιήματα).

Μιὰ συλλογὴ μὲ εικοσιένα ποιήματα εἶναι ἡ « Πικρὴ γῆ » τοῦ κ. Π. Τσουτᾶκου, χωρισμένη σὲ τρία μέρη : τὸ « αἶμα καὶ φλόγες », ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτώ ποιήματα, τὸ « ὄρες συλλογῆς » ἀπὸ πέντε καὶ τὸ τρίτον « στὰ φτερά τῆς ἀγάπης » ἀπὸ ἄλλα ὀκτώ.

Τὰ περισσότερα ποιήματα τῆς συλλογῆς αὐτῆς εἶναι γραμμένα σ' ἐλευθερὸν στίχον. Ὅλα τὰ διακρίνει μιὰ λυρικὴ διάθεσις καὶ ἕνα βαθύ πνεῦμα ἀνθρωπισμοῦ ποῦ ἐκφράζουν. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ ποιητὴς τους ἔχει κάτι τὸ πηγαῖον καὶ τὴν δυνατότητα νὰ παρουσιάσῃ θαυμάσιους στίχους.

Πρέπει νὰ τονισθῇ πὼς ὁ κ. Τ. καταφέρνει θαυμάσια νὰ χειρίζεται τὸν ἐλευθερὸν στίχον ποῦ πάντα εἶναι καλοδουλεμένος καὶ πρωτότυπος. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον σὲ μερικὰ ἀπὸ τ' ἄλλα ποιήματα ποῦ ὁ ποιητὴς θέλει νὰ κρατήσῃ τὴν ῥίμην, ἀκολληθῶντας τὸν κλασσικὸν τρόπο γραψίματος. Ἡ θεματογραφία, παρμένη σχεδὸν ὅλη ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ πόνου ποῦ περάσαμε, ἐκφράζει τὴν ἀγωνία τῆς ἐποχῆς μας, ἀλλὰ καὶ τὴν

πίστη γὰ μὴ καινούργια ἀνατολή. Εἶναι τὸ ἀπαραίτητο στοιχείο γιὰ κάθε πνευματικὸ ἐργάτη, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν πίστη στὴ γενιά του, τὸ στοιχείο ποὺ τοῦ δίνει τὴν δυνατότητα νὰ προχωρήσῃ.

Κάτι ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ προσέξῃ ὁ κ. Τσουτάκος, εἶναι οἱ τίτλοι τῶν ποιημάτων του. Νομίζω μερικοὶ εἶναι ἀνεπιτυχεῖς ἢ τουλάχιστον δὲν ἔχουν τὴν λυρική διάθεση, τὴν δροσερότητα ποὺ ἔχουν οἱ στίχοι ποὺ τοὺς ἀκολουθοῦν.

K. DAM.

Φοῖβου Ἀνθέμης: «Χιμαιρικὲς Σκιεὲς.» (ποιήματα). Ἀθήνα 1954.

Ἀπὸ τὴν πρώτη ματιὰ ποὺ θὰ ρίξῃ κανεὶς στὴν καλαισθητὴ αὐτὴ συλλογὴ τοῦ κ. Φοῖβου Ἀνθέμης καταλαβαίνει πὼς ὁ ποιητὴς εἶναι νέος. (Ἦτανε τουλάχιστον νέος ὅταν γράφονταν τὰ ποιήματα). «Ὀχι ἀπλῶς νέος, ἀλλὰ πολὺ νέος, ἔφηβος. Νῆν' ὁ δυναμισμὸς ποὺ μᾶς κάμνει νὰ τὸ νοιώθουμε αὐτό; Κάθε ἄλλο. Ἴσως κάτι τέτοιο θὰ περιμέναμε ἀπὸ ἓνα ἔφηβο ποιητὴ. Ἄγνὸν δυναμισμὸ ποὺ ν' ἀναβλύζῃ αὐθόρμητα ἀπὸ μέσα του, ἀφοῦ πρώτ' ἀπ' ὅλα θὰ τοῦ ἦταν βίωμα. Κι' ὁμοίως ὁ νεαρὸς ποιητὴς Φ. Ἀ. χωρὶς συγκεκριμένα ἰδανικά, μὲ πίστι μόνον σὲ «χιμαιρικὲς σκιεὲς» ξεκινάει :

διαφρευτῆς ταξιδευτῆς τοῦ Ὀραίου

Ἴσως βέβαια μὴ ψυχολογικὴ ἐρμηνεῖα νὰ χωράῃ ἐδῶ καὶ νὰ μᾶς δῖνῃ μὴ ἀπάντησι. Ἰσὸτόσο ὁ κ. Φ. Ἀ. φαίνεται, ἂν ἔχι κάπως ὄριμος, τουλάχιστον ἀρκετὰ μελετημένως.

Μπορεῖ τι αὐτὴ τοῦ ἡ μελέτη νὰ μὴ τὸν ἄφῃσε νὰ θεμελιώσῃ γερὰ τὰ νεῖτα του. Φαίνεται καθαρά πὼς μέσα σ' ὅλη του τὴν ἀμφιβολία ζητᾷ κάτι, καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα τὴ χαρὰ. Ἐπιηρεασμένος ὁμοίως πρωταρχικὰ ἀπὸ τοὺς ἀπαισιόδοξους κι' ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν Καβάφη — γράφει κι' αὐτὸς «Ἰθάκη» — βλέπει τὰ «γαλάζια ὄνειρα» νὰ σβήνουνται, «τὸ ἄρμα τῆς Ἀνοιχτῆς νὰ κυλᾷ μακριὰ», τὰ ἰδανικά καὶ τὴν ὑπαρξὴ λερωμένα ἀπὸ τὴν φρικτὴ ἀδιαφορία.

Ὁ κ. Φ. Ἀ. ἔχει κάποιο τάλαντο. Δουλεῖ σὲ ἐλεύθερο στίχο καὶ νεαρὸς ὅπως εἶναι ὑπόσχεται κάτι στὸ μέλλον. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τίς ἐπιδράσεις, ὥστε νὰ φανῇ ὁ προσωπικὸς του τόνος, νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν κάποια μεγαλοστομία του καὶ νὰ δουλέψῃ στὸ στίχο περισσότερο. Πῶς νὰ τὸ κάμωμε; Κατασκευάσματα σὰν αὐτὸ :

Πῶς νὰ τὸ πῶ; νιώθω ὅτι ἀπόψε λείπω,
ἐλάτε πιάστε με ἐγκαταλείπω...
ἀσχημίζουν τὴ συλλογὴ του. Χρειαζεται ἐργασία καὶ πάλη, πάλη ἐσωτερικὴ γιὰ νὰ χαράξῃ ἓνα δρόμο πρώτα, ὥστε νὰ μὴ βλέπῃ τὰ βουληγμένα ὄνειρα σὰν μὴ Ἀλήθεια!

K. DAM.

Λόντη Κοντογιάννη: Τὸ τάξιμο, (ἔμμετρα ἀληθινὰ διηγήματα), Ἀθήνα 1954.

Πρόκειται γιὰ μὴ μικρὴ συλλογὴ ἀπὸ πέντε «ἔμμετρα διηγήματα» μὲ θέματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς ποὺ τὰ γεμίζει ὁ πλοῦτος τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Στίχοι εὐκολοὶ μὲ ὁμοιοκαταληξία ποὺ δείχνουν πηγαία λαϊκὴ ἀφέλεια κι' ἀπλότητα.

K. DAM.

Κ. Ρώτας - Ὀληγαίου: «Πέντε Ψαλμοὶ τοῦ Δαβὶδ».

Ἐχουν γίνει ἀρκετὲς προσπάθειες νὰ μεταφραστοῦν οἱ ψαλμοὶ τοῦ προφητάντακτος στὴ νέα ἑλληνικὴ, ποὺ ἐπιτυχαίνουσι ἄλλες περισσότερες καὶ ἄλλες λιγώτερο τὸ σκοπὸ τους. Ἀπ' αὐτὲς μερικὲς εἶναι ἔμμετρος. Εἶναι ὅμως τόσο δύσκολο νὰ μεταφράσῃ κανεὶς ψαλμοὺς καὶ γενικώτερα Π. Δ. Ἰπάρχουν τόσα πολλὰ ἐμπόδια ποὺ μόνον οἱ εἰδικοί τὰ γνωρίζουν. Ἄς εἶναι ὁμοίως ὁ κ. Κ. Ρώτας - Ὀληγαῖος — γνωστὸς κι' ἀπὸ ἄλλες του ἐργασίες — δὲν ἔχει βέβαια τὴν πρόθεσι νὰ μᾶς δώσῃ ἔμμετρος μεταφράσεις ψαλμῶν. Ἐκινῶντας μὲ τὸ σκοπὸ νὰ παρουσιάσῃ τίς βασικὲς στάσεις τοῦ ἀνθρώπου μπρὸς στὸ Θεὸ μὴ παραδίδει σ' ἓνα μικρὸ τεῦχος πέντε ψαλμοὺς (1, 50, 102, 103, 140) τοῦ Δαβὶδ ποὺ, κατὰ τὴν γνώμη του, εἶναι «ἀντιπροσωπευτικοὶ φορεῖς βασικῶν θρησκευτικῶν ἐννοιῶν».

Μαζὶ μὲ τὸ κείμενο τῶν Ὁ μᾶς δίνει μὴ ἐλεύθερη μετάφραση — χωρὶς πολλὰ ἀπαιτήσεις, μὴ μὲ ἐνδειξὴ τῆς κατανοήσεως — καὶ μικρὲς λιτὲς σημειώσεις πάνω στὸ νόημα κάθε ψαλμοῦ.

Ἡ προσπάθεια αὐτὴ τοῦ κ. Ρώτα - Ὀληγαίου δὲν ζητεῖ φιλολογικὲς ἀφάνεις, δείχνει ὅμως ἓνα ἀρκετὰ βαθὺ χριστιανικὸ στοχασμὸ.

K. DAM.

Α. Α. Παπαδοπούλου: «Τὸ Ἀμαλίου ὄρανοτροφεῖον κορασιῶν ἐπὶ τῇ ἐκκτονταετηρίδι του (1855 - 1954)», Ἀθήνα 1954.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ, 110 σελίδων καὶ μὲ πολλὰ καὶ ὠραῖες ἐκτὸς κειμένου φωτογραφίες, εἶναι προῖον μελέτης τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἀμαλίου, ποὺ ἔκανε μὲ ζήλο, μὲ ἀγάπη καὶ ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια ὁ συγγραφεὺς γιὰ νὰ γράψῃ μὴ ἱστορικὴ ἐπισκόπησι τῆς ἰδρύσεως καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ ὄρανοτροφεῖου αὐτοῦ, ποὺ εἶναι, κατὰ τὸν συγγραφέα, «τὸ καλύτερον ἔργον φιλανθρωπίας καὶ πολιτισμοῦ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος».

Στὸ βιβλίον αὐτὸ παρακολουθεῖ ὁ ἀναγνώστης μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τὰ τῆς ἰδρύσεως, τῶν πρώτων βημάτων καὶ τῆς μέχρι τοῦδε λειτουργίας τοῦ τόσο γνωστοῦ ἀγὰ τὸ πανελλήνιον ἰδρύματος αὐτοῦ, ποὺ περιθάλπει πάνω ἀπὸ 200 ὄρφανὰ κορίτσια καὶ ποὺ ἔχει ὡς τώρα περιθάλπει καὶ ἀποκαταστήσει, στὰ 100 χρόνια τῆς λειτουργίας τοῦ, 1966 κορίτσια. Στὸ βιβλίον περιλαμβάνονται πολὺτιμα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν εὐεργετικώτατη δρᾶσι τοῦ Ἰδρυματος, ποὺ ἰδρυτριά του ὑπῆρξεν ἡ

πριγκίπισσα Μαρία Ὑψηλάντη, πού τὸ ἔθεσεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, ἀπὸ τὴν ὅποια πήρε καὶ τὸ ὄνομά του. Ὁ συγγραφεύς, ἀναπτύσσοντας τὸ ὅλον ἔργον τῆς συντηρήσεως καὶ περιθάλψεως τῶν ὄρφανῶν καὶ τὴν παρεχόμενην δημοτικὴν καὶ ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν, δὲν παραλείπει νὰ τονίσῃ καὶ τὴν ἠθικὴ καὶ χριστιανικὴ ἀγωγή πού παρέχει στίς τροφίμους του, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρον 14 τοῦ κανονισμοῦ τοῦ Ἰδρύματος, πού προβλέπει πῶς προορισμὸς τοῦ ὄρφανοτροφείου εἶναι « νὰ μορφώῃ κοσμίως καὶ φρονίμους παρθέτους, χρηστάς νοικοκυράς καὶ χρησίμους εἰς τὴν κοινωνίαν γυναικῶν ».

Ὁ αἰδес. κ. Α. Α. Παπαδόπουλος, μὲ τὸ βιβλίον του αὐτό, μᾶς δίδει πολὺ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ τὴν δράσιν τοῦ λαμπροῦ αὐτοῦ Ἰδρύματος, πού εἶχε σὰν ἐπιστέγασμα τὴν ἀπονομὴν τοῦ « βραβείου ἀρετῆς καὶ δόξης » τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, μὲ τὴ συμπλήρωσιν 100ετίας ἀπὸ τῆς συστάσεώς του, στὰ 1954.

Δ. Α. ΧΡ.

*

Dr Paul Tournier : « Προσωπεῖον καὶ προσωπικότης ». « Le personnage et la personne », (Collection « L'homme et ses problèmes » Edition Delachaux et Niestlé Nouchâtel 1955).

Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος ; Τί εἶναι προσωπικότης ; Πῶς θὰ καταστήθῃ δυνατὴ ἡ ἀνακάλυψις κάτω ἀπὸ τὴν προσωπίδα πού ὅλοι φέρομεν καὶ ἡ ὅποια ἀποτελεῖ τὸ π ρ ο σ ω π ε ῖ ο ν τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως μας, αὐτοῦ πού πράγματι εἴμεθα ;

Ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς, τῆς εἰδικοποιήσεως, τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως παρέχει εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον μας ἕνα χαρακτῆρα καθαρῶς μηχανικόν, ἀπρόσωπον, ὄχι ἀνθρώπινον. Ἀπὸ ἅλας τὰς πλευράς, μία ἀντίδρασις διαγράφεται, ἀντίδρασις πού ἀναζητᾷ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἔννοιαν, τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπινου.

Εἰς τὸ νέον αὐτὸ βιβλίον του ὁ γνωστὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς φίλους τῶν « Ἀκτίνων » ἱατρός ἐκ Γενεύης Paul Tournier ἐπιχειρεῖ νὰ δώσῃ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος. Ὑπὸ τὸ φῶς τῆς καθημερινῆς μεγάλῃς του πείρας ἐκ τῆς ἐπαφῆς του τῆς στενῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων διαπιστώνει ὅτι οὔτε ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὅποια συνεχῶς προχωρεῖ εἰς τὴν ἀνάλυσιν οὔτε ἡ ἐνδοσκοπήσις (introspection) ἡ ὅποια χάνεται εἰς τὴν ἄπειρον ποικιλίαν τῶν ἐφημέρων ἐντυπώσεων εἶναι ἱκαναὶ νὰ παράσχουν τὴν αἰτουμένην ἀπάντησιν.

Καὶ μόνον μέσα εἰς τὴν προσωπικὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν συνάνθρωπον καὶ μὲ τὸν Θεὸν ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκαλυφθῇ. Τότε ἐμφανίζεται ὄχι ὡς ἐν ἀντικείμενον διανοητικόν ἀλλ' ὡς μία πνευματικὴ κίνησις (mouvement) ὡς μία ζωὴ ἡ ὅποια ἀναβλύζει, μὴ ἐλευθερὰ καὶ ὑπεύθυνος ἀνάληψις ὑποχρεώσεως.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸν καρπὸν τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς ἱατρικῆς τῆς προσωπικότητος καὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς συγχρόνου ψυχολογίας καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἐνεκα τούτου ὀφείλει νὰ ἐπισηρῇ τὴν προσοχὴν τῶν ἱατρῶν καὶ ὅλων ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας.

Δ. Χ.

Παρακαλοῦνται οἱ κ.κ. συνδρομηταὶ τῶν « Ἀκτίνων » ὅπως ἀποστείλουν τὴν συνδρομὴν των διὰ τὸ ἀρξάμενον νέον ἔτος 1956 ἐκ δρχ. 35, ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτση 14, Ἀθήναι).

Περιοδικὸν « Ἀκτίνες », ἔργαρον τῆς « Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων ». Ἐκδοσις Χριστ. Ἐνώσεως « Ἀκτίνες ». Γραφεῖα : ὁδὸς Καρύτση 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35-023.— Θεσ/νίκης : Ἀγ. Σοφίας 38.— Πειραιῶς : Φίλωνος 34α.— Ὑπεύθυνος : Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Τηλεμάχου 20, Ἀθήναι (7).— Ἐτησίαι συνδρομὴ δρχ. 35, ἔξωτερ. δολλ. 3.— Προϊστ. τυπογραφείου : Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομυχάλη 176.— Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μῆ, δὲν ἐπιστρέφονται.

Τύποις « Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας » Α.Ε., Παπαδιαμαντοπούλου 41
Ἐκμετάλλευσις Ἀλεξάνδρου Φιλοπούλου